Роберт Льюїс Стівенсон

ЧОРНА СТРІЛА

ПРОЛОГ

ДЖОН-МЕСНИК

Якось одного весняного дня, коли сонце тільки ще почало схилятися на захід, з Танстольського замку в незвичайний час почувся дзвін. Далеко й поблизу, в лісі й на полях, що розкинулися вздовж річки, люди кинули роботу і поспішили на ці звуки, а в хуторі Танстол зібралось кілька бідних селян. Вони теж здивовано прислухалися до сполоху.

Хутір Танстол за часів старого короля Генріха V виглядав майже так само, як і зараз. Близько двох десятків будинків з важких дубових колод розкинулись по довгій зеленій долині, що положисто спускалась до річки. Дорога через хутір виходила на міст і, збігши по протилежному берегу, зникала в лісі в напрямку Танстольського замку і вела далі до абатства Холівуд. На півдорозі між берегом і хутором серед тисових дерев стояла церква. Краї долини заросли зеленими в'язами, далі за ними, скільки сягало око, простягався дубовий ліс.

Біля мосту на горбку стояв кам'яний хрест, коло якого зібралась купка людей – шестеро жінок і довготелесий чоловік в коричневій сорочці. Вони гадали, що б міг означати цей дзвін. Півгодини тому через хутір проскакав гонець. Він так поспішав, що випив тільки кухоль елю, не злазячи з коня, але він і сам нічого не знав; він віз запечатані листи від сера Деніела Врекли серу Оліверу Оутсу, священику, який за відсутності хазяїна управляв Танстольським замком.

Але ось почувся тупіт, і незабаром з лісу на міст, що лунко загув під копитами коня, вилетів молодий мастер[1] Річард Шелтон, вихованець

сера Деніела. Він, принаймні, міг дещо знати, і тому його гукнули і попросили розповісти, що трапилось. Річард Шелтон охоче зупинився. Це був юнак, якому, мабуть, ще не сповнилось і вісімнадцяти років, засмаглий, сіроокий, в куртці з оленячої шкіри з чорним оксамитовим коміром, в зеленому капелюсі і з сталевим арбалетом за плечима. Гонець, як виявилось, привіз важливі новини. Буде битва. Сер Деніел наказав, щоб усі чоловіки, які здатні натягнути лук або нести алебарду, негайно поспішали в Кетлі, і погрожував суворою карою тим, хто не послухається. Але з ким і де доведеться битися, Дік[2] не знав.

– Скоро сюди приїде сер Олівер, – сказав він, – а Беннет Хетч вже озброюється, бо саме він поведе загін.

– Війна – це розорення для нашої доброї країни, – сказала одна з жінок. – Коли барони воюють, хлібороби змушені їсти коріння.

– Ні, – відповів Дік. – Кожний, хто піде на війну, матиме на день шість пенсів, а лучники – дванадцять.

– Якщо їх не вб'ють, – заперечила жінка, – це зовсім непогано, а коли вони загинуть?

– Нема кращої смерті, як смерть за свого законного володаря, – відповів Дік.

– Який він мені законний володар? – сказав чоловік в коричневій сорочці. – Два роки тому я виступав за Уолсінгемів, усі ми, хто живе тут на Брайєрльській дорозі, виступали за них. А тепер я повинен захищати Бреклі! І все це по закону! Хіба це вірно? Сер Деніел і сер Олівер, який знається на законах більше, ніж на чесності, аж ніяк не законні мої володарі. У мене один законний володар – нещасний король Гаррі V[3], хай поможе йому Бог, цьому безневинному створінню, що не може відрізнити своєї правої руки від лівої.

– В тебе злий язик, друже, – відповів Дік, – ти лаєш заразом і свого доброго володаря й мілорда короля. Але король Гаррі, слава Богу, знов у здоровому розумі. Він неодмінно все влаштує мирно. Що ж до сера Деніела, то ти дуже хоробрий, коли він тебе не чує. Я не донесу, але досить розмовляти про такі речі.

– Я не кажу нічого поганого, мастере Річард, – відповів селянин. – Але ви ще молодий, а коли будете зрілим мужем, то побачите, що кишені у вас порожні. Я сказав усе. Хай помагають святі сусідам сера Деніела, і хай Пресвята Діва боронить його вихованців.

– Кліпсбі, – сказав Річард, – ти верзеш таке, чого моя честь не дозволяє мені слухати. Сер Деніел – мій володар і опікун.

– Ну, облиште це, краще розгадайте загадку, – сказав Кліпсбі. – На чиєму боці сер Деніел?

– Не знаю, – відповів Дік, трохи почервонівши, бо його опікун в ті бурхливі часи безперервно переходив з табору в табір, і кожного разу багатство його збільшувалось.

– Та й ніхто не знає, бо він лягає спати прибічником Ланкастера, а прокидається прибічником… Йорка.

В цю хвилину міст загув під залізними підковами. Всі обернулися і побачили Веннета Хетча, який чвалом наближався до них. Це був смаглявий, вже сивіючий чоловік з важкою рукою і суворим обличчям, озброєний мечем і списом. На голові в нього був сталевий шолом, на плечах – шкіряна куртка. В цій місцевості він був значною особою – правицею сера Деніела під час війни і миру, а тепер, за наказом свого володаря, – командиром загону в сто воїнів.

– Кліпсбі, – закричав Беннет Хетч, – мерщій біжи в Танстольський замок та пошли туди всіх інших нероб. Зброяр дасть тобі кольчугу і

шолом. Ми повинні вирушити ще до вечірнього дзвону[4]. Май на увазі, тим, хто спізниться, сер Деніел так всипле, що довго чухатимуться. Гляди мені. Я знаю, який ти пройдисвіт.

– Ненс, – додав він, звертаючись до однієї з жінок, – старий Епльярд на хуторі?

– Ні, – відповіла жінка, – він, очевидно, на своєму городі.

Люди розійшлися. В той час, як Кліпсбі пішов ліниво через міст, Беннет і молодий Шелтон направили своїх коней по дорозі через село.

– Ти побачиш старого буркуна, – сказав Беннет. – Він буде так довго скаржитись і розводити теревені про Гаррі V, що за цей час можна підкувати коня. І все це тому, що він воював у Франції.

Будинок, до якого вони їхали, самотньо стояв край хутора серед кущів бузку; з трьох боків його оточував луг, за яким зразу починався ліс.

Вони спішилися і, кинувши поводи на паркан, пішли на город, де старий солдат, стоячи в капусті, що доходила йому до колін, копав землю і час від часу щось наспівував хрипким голосом. Весь його одяг був шкіряний, тільки капелюх і комір куртки були з чорної байки та зав'язки на одягу з червоної. Обличчя Епльярда своїм кольором і зморшками нагадувало горіхову шкаралупу, але його старі сірі очі ще не втратили свого блиску і гостроти. Чи то був він глухуватий, чи то вважав не гідним старого лучника, що брав участь у битві під Ажінкуром, звертати увагу на всякі дрібниці, але ні тривожні звуки дзвонів, що били на сполох, ні наближення Беннета з хлопцем аж ніяк не хвилювало його, і він уперто продовжував копатись в землі, наспівуючи дуже тоненьким тремтячим голоском:

О леді моя люба, благаю я тебе,

Зміни свій гнів на ласку і пожалій мене.[5]

– Ніку Епльярде, – сказав Хетч, – сер Олівер передає тобі привітання та просить не пізніше, як за годину, прибути в Танстольський замок і очолити оборону.

Старий підвів голову.

– Благослови вас Боже, панове, – сказав він насмішкувато. – А що буде робити мастер Хетч?

– Мастер Хетч поїде в Кетлі з усіма людьми, яких він зможе посадити на коней, – відповів Беннет. – Там, здається, буде битва, і сер Деніел вимагає підкріплення.

– Он як, – промовив Епльярд, – а кого ж ти залишаєш мені для охорони замку?

– Я залишаю тобі шістьох добрячих хлопців і сера Олівера на додачу.

– З такою охороною замку не втримаєш, – зауважив Епльярд, – мало людей. Для цього треба не менше чотирьох десятків.

– Тому ми й прийшли до тебе, старий буркуне, – зауважив Хетч. – Хто ще тут, крім тебе, може захистити такий замок з таким гарнізоном?

– Ага, прийшла коза до воза, – сказав Нік. – Ніхто з вас не вміє ні на коні сидіти, ні тримати в руках алебарду. А про стрільбу з лука нічого й казати. Якби король Гаррі V воскрес, він би дозволив вам стріляти в себе та ще й платив би вам по фартингу[6] за постріл.

– Ні, ще не перевелись люди, Ніку, що можуть як слід натягнути лук, – відповів Беннет.

– Як слід натягнути лук?! – вигукнув Епльярд. – Можливо, й не перевелись. Але хто може влучно пустити стрілу? Для цього потрібне вірне око і голова на плечах. А який постріл ви назвали б добрим, Беннете Хетч?

– Та хоч би звідси до лісу, – відповів Беннет, оглядаючись.

– Справді, це був би непоганий постріл, – зауважив старий солдат, теж оглядаючись. Потім він приклав долоню до лоба і почав пильно вдивлятися в ліс.

– Ну, що ти там побачив? – спитав Беннет, задоволено хихикнувши. – Чи не Гаррі V?

Епльярд продовжував мовчки дивитися на пагорб. Сонце яскраво освітлювало луг, на якому паслося кілька овець; панувала тиша, яка порушувалась тільки звуками далекого дзвону.

– Що там? – спитав Дік.

– Пташки, – відповів Епльярд.

І справді, над верховіттям дерев, там, де ліс врізався в луг довгим клином, що закінчувався кількома великими зеленими в'язами, приблизно на відстані польоту стріли від того місця на полі, де вони стояли, безладно кружляла зграя птахів.

– А яке нам діло до птахів? – спитав Беннет.

– Як це яке? – відповів Епльярд. – Ти от їдеш на війну, мастере Беннет, а на військовій справі погано знаєшся. Птахи – чудові вартові. В лісистій місцевості вони ніби передова лінія бою. Якби тут був наш табір, я б сказав, що з лісу стежать за нами ворожі лучники. Ось як.

– Але ж поблизу, крім воїнів сера Деніела, які стоять в Кетлі, нема нікого. Тут почуваєш себе у повній безпеці, наче в лондонському Тауері. А ти лякаєш людей якимись зябликами та горобцями.

– Тільки послухати його, – усміхнувся Епльярд. – Хіба мало тут негідників, які віддали б залишки своїх обрізаних вух[7], аби тільки застрілили тебе або мене? Святий Михайле! Вони ж ненавидять нас, як тхорів.

– Правду кажучи, вони ненавидять не нас, а сера Деніела, – розважливо відповів Хетч.

– Вони ненавидять сера Деніела і всіх, хто йому служить, – сказав Епльярд. – Особливо ж ненавидять Беннета Хетча і старого Епльярда-лучника. Ось дивись: якби там, на узліссі, ховався спритний хлопець, і якби ми стояли так, як, наприклад, оце зараз тут стоїмо, щоб йому зручно було цілитись, кого б, на твою думку, він вибрав?

– Б'юсь об заклад, тебе, – відповів Хетч.

– Ставлю свою куртку проти твого шкіряного пояса, що він би обрав тебе, – вигукнув старий лучник. – Ти спалив Грімстон, Беннете, цього вони тобі ніколи не забудуть. А я і так скоро буду в безпечному місці, де мене не дістане ні стріла, ні гарматне ядро, де мені не страшна їхня злоба. Я вже старий і швидко подамся в іншу домівку, де мене чекає готова постіль. А ти, Беннете Хетч, залишишся тут, на цьому світі, і коли тебе не повісять, перш ніж ти доживеш до моїх років, то можна буде вважати, що справжній англійський дух уже загинув.

– Ти найбалакучіший йолоп в усьому Танстольському лісі, – відказав Хетч, явно стурбований таким пророцтвом. – Діставай зброю, поки не прийшов сер Олівер, та берись до діла. Якщо ти стільки базікав з Гаррі V, то у вухах у нього дзвеніло б голосніше, ніж у кишені.

В повітрі, наче велетенська бджола, просвистіла стріла. Вона влучила старому Епльярду між лопатки, прошила його наскрізь, і він упав долілиць у капусту. Хетч, зойкнувши, підстрибнув і, зігнувшись вдвоє, побіг під захисток будинку. Тим часом Дік Шелтон сховався за кущем бузку, притиснув арбалет до плеча і навів його на узлісся.

Там не ворухнувся жодний листочок. Вівці спокійно скубли траву, пташки заспокоїлись. Але на землі лежав старий, у нього між лопатками стирчала стріла на метр завдовжки, Хетч ховався за рогом будинку, Дік, зігнувшись за кущем бузку, приготувався стріляти.

– Ви бачите що-небудь? – крикнув Хетч.

– Жодна гілочка не колишеться, – відповів Дік.

– Соромно залишати його так, – сказав Беннет, нерішуче виходячи з-за будинку; обличчя його дуже зблідло. – Стежте за лісом, мастере Шелтон, пильно стежте за лісом. Хай простять нам святі гріхи наші! Який постріл!

Беннет підняв старого лучника і поклав його собі на коліна. Епльярд був ще живий, очі його то заплющувались, то розплющувались. Біль спотворював його обличчя.

– Ти чуєш мене, старий Ніку? – спитав Хетч. – Чи немає в тебе якого-небудь останнього бажання, брате?

– В ім'я Богородиці витягніть стрілу і дайте мені померти, – прохрипів Епльярд. – Я вже розпрощався з старою Англією. Витягніть стрілу!

– Мастере Діку, ідіть-но сюди та гарненько смикніть стрілу. Він зараз помре, бідолашний грішник.

Дік поклав арбалет і, щосили смикнувши стрілу, витягнув її. Бризнула цівка крові, старий лучник важко піднявся, звів руки до неба і впав мертвим. Хетч, стоячи навколішки серед капусти, гаряче молився за спасіння душі ближнього, але було видно, що навіть під час молитви він думає про щось інше – він не відривав очей від лісу, звідки прилетіла стріла. Помолившись, Хетч підвівся, зняв залізну рукавичку і витер рукою спітніле й бліде від страху обличчя.

– Тепер моя черга, – сказав він.

– Хто це зробив, Беннете? – спитав Річард, все ще тримаючи в руці стрілу.

– Бог його знає, – відповів Хетч. – Тут не менше чотирьох десятків християнських душ, яких ми з ним вигнали з домівок і садиб. Він уже сплатив свій борг, нещасний буркун; можливо, невдовзі мені доведеться сплатити і свій. Сер Деніел хазяйнує надто жорстоко.

– Якась дивна стріла, – сказав юнак, оглядаючи стрілу.

– Справді, дивна, клянусь честю! – вигукнув Беннет. – Чорна і з чорним пером. Зловісна стріла. Чорний колір, кажуть, віщує похорон. Тут щось написано… Зітріть кров. Ну, що там?

– "Епльярду від Джона-Месника", – прочитав Шелтон. – Що це означає?

– Мені це не подобається, – сказав слуга сера Деніела, похиливши голову, – Джон-Месник! Ну й ім'я ж вибрав цей негідник. Але чого ми стоїмо тут, наче мішені? Беріть його за ноги, добрий мастере Шелтон, а я візьму його за плечі й давайте занесем його в будинок. Яким же це буде ударом для бідного сера Олівера! Як він сполотніє й молитиметься, розмахуючи руками, наче вітряк крилами.

Вони підняли старого лучника й віднесли в будинок, де він жив. Поклавши його на підлогу, щоб не забруднити кров'ю матрац, вони почали випрямляти йому руки й ноги.

В будинку Епльярда було чисто й порожньо. Ліжко, накрите синьою ковдрою, мисник, велика скриня, два складаних стільці, відкидний стіл у кутку біля каміна – оце й усе, на стіні ще висіла зброя й лати. Хетч почав з цікавістю роздивлятись навколо.

– В Ніка були гроші, – сказав він. – Він, напевно, зібрав не менше шістдесяти фунтів. Не завадило б знайти їх. Коли втрачаєш друга, мастер Річард, то найкраща втіха – стати його спадкоємцем. Подивіться на цю скриню. Б'юсь об заклад, що там є золото. Він любив брати і страшенно не любив віддавати, цей Епльярд-лучник, упокій, Господи, його душу! Близько вісімдесяти років ходив він по землі та все збирав добро, а тепер ось лежить собі, бідний буркун; йому вже нічого не треба, і якщо ці гроші дістануться його другові, то, мені здається, йому буде веселіше на небесах.

– Не треба, Хетч, – промовив Дік, – пожалій його згаслі очі. Невже ти пограбуєш мертвого?

Хетч кілька разів перехрестився, але обличчя його було вже звичайного кольору, і його не так просто було втримати від наміру розшукати гроші. Скриня, напевно, спорожніла б, та раптом рипнула хвіртка, відчинились двері, і до кімнати зайшов високий на зріст, огрядний, рум'яний чорноокий чоловік років п'ятдесяти в стихарі й чорній рясі.

– Епльярд… – почав чоловік і враз замовк. – Ave Maria[8] – вигукнув він. – Хай спасуть нас святі! Що трапилось?

– Лихо скоїлось, сер священику, – весело відповів Хетч. – Епльярда застрілили біля дверей власного дому, і тепер він уже підходить до

брами чистилища. Там, якщо кажуть правду, йому не буде потрібне ні вугілля, ні свічки.

Сер Олівер, ледве переставляючи ноги, підійшов до розкладного стільця й сів. Він був блідий і тремтів.

– Ось вона, Божа кара. О, який удар! – простогнав він крізь сльози, поквапливо бурмочучи молитви. Хетч побожно зняв шолом і став навколішки.

– Що це таке, Беннете? – спитав священик, трохи опанувавши себе. – Хто ж цей ворог, що зробив таке?

– Ось стріла, сер Олівер. Подивіться, що на ній написано, – сказав Дік.

– Ні. Таке ім'я гидко навіть вимовити! – вигукнув священик. – Джон-Месник. Справді диявольське ім'я. Та ще й чорного кольору стріла. Ця огидна стріла мені не подобається. Треба обміркувати. Хто б це міг бути? Подумай, Беннете. Хто з наших численних ворогів так сміливо кидає нам виклик? Сімнел? Дуже сумніваюсь. Уолсінгеми? Ні, вони ще до цього не дійшли. Вони ще сподіваються покарати нас за законом, коли часи зміняться. А може, Сімон Мелсбері? Як ти гадаєш, Беннете?

– А що ви думаєте про Елліса Дакуорта? – спитав Хетч.

– Ні, Беннете, це не він. Не може цього бути, – відповів священик. – Заколот ніколи не починається знизу, Беннете. Таку думку поділяють усі розсудливі літописці. Заколот починається зверху і йде вниз; коли Дік, Том і Гаррі беруть у руки алебарди, пильно придивись, кому з лордів це вигідно. Тепер сер Деніел знову приєднався до партії королеви і в неласці у лордів – прибічників йорків. Звідси, Беннете, і впав удар. Хто замішаний у цьому, я ще дізнаюсь, але головне мені зрозуміло.

– Пробачте на слові, сер Олівер, але ви помиляєтесь, – сказав Беннет. – Повітря таке гаряче. В країні почалась пожежа, я вже давно чую її запах. Бідний грішник Епльярд теж чув. Люди, даруйте на слові, ставляться до нас з такою ненавистю, що ні Йоркам, ні Ланкастерам не треба підбурювати їх. Послухайте, що я вам скажу. Ви, духовний отче, і сер Деніел, що нічим не гребує, багатьох пограбували, побили й повісили. Вас брались судити, і, я навіть не знаю чому, закон був завжди на вашому боці. І ви гадаєте, що це вам так і минеться? Пробачте мені, сер Олівер, але людина, яку ви пограбували й побили, стає ще злішою і якогось дня, коли її чорт попутає, візьме в руки лук і вгородить вам у нутрощі стрілу в метр завдовжки.

– Ні, Беннете, ти помиляєшся, – відповів сер Олівер, – і краще б тобі мовчати. Ти торохтій, Беннет, і базіка, тобі слід менше молоти язиком, а більше слухати. Запам'ятай це, Беннете, добре запам'ятай.

– Я більше нічого не скажу. Хай буде по-вашому, – відповів Хетч.

Священик підвівся з стільця і з сумочки, що висіла в нього на шиї, вийняв віск, свічку, кремінь і кресало. Хетч незадоволено дивився, як він накладав на скриню і шафу печатку з гербом сера Деніела. Після цього всі боязко залишили будинок і підійшли до коней.

– Нам слід бути вже в дорозі, – сказав Хетч, допомагаючи священикові сісти на коня.

– Становище змінилося, Беннете, – відказав священик. – Епльярда вже немає в живих, упокій, Господи, його душу, і нікому очолити охорону замку. Доведеться залишити тебе. Треба ж мати надійну людину, на яку можна було б покластися в ці дні чорних стріл. "Стріла, що вдень летить", – каже Євангеліє, забув, як далі, з мене поганий священик: я надто багато займаюсь мирськими справами. Ну що ж, їдьмо, мастере Хетч, люди, мабуть, вже зібрались біля церкви.

І вони помчали по дорозі; поли ряси священика метлялись по вітру, а хмари, що повільно скупчувалися на обрії за ними, вже заступили сонце. Проминувши три будиночки, що стояли на околиці села, вони досягли повороту і побачили церкву. З двох боків вона була оточена десятком будинків, а одразу за цвинтарем починався луг. Біля воріт на цвинтар зібралось близько двадцяти чоловік, деякі були на конях, а інші стояли біля коней. Озброєні вони були по-різному: кілька чоловік із списами, кілька з алебардами, дехто тримав у руках лук; коні декількох воїнів були забризкані грязюкою, тому що злиденні хазяї тільки що випрягли їх з плуга. Кращі коні й люди давно вже були в поході з сером Деніелом.

– Хвала хресту Холівуда, непоганий загін. Сер Деніел буде задоволений, – зауважив священик, рахуючи про себе воїнів.

– Хто йде? Стій, коли ти чесний чоловік! – прокричав Беннет.

Якийсь чоловік прокрадався цвинтарем між в'язами. Почувши голос Беннета, він перестав ховатися й щодуху побіг до лісу. Люди, що стояли біля воріт, тільки тепер помітили незнайомця і наче прокинулись. Піші почали вилазити на коней, вершники одразу ж кинулись переслідувати втікача, але їм довелося об'їжджати цвинтар. Було ясно, що здобич втече від них. Хетч, голосно вилаявшись, спрямував коня на огорожу, щоб перескочити її й наздогнати незнайомця, але кінь загарячився і скинув його в пилюку. І хоч Беннет за мить знову був на ногах і встиг схопити коня за вуздечку, час було змарновано, і втікач вже знаходився так далеко, що не було жодної надії догнати його.

Найрозумнішим з усіх виявився Дік Шелтон. Замість того, щоб даремно гнатися за втікачем, він скинув з плеча арбалет, натягнув його, поклав на тятиву стрілу й спитав у Беннета, чи йому стріляти.

– Стріляй! Стріляй! – закричав священик з кровожерною люттю.

– Застроміть в нього стрілу, мастере Діку, – сказав Беннет, – хай він звалиться на землю, як стигле яблуко.

Втікачеві лишалось зробити кілька стрибків, щоб бути в безпеці, але в тому місці рівний луг раптом переходив у горбок, і чоловік біг значно повільніше. Вже впали сутінки і важко було влучити в постать, яка швидко бігла лугом, кидаючись з боку в бік. Цілячись, Дік відчув щось схоже на жалість, якесь напівбажання схибити. Стріла полетіла…

Втікач спіткнувся і впав. Хетч і всі переслідувачі закричали з радості. Але раділи вони передчасно. Незнайомець миттю схопився, обернувся до церкви, хвалькувато махнув на прощання капелюхом і зник у лісі.

– Щоб він здох, – заревів Беннет. – Він бігає, як злодій, біс би його вхопив. Але ви зачепили його, мастере Шелтон; він украв вашу стрілу, щоб йому добра не було.

– І що він міг робити біля церкви? – спитав сер Олівер. – Безсумнівно, що-небудь дуже погане. Кліпсбі, друже, злізь з коня і гарненько пошукай серед в'язів.

Кліпсбі пішов і незабаром повернувся з клаптиком паперу в руці.

– Це було приколоте до дверей церкви, – сказав він, простягаючи папір священикові. – Більше я нічого не знайшов, сер священику.

– Клянусь могутністю нашої матері-церкви, – вигукнув сер Олівер, – це дуже схоже на блюзнірство. Тільки королю або великому лорду дозволено вивішувати накази на дверях церкви. Але щоб кожний волоцюга в зеленій куртці приколював папірці до церковних дверей!.. Ні, це вже занадто! Навіть за менші злочини спалювали людей! Але що тут написано? Як швидко сутеніє. Добрий мастере Річарде, в тебе молоді очі. Прочитай мені, будь ласка, що тут за брехня.

Дік Шелтон взяв папір у руки і вголос прочитав. Це були погані, сяк-так зримовані вірші, написані великими неоковирними літерами:

Чотири я стріли пущу,

І чотирьом я відомщу

Злочинцям, нелюдський гніт

Мене душив багато літ.

Одну стрілу я вже послав,

І мертвим Епльярд упав.

Ти, Беннет Хетч, Грінстон спалив.

Стрілу ти чорну заслужив,

Олівер третю заслужив:

Він Гаррі Шелтона убив.

Як погань, мусиш ти померти,

Сер Деніел, тобі четверта.

Всі стріли чорні й до кінця

У чорні ввіпнуться серця.

Вони пощади не дадуть,

З лиця землі катів зметуть.

Джон-Месник із зеленого лісу і його веселі товариші.

До речі, в нас є ще стріли і міцна вірьовка для всіх ваших прибічників.

– Леле. Де поділось милосердя й християнські доброчесності? – з тугою в голосі промовив сер Олівер. – Живемо в мерзенному світі, і з кожним днем він стає ще гірший. Готовий поклястися на хрест Холівуда, що я винний у смерті доброго рицаря так само, як щойно народжена дитина. Є живі свідки, яким можна вірити.

– Навіщо про це говорити, сер священику, – зауважив Беннет. – Зовсім недоречні розмови.

– Ні, мастере Беннет, ти помиляєшся. Не встрявай не в своє діло, добрий Беннете, – відповів священик. – Я доведу, що я невинний. Я зовсім не хочу, щоб мене вбили через цю помилку. Хай будуть усі свідками, що я не замішаний у цій справі. Мене тоді навіть не було у Танстольському замку. Я виїхав тоді з якимсь дорученням ще до дев'ятої години ранку…

– Сер Олівер, – перебив його Хетч, – коли ви самі не бажаєте припинити цю проповідь, я вживу заходів… Гоффе, сурми, щоб сідали на коней.

Поки грала сурма, Беннет наблизився до збентеженого священика і щось швидко прошепотів йому у вухо.

Дік Шелтон помітив, як священик занепокоєно зиркнув на нього. Молодому Шелтону було над чим замислитись, бо сер Гаррі Шелтон був його батьком. Але він мовчав, і вираз його обличчя анітрохи не змінився.

Хетч і сер Олівер обговорили становище, в якому опинилися. Вони вирішили, що десять чоловік залишаться охороняти Танстольський

замок і священика. Оскільки Беннет не міг тепер їхати до сера Деніела, то на чолі загону, що вирушав у Кетлі, поставили мастера Шелтона. Справді, іншого виходу не було, бо загін складався з темних, недосвідчених у військовій справі людей, а Діка любили – він був не по літах рішучим і серйозним. Хоч він і провів своє коротке життя у цій глушині, однак сер Олівер навчив його добре читати й писати, а Хетч – володіти зброєю й командувати військом. Беннет завжди ставився до хлопця добре й допомагав йому. Страшенно жорстокий до людей, яких він вважав своїми ворогами, цей чоловік був відданий і зичливим своїм друзям, і зараз, коли сер Олівер зайшов у сусідній будинок, щоб гарним рівним почерком написати про останні події своєму хазяїнові, серу Деніелу Бреклі, Беннет підійшов до свого учня, щоб побажати йому успіху.

– Їдьте манівцями, мастере Щелтон, – сказав він, – тримайтесь якнайдалі від мосту, коли вам дороге життя. Хай за п'ятдесят кроків попереду вас їде надійна людина: коли стрілятимуть, то в неї. Будьте обережні, поки не виїдете з лісу. Якщо ж негідники нападуть на вас, то тікайте, опір не дасть вам ніякої користі. Та тікайте вперед, мастере Шелтон, не повертайте назад, коли вам життя дороге, бо в Танстолі вам ніхто не допоможе. Ось ви їдете на велику війну, а я залишаюсь тут, і життя моє буде в страшенній небезпеці. Оскільки тільки святі знають, чи зустрінемось ми знов на цьому світі, я хочу дати вам свої останні поради. Поводьтеся обачно з сером Деніелом: покладатися на нього не можна. Не довіряйте цьому блазню-священикові; він чоловік не лихий, але робить те, що йому велять, він лише знаряддя в руках сера Деніела! Де б ви не були, забезпечте собі прихильність впливової людини, знайдіть сильних друзів. І частіше моліться за Бенетта Хетча. По землі ходять ще гірші негідники, ніж Беннет. Щасливої путі!

– Хай допоможе тобі небо, Беннете, – відповів Дік. – Ти завжди був мені добрим другом, і я цього ніколи не забуду.

– Послухайте, мастере, – нерішуче додав Хетч, – якщо цей Джон-Месник прошиє мене стрілою, то пожертвуйте за мене золоту марку, а

ще краще цілий фунт, бо скидається на те, що моїй душі скрутно буде в чистилищі.

– Я виконаю твою волю, Беннете, – відповів Дік. – Та не засмучуйся так, друже. Там, де ми з тобою зустрінемося, тобі більше буде потрібний ель, ніж молитви.

– Якби дав Бог, мастере Діку, – зауважив Беннет. – Та ось і сер Олівер. З нього був би добрий воїн, коли б він володів луком так, як володіє пером.

Сер Олівер віддав Діку запечатаний пакет, на якому було написано: "Моєму вельмишановному хазяїну серу Деніелу Бреклі, рицарю. Передати негайно",

Дік засунув пакет за пазуху, наказав загонові їхати за ним і подався на захід.

КНИГА ПЕРША

ДВОЄ ХЛОПЦІВ

Розділ I

У КОРЧМІ ПІД ВИВІСКОЮ "СОНЦЕ"

Сер Деніел і його воїни зупинились на цю ніч у Кетлі та його околицях. Вони добре влаштувались і виставили сильну варту. Однак танстольський рицар був з тих людей, яким погоня за грошима ніколи не дає спочинку. І навіть тепер, напередодні битви, що мала або піднести або загубити його, він встав о першій годині ночі, щоб витрусити з своїх нещасних сусідів хоч трошки золота. Сер Деніел наживався на спірних спадщинах; він звичайно робив так: викупляв право на спадщину в якого-небудь безнадійного претендента на неї і потім з допомогою могутніх і

близьких до короля лордів, ласки яких він умів запобігти, добивався несправедливих рішень на свою користь. Якщо ж цей шлях був надто довгим, він силою захоплював спірний маєток, а потім, покладаючись на свої зв'язки та на сера Олівера, який умів користатись правом як завгодно, утримував за собою те, що загарбав. Село Кетлі було одним з таких надбань. Воно потрапило до лап сера Деніела недавно, і місцеві жителі все ще чинили йому опір. Саме для того, щоб нагнати страху на незадоволених, він і повів військо цією дорогою.

О другій годині ночі сер Деніел сидів у корчмі біля каміна, тому що вночі в оточеному болотами Кетлі було холодно. Коло його ліктя стояв кухоль пахучого елю. Шолом із забралом він зняв і сидів, загорнувшись у яскраво-червоний плащ – худий, засмаглий, лисий, з опущеною головою. В нижній частині кімнати розташувались його люди… Їх було дванадцятеро. Кілька чоловік спало на лавках, решта стояла на варті коло дверей. Недалеко від сера Деніела спав на підлозі загорнутий у плащ хлопчик років дванадцяти-тринадцяти. Перед рицарем стояв хазяїн корчми.

– Так от, хазяїне, запам'ятай мої слова, – сказав сер Деніел. – Роби тільки так, як я велю, і я завжди буду до тебе добрим. Треба, щоб моїми селами управляли надійні люди, і я хочу, щоб головним констеблем обрали Адам-е-Мора. Подбай про це. Якщо оберете не таких, як мені треба, то вам буде погано. Я вам не попущу, бо всі ви завинили передо мною тим, що платили данину Уолсінгему. І ти теж платив, хазяїне.

– Славетний рицарю, – відповів хазяїн, – я готовий поклястись вам хрестом Холівуда, що я платив Уолсінгему з примусу. Ні, відважний рицарю, я не люблю негідників Уолсінгемів; вони бідні, як церковні миші. Мені потрібний такий могутній лорд, як ви. Спитайте кого хочете, я завжди був на вашому боці.

– Можливо, – сухо мовив сер Деніел, – в такому разі ти заплатиш вдвічі більше.

Хазяїн корчми болісно скривився, однак в той неспокійний час такої біди міг зазнати кожний орендар, і він, мабуть, був радий, що легко відбувся.

– Селдене! – гукнув сер Деніел, – Давай сюди другого.

Один із слуг увів старого чоловіка, блідого, як полотно, його трусила болотна лихоманка.

– Гей, ти, – сказав сер Деніел, – як тебе звуть?

– З дозволу вашої милості, – відповів старий, – мене звуть Кондел, Кондел з Шорбі.

– Про тебе мені розповіли погані речі, – сказав сер Деніел. – Ти замішаний у зраді, не сплатив данини, тебе звинувачують у смерті кількох чоловік. Виявляється, ти дуже хоробрий. Та я тебе приборкаю.

– Вельмишановний і шляхетний лорде! – вигукнув старий. – Даруйте на слові, це якась плутанина. Я самотній і бідний чоловік, я нікого не кривдив.

– Помічник шерифа висловлювався про тебе страшенно погано, – мовив рицар. – "Схопіть, – казав він, – цього Тіндела з Шорбі".

– Кондел, мій ласкавий лорде, мере звуть Кондел, – сказав нещасний.

– Кондел чи Тіндел – все одно, – холодно зауважив сер Деніел. – Ти, правду кажучи, попався, і в мене дуже великі сумніви щодо твоєї чесності. Якщо ти хочеш врятувати свою шию від зашморгу, щвиденько напиши зобов'язання на двадцять фунтів.

– Двадцять фунтів, мій ласкавий лорде! – скрикнув Кондел. – Це ж чистісіньке безумство. Все моє добро не варте й сімдесяти шилінгів!

– Кондел чи Тіндел, – відповів, посміхаючись, сер Деніел. – Я піду на риск. Напиши мені зобов'язання на двадцять фунтів, а коли я стягну з тебе все, що зможу, то стану до тебе ласкавішим і пробачу решту.

– На жаль, ласкавий лорде, я не можу цього зробити, бо не вмію писати, – відказав Кондел.

– На жаль, – передражнив рицар, – коли так, то тут вже нічим не зарадиш. А я радо помилував би тебе, Тінделе, якби мені дозволяло сумління. Селдене, обережненько відтягни цього старого буркуна до найближчого в'яза і ніжненько повісь його, та так, щоб мені його було видно, коли я їхатиму звідси. Усього найкращого вам, любий мастере Кондел, дорогий мастере Тіндел. Ви дуже швидко будете в раю, усього вам найкращого.

– Мій справедливий лорде, – відповів Кондел, через силу скривлюючи обличчя в раболіпну посмішку, – вам годиться наказувати, і я, хоч і пишу дуже погано, зроблю так, як ви бажаєте.

– Друже, – мовив сер Деніел, – тепер ти напишеш зобов'язання на сорок фунтів. Годі! Ти надто хитрий, щоб твоє майно було варте тільки сімдесяти шилінгів. Селдене, подивись, щоб він написав усе як слід і належно засвідчив.

І сер Деніел, бувши найвеселішим рицарем в Англії, сьорбнув теплого елю і з посмішкою відхилився на спинку крісла.

Хлопчик на підлозі заворушився і сів, з острахом озираючись навколо себе.

– Іди-но сюди, – сказав сер Деніел, і коли хлопчик, виконуючи його наказ, підвівся і підійшов, рицар закинув голову назад і голосно зареготав.

– Клянусь розп'яттям, – вигукнув він, – який здоровий хлопчик!

Хлопчик почервонів від гніву, і в його темних очах промайнула ненависть. Тепер, коли він стояв, важко було вгадати, скільки йому років. Обличчя було серйозне, з гладкою, наче в дитини, шкірою, але постать його вражала тендітністю, і йшов він якось незграбно.

– Ви покликали мене, сер Деніел, для того, щоб посміятися з мого нещасного становища? – спитав хлопчик.

– А чому б і не посміятися? Будь такий ласкавий, дозволь мені посміятися. Якби ти міг бачити себе, ти б перший засміявся.

– Ви відповісте за цей сміх, – сказав хлопчик, знов червоніючи, – коли відповідатимете за все інше. Смійтесь, поки можете.

– Ні, не думай, любий кузене, що я насміхаюсь з тебе, – відповів сер Деніел з деякою щирістю. – Це просто жарт, цілком природний між родичами і добрими друзями. Я одружу тебе, дістану за це тисячу фунтів і надзвичайно ніжно любитиму тебе. Казати правду, я захопив тебе грубо, та інакше й не можна було. Але від сьогодні я радо допомагатиму тобі і охоче служитиму. Ти будеш місіс Шелтон – леді Шелтон, даю слово честі, бо від хлопця можна сподіватись багато. От ще. Нема чого соромитись чесного сміху, сміх розвіює смуток. Той, хто сміється, не може бути поганою людиною. Отак, добрий кузене. Мій вельмишановний хазяїне, дай повечеряти моєму кузенові, мастеру Джону. Сідай, любенький, і їж.

– Ні, – сказав мастер Джон, – я нічого не їстиму. Ви силоміць штовхнули мене на цей гріх, і я голодуватиму, щоб подбати про свою

душу. Добрий хазяїне, принеси мені, будь ласка, чашку чистої води; я буду щиро тобі вдячний за це.

– Ти матимеш відпущення всіх своїх гріхів, диявол вхопив би тебе! – Вигукнув рицар. – Висповідаєшся, і ділу кінець. Нічого про це турбуватись.

Однак хлопчик виявився впертим. Він випив чашку води, знову щільно загорнувся в плащ, сів у куток і глибоко замислився.

Через годину чи дві у селі знялась метушня, вартові почали перегукуватись, долинув брязкіт зброї і тупіт копит. До корчми під'їхав загін вершників, і на порозі з'явився Річард Шелтон, забризканий грязюкою.

– Хай охороняє вас небо, сер Деніел, – привітався він.

– Як? Діккі Шелтон? – вигукнув рицар. (Почувши це ім'я, хлопчик у кутку зацікавлено підвівся). – А де ж Беннет Хетч?

– Ось вам пакет від сера Олівера. В ньому все сказано, – відповів Річард, подаючи листа. – І, прошу вас, вирушайте негайно до Райзінгема, бо по дорозі сюди ми зустріли гінця, який шалено гнав коня, поспішаючи з листами. Він сказав, що мілорд Райзінгем в облозі і що йому конче потрібна ваша допомога.

– Як ти сказав? В облозі? – спитав рицар. – Тоді ми поспішимо залишитись тут, Річарде. В нашому нещасному англійському королівстві повелось так, що той, хто їде тихіше, буває далі. Кажуть, що спізнюватися небезпечно, але мені здається, що надмірний поспіх губить людину, запам'ятай це, Діку. Однак дай мені глянути, яку худобу ти пригнав. Селдене, замкни за мною двері!

Сер Деніел вийшов на вулицю і при тьмяному світлі смолоскипів оглянув своє нове військо, його не любили як сусіда й хазяїна, але ті, хто воював під його прапором, любили його як воєначальника. Його рішучість, його не раз доведена хоробрість, його турбота про воїнів, навіть його досить грубі насмішки – все це подобалось хоробрим воїнам в латах і шоломах.

– Клянусь розп'яттям, – вигукнув він, – що це за наволоч! Всі ви криві, як луки, і худі, як списи. Друзі, під час битви ви будете йти попереду, бо таких, як ви, не шкода й втратити. Дайте мені подивитись на отого старого негідника, що сидить на рябій шкапині. Та дворічний баран верхи на свині більш схожий на солдата, ніж ти. А, Кліпсбі, ти теж тут, старий пацюк? За тобою я аж ніяк не плакатиму, ти поїдеш попереду всіх, а на груди я причеплю тобі мішень, щоб можна було зручніше цілитись; ти показуватимеш мені шлях.

– Я покажу вам який завгодно шлях, сер Деніел, тільки не той, що веде до зради, – сміливо відповів Кліпсбі.

Сер Деніел зареготав.

– Гарно сказано! – вигукнув він. – Язик у тебе добре підвішений, дідько б тебе вхопив. Прощаю тобі це веселе слово. Селдене, нагодуй людей і коней.

І рицар вернувся в корчму.

– Ну, друже Діку, – сказав він, – призволяйся. Ось тобі ель, ось м'ясо, їж, а я читатиму. Сер Деніел розпечатав пакет і, прочитавши листа, спохмурнів. Деякий час він сидів задумавшись. Потім, кинувши гострий погляд на свого вихованця, сказав:

– Діку, ти читав ті погані вірші?

Хлопець відповів ствердно.

– В них згадується ім'я твого батька, – вів далі рицар, – і якийсь божевільний звинувачує нашого нещасного базіку-священика в тому, що він убив його.

– Сер Олівер гаряче заперечує це, – відповів Дік.

– Заперечує? – різко вигукнув рицар. – А ти не звертай на нього уваги, бо він любить розводити теревені, торохтить, як горох. Я сам колись на дозвіллі розповім тобі про всю цю справу. В убивстві твого батька запідозрили якогось Дакуорта, але тоді часи були такі непевні, що не можна було добитись ніякого правосуддя.

– Це трапилось у Танстольському замку? – спитав Дік, і серце в нього забилось дужче.

– Це трапилось між Танстольським замком і Холівудом, – відповів спокійно сер Деніел, але нишком глянув з підозрою на обличчя Діка. – Та їж швидше, бо зараз поїдеш в Танстол, повезеш від мене кілька рядків.

На обличчі Діка з'явився смуток.

– Дуже прошу вас, – сказав він, – послати когось із селян. Благаю вас, дозвольте мені взяти участь у битві. Я можу битися, повірте мені.

– Не сумніваюсь, – відповів сер Деніел і сів писати листа. – Та слави тут не здобудеш. Я стоятиму в Кетлі, аж поки не з'ясується, хто переможе, а тоді приєднаюсь до переможців. Не думай, що це боягузтво, Діку, це просто мудрість. Наше нещасне королівство знесилене заколотами, король то на троні, то у в'язниці, і ніхто не знає, що буде завтра. П'яниці та дурні б'ються один з одним, а лорд Здоровий Глузд сидить і вичікує.

З цими словами сер Деніел обійшов до іншого кінця столу і, повернувшись до Діка спиною, почав писати листа, бо історія з чорною стрілою дуже занепокоїла його.

Тимчасом молодий Шелтон старанно їв. Раптом хтось торкнув його за руку, і він почув у себе над вухом тихий шепіт.

– Робіть вигляд, що нічого не чуєте, благаю вас, – шепотів голос. – Будь ласка, поясніть мені, як дістатися найкоротшим шляхом до Холівуда. Благаю вас, добрий хлопчику, допоможіть нещасному, що потрапив у біду, покажіть мені шлях, щоб я міг врятуватися.

– Ідіть стежкою повз вітряк, – відповів Дік так само тихо, – вона доведе вас до переправи через Тілл, а там знову спитаєте.

Не повертаючи голови, Дік продовжував їсти. Однак куточком ока він побачив, як хлопчик, якого називали мастер Джон, крадькома вийшов з кімнати.

"Він зовсім не старший за мене, – подумав Дік, а ще назвав мене "добрим хлопчиком"! Та якби я знав, що це просто хлопчак, то скоріше повісив би цього негідника, ніж показав би йому шлях. Якщо він поїде через болото, то я можу наздогнати його і нам'яти йому вуха".

Через півгодини сер Деніел вручив Дікові листа і звелів йому мчати в Танстольський замок. А ще через півгодини після того, як поїхав Дік, до кімнати вбіг гонець від мілорда Райзінгема.

– Сер Деніел, – сказав гонець, – ви втрачаєте нагоду здобути велику славу. Сьогодні вдосвіта знову розпочалася битва, і ми розбили їхній передовий загін і розігнали праве крило. Попереду остання битва. Коли б на нашому боці було ваше свіже військо, ми б скинули їх у річку. Ну що, сер рицар? Невже ви будете останнім? Це не зробить вам честі!

– Я тільки що зібрався вирушати, вигукнув рицар. – Селдене, дай сигнал. Сер, Я негайно буду з вами. Ще немає й двох годин, як більша частина мого війська прийшла сюди. Що тут поробиш? Поспішаючи, можна загнати коней. Швидше, хлопці!

У вранішньому повітрі весело заграла сурма, на головну вулицю з усіх боків збігалися воїни сера Деніела і шикувалися перед корчмою. Вони спали із зброєю і не розсідлували коней, і через десять хвилин сто важко озброєних вершників і лучників, чисто одягнених і добре дисциплінованих, стояли в лавах. Більшість з них була в одязі, який носили слуги сера Деніела – темно-червоного і блакитного кольорів, що надавало їм чепурного вигляду. Найкраще озброєні стояли спереду, а далі, так щоб не було видно, в кінці колони, було жалюгідне поповнення, що прибуло вчора ввечері. Сер Деніел з гордістю дивився на свій загін.

– Саме такі хлопці потрібні в скруті, – сказав він.

– Справді, гарні хлопці, – відповів гонець. – Жаль тільки, що ви не вирушили раніше.

– Нічого не поробиш. Так уже повелось, що на бенкеті все краще буває спочатку, а в битві наприкінці, сер, – сказав рицар і сів на коня. – Гей! – закричав сер Деніел. – Джон! Джоанна! Та де ж вона, клянусь святим розп'яттям. Хазяїне, де ця дівчина?

– Яка дівчина, сер Деніел? – сказав хазяїн. – Я не бачив ніякої дівчини.

– Ну, тоді хлопчик, старий дурню! – вигукнув рицар. – Хіба ти не розгледів, що це дівчина? На ній темно-червоний плащ. Вона порушила піст, напившись води, пам'ятаєш. Де ж вона, негіднику?

– Допоможіть нам, святі угодники! Ви звали його мастер Джон, – сказав хазяїн. – А я ні про що й не догадався. Він поїхав. Я бачив його… її… я бачив її в стайні годину тому, вона сідлала сірого коня.

– Клянусь розп'яттям, – закричав сер Деніел. – Дівчина коштувала мені п'ятсот фунтів, коли не більше!

– Сер рицар, – з болем в голосі зауважив гонець, – поки ви тут кричите про п'ятсот фунтів, там вирішується, хто володітиме англійським королівством.

– Добре сказано, – відповів сер Деніел. – Селдене, візьми з собою шістьох арбалетників і спіймай її. Мене не обходить, якою ціною це буде зроблено, та щоб, коли я повернусь, вона була в Танстольському замку. Ти за це головою відповідаєш. А тепер у дорогу!

Військо помчало риссю, а Селден із шістьма воїнами лишились на вулиці в Кетлі, оточені селянами, які зацікавлено їх розглядали.

Розділ II

НА БОЛОТІ

Було близько шостої години, коли Дік, повертаючись того травневого ранку додому, під'їхав до болота. Над головою в нього повисло чисте блакитне небо, веселий вітрець рівномірно шелестів травою і листям. Крутились крила вітряків, верби на болоті колихалися, і по них, наче по житу, котились світлі хвилі. Дік провів у сідлі цілу ніч, але серце в нього було здорове, тіло міцне, і він не відчував втоми.

Стежка збігала вниз, все ближче до трясовини; нарешті зникли всі дорожні прикмети, крім вітряка, що стояв на пагорбі біля Кетлі, і верховіть дерев Танстольського лісу далеко перед ним. Обабіч стежки простяглись великі зарості очерету і лози, що колихались од вітру, та калюжі води, вкриті брижами; зрадницька трясовина, зелена, наче смарагд, підступно вабила мандрівника. Стежка вела навпростець через болото. Вона була дуже давня, протоптали її ще римські солдати. Відтоді

минуло багато віків, і подекуди на сотні кроків вона ховалась під гнилими водами болота.

Приблизно за милю від Кетлі Дік під'їхав саме до такого місця. Стежка густо заросла тут кущами очерету й лози, що скидались на маленькі острівці, і це могло будь-кого збити з пантелику. До того ж трясовина була тут значно ширша, ніж в інших місцях, і людина, необізнана з болотом, легко могла потрапити в біду. Дік з острахом згадав про хлопчика, якому він так незрозуміло розповів, як треба їхати. Про себе він не турбувався: йому досить було глянути назад, на крила вітряка, що виразно чорніли на тлі блакитного неба, глянути вперед, на Танстольський ліс, щоб визначити дорогу і впевнено їхати далі, хоч кінь його вже йшов по коліна у воді.

Дік проїхав уже половину трясовини і побачив спереду стежку, що виходила з води, аж раптом праворуч він почув сплеск води і побачив сивого коня, який зав'яз у болоті і судорожно силкувався вилізти звідти. В ту мить, наче зачувши наближення допомоги, нещасна тварина пронизливо заіржала, її налиті кров'ю очі були сповнені жаху, вона борсалась в драговині, повітря навколо сповнювало дзижчання хмари мошви, що нависла над нею.

"Невже бідолашний хлопчина загинув? – подумав Дік. – Це ж, напевно, його кінь. Славний сивий кінь! Ти кличеш мене так жалісно, і я зроблю для тебе все, що в людських силах. Тобі не доведеться мучитись тут, занурюючись поступово в це баговиння".

Він натягнув арбалет і пустив стрілу коневі в голову.

Після цього жорстокого акту милосердя засмучений Дік поїхав далі; він пильно дивився навколо себе, сподіваючись побачити якісь сліди хлопчика, якому він вказав цю дорогу.

"Шкода, що я не розповів йому докладніше, як треба їхати, – думав він. – Боюсь, що хлопець потонув у болоті".

Раптом хтось гукнув Діка на ім'я. Перервавши ці думки і глянувши вбік, він побачив у заростях очерету обличчя хлопчика.

– Ти тут? – вигукнув Дік, натягуючи поводи. – Ти так добре сховався в очереті, що я за малим не проглядів тебе. Я бачив твого коня; його затягла трясовина, і мені довелось врятувати його від страждань. Клянусь небом, якби ти був більш милосердним вершником, ти б сам це зробив. Та виходь вже з своєї схованки, тут нікого нема, не бійся.

– Добрий хлопчику, у мене немає зброї, та й користуватись нею я не вмію, – сказав той, виходячи на стежку.

– Чого ти називаєш мене "хлопчиком"? – крикнув Дік. – Адже я старший за тебе!

– Добрий мастере Шелтон, – почав хлопчик, – прости мені, будь ласка. У мене і в гадці не було образити тебе. Навпаки, я хочу просити твоєї допомоги, бо я зараз у великій скруті; я ще в такій ніколи не був. Я заблудився, загубив плащ і втратив свого коня. В мене є нагайка і остроги, та от їхати нема на чому. А головне те, – продовжував він, сумно дивлячись на свій одяг, – головне те, що я так жахливо забрьохався.

– Пусте! – вигукнув Дік. – Чи варто звертати на це увагу! Кров ран і пилюка доріг прикрашають мужчину.

– Ну, тоді мені більше подобаються мужчини без таких прикрас, – зауважив хлопчик. – Але що ж мені робити? Прошу тебе, добрий мастере Річарде, дай мені пораду. Коли мені не пощастить дістатися до Холівуда, я загинув.

– Я дам тобі більше, ніж пораду, – відповів Дік, зіскакуючи на землю. – Сідай на мого коня, а я побіжу поряд. Коли ж я стомлюсь, тоді ти бігтимеш, а я поїду. В такий спосіб ми доберемось швидше.

Хлопчик сів на коня, і вони рушили вперед так швидко, наскільки дозволяла ця нерівна стежка. Дік біг поруч, тримаючись рукою за коліно хлопчика.

– Як тебе звуть? – спитав він.

– Зови мене Джоном Метчемом, – відповів хлопчик.

– А що тобі потрібно в Холівуді? – вів далі Дік.

– Я шукаю захисту від людини, що хоче мене скривдити, – відказав Джон Метчем. – Добрий абат Холівуда завжди захищає тих, кого переслідують.

– А як ти потрапив до сера Деніела, мастере Метчем? – допитувався Дік.

– Сер Деніел захопив мене силою, – вигукнув хлопчик. – Він викрав мене з рідної домівки, надів на мене цей одяг, скакав зі мною так довго, що в мене мало не розірвалось серце, насміхався з мене так, що довів мене до сліз, а коли деякі з моїх друзів погналися за ним, щоб відібрати мене, він посадив мене позад себе, щоб їх стріли не влучили в нього. Мене поранили в праву ногу, і зараз я трохи шкутильгаю. Та настане день, коли він за все заплатить!

– Нахваляєшся схопити місяць зубами! Сер Деніел рицар відважний, у нього залізна рука. І мені буде кепсько, якщо він дізнається, що я допоміг тобі втекти.

– Бідний хлопчик! – сказав Метчем. – Ти його вихованець, я знаю. Сер Деніел каже, що я теж його вихованець. Він, здається, купив право на те, щоб одружити мене, чи щось подібне; я до пуття не знаю, але в нього є якийсь привід переслідувати мене.

– Ти знову назвав мене хлопчиком! – вигукнув Дік.

– Чи ж мені називати тебе дівчинкою, добрий Річарде? – спитав Метчем.

– Тільки не дівчиною, – відказав Дік. – Я терпіти їх не можу.

– Ти розмовляєш, як хлопчисько, – зауважив Метчем. – А думаєш ти про них більше, ніж тобі здається.

– Це вже ні, – вперто сказав Дік. – Я зовсім про них не думаю. Хай вони згорять! Мені подобається полювання, битви, бенкети, веселе життя в лісі. А я ніколи не чув, щоб дівчата були здатні на це. Правда, одна така була, та її спалили, як відьму, за те, що вона, всупереч природі, носила чоловічий одяг.[9]

Мастер Метчем набожно перехрестився і почав молитися.

– Що ти робиш? – спитав Дік.

– Молюсь за її душу, – відповів Метчем схвильовано.

– За душу відьми? – скрикнув Дік. – Ну що ж, молись, якщо хочеш. Ця Жанна д'Арк була найкращою дівчиною в цілій Європі. Старий Епльярд-лучник розповідав, як він тікав від неї, наче від диявола. Еге ж, вона була хороброю дівчиною.

– Ну що ж, добрий мастере Річарде, – вів далі Метчем, – якщо тобі так мало подобаються дівчата, значить ти не справжній мужчина, тому що Господь Бог умисне розділив людей на жінок і чоловіків і послав до них любов, щоб вона була підтримкою для одних і розрадою для других.

– Тьху! – сказав Дік. – В тебе ще молоко на губах не обсохло, тому ти й розводиш теревені про жінок. А коли ти гадаєш, що я не справжній мужчина, то злазь з коня, ставай проти мене, і я кулаками, мечем чи стрілою покажу тобі, справжній я мужчина чи ні.

– Я не воїн, – щиро відповів Метчем, – і зовсім не хотів тебе образити. Я просто пожартував. А про жінок говорив лише тому, що чув, ніби ти маєш одружитися.

– Я? Одружитися? – скрикнув Дік. – Вперше про це чую. З ким же я маю одружитися?

– З якоюсь Джоанною Седлі, – відповів Метчем, червоніючи. – Це вигадка сера Деніела. З цього шлюбу він сподівається добре скористатися. Я чув, що нещасна дівчина дуже побивається. В неї, здається, саме такі погляди, як у тебе, а може, їй не подобається наречений.

– Одруження таке саме неминуче, як і смерть, – покірно мовив Дік. – Ти кажеш, що вона побивається! Чи ти не бачиш, які дурні дівчата? Жодного разу мене не бачила, а побивається. Хіба я стану побиватись? Я не з таких! Якщо мені доведеться одружитися, то плакати я не буду! Прошу тебе, коли ти її знаєш, розкажи, яка вона, гарна чи бридка? Сварлива чи лагідна?

– Ну яке це має значення, – відповів Метчем. – Якщо треба одружитися, ти одружишся. Яка різниця, гарна вона чи ні. Ти ж не молокосос, мастере Річарде; у всякому разі, ти плакати не будеш.

– Добре сказано, – зауважив Шелтон. – Мені однаково.

– Скидається на те, що в твоєї жінки буде дуже приємний чоловік, – сказав Метчем.

– Вона повинна мати такого чоловіка, на якого заслуговує, – сказав Дік. – Бувають же чоловіки і кращі, і гірші.

– Ах, нещасна дівчина! – вигукнув Метчем.

– Та чому нещасна? – спитав Дік.

– Аякже! Одружитися з колодою, – відповів Метчем. – Господи, колода!

– Я, мабуть, справді колода, – сказав Дік, – бо ти їдеш на моєму коні, а я плентаюсь пішки. Але якщо й з дерева, то з міцного.

– Добрий Діку, прости мене! – вигукнув Метчем. – В тебе найдобріше в Англії серце. Я жартував. Прости мене, дорогий Діку.

– Дурниця, – відказав Дік, збентежений теплотою в голосі свого супутника. – Все гаразд. Я, слава Богу, не вмію ображатися.

В цю мить вітер, який дув їм у спину, доніс до них звук сурми, що долинав з табору сера Деніела.

– Тихше, – сказав Дік, – чуєш, сурма.

– Вони помітили, що я втік, а в мене нема коня! – зауважив Метчем і смертельно зблід.

– Чого ж тобі боятися, – заспокоїв Дік. – Ти набагато їх випередив, і ми майже біля перевозу. До того ж, мені здається, коня немає в мене, а не в тебе.

– Леле, – вигукнув утікач, – мене спіймають! Діку, добрий Діку, допоможи мені хоч трохи!

– Та що тебе так непокоїть? – спитав Дік. – По-моєму, я весь час тобі допомагаю. Мені аж сумно стає від того, що ти такий боягуз. Але слухай, Джоне Метчем, якщо тебе справді так звуть. Я, Річард Шелтон, присягаюсь, що б не трапилось, допомогти тобі дістатись до Холівуда. Хай покинуть мене святі, якщо я покину тебе. Ну, забудь страх, сер Зблідле Обличчя! Дорога тут краща, дай коню острогів. Швидше, швидше! За мене не турбуйся, я бігаю, як олень.

Кінь пішов риссю, але Дік не відставав. Так вони проминули болото і під'їхали до хатинки перевізника на березі річки.

Розділ III

НА ПЕРЕВОЗІ

Широка, з повільною течією і мулка річка Тілл витікала з боліт і котилась до моря, огинаючи в цьому місці кілька десятків болотистих, порослих лозою острівців.

Річка була каламутна, але цього ясного веселого ранку все навколо здавалось чарівним. Вітер вкривав її брижами, а в тихих місцях відбивалися цяточки блакитного неба. Стежка вела до маленької бухти, на березі якої у затишку стояла зроблена з хмизу і глини хатинка перевізника. На її покрівлі зеленіла трава.

Дік підійшов до хатинки і відчинив двері. Всередині на старому брудному коричневому плащі лежав перевізник і тремтів. Це був великий

на зріст чоловік, але худий і виснажений хворобою; його трусила болотна пропасниця.

– А, мастере Шелтон, – промовив він. – Хочете на той бік? Погані часи, погані часи. Будьте обережні. Тут скрізь бродить ватага. Ви б краще їхали через міст.

– Ні, я дуже поспішаю, Х'ю-Перевізнику, – відповів Дік. – В мене немає часу.

– Ну й упертий ви, – сказав перевізник, підводячись. – Вам дуже пощастить, якщо ви без неприємностей дістанетесь до Танстольського замку, але мовчу. А це хто? – спитав він, зупиняючись на порозі хатинки і жмурячи очі.

– Це мій родич, мастере Метчем, – відповів Дік.

– Здрастуй, добрий перевізнику, – сказав Метчем, що вже зліз з коня і вів його за собою. – Будь ласка, спусти човна, бо ми дуже поспішаємо.

Довготелесий перевізник все ще уважно дивився на нього.

– Чорт забери! – вигукнув він нарешті і зареготав.

Метчем страшенно почервонів і здригнувся, а Дік сердито схопив нечему за плече.

– Як ти смієш, грубіяне, – крикнув він. – Займайся своєю справою і не смійся з людей, знатніших за тебе!

Х'ю-Перевізник, бурмочучи щось собі під ніс, відв'язав великого човна і відштовхнув його від берега. Дік завів у човен коня, слідом за ними заліз і Метчем.

– Яке ж ви ще дитя, мастере, – сказав Х'ю, посміхаючись. – Схоже на те, що помилились міркою, коли вас робили. Ну, мастере Шелтоне, я до ваших послуг, – додав перевізник, беручись за весла. – Навіть кішці дозволяється дивитись на короля. Чому ж мені не глянути на мастера Метчема?

– Гей ти, перестань! – наказав Дік. – Берись за діло.

Вони виїхали із затоки, і перед їхніми очима відкрилась вся ширина річки. Раз у раз зустрічались острівці, довкола тяглись глинисті відмілини, колихалась лоза та очерет. Водний лабіринт здавався безлюдним.

– Пане, – сказав перевізник, направляючи човна одним веслом, – я чув, що на острові засів Джон Болотний. Він ненавидить усіх прибічників сера Деніела. Може, слід проплисти вгору і висадити вас на відстані польоту стріли від стежки? Вам краще не зв'язуватися з Джоном Болотним.

– А він теж з цієї зграї? – спитав Дік.

– Цього я сказати не можу, – вів далі Х'ю, – але, як на мене, я поїхав би вгору, Діку. А що, коли в мастера Метчема влучить стріла, – і він знову засміявся.

– Ну що ж, їдь вгору, – відповів Дік.

– Тоді послухайте мене, – мовив Х'ю, – зніміть свій арбалет, натягніть тятиву, отак, добре; тепер накладіть стрілу, цільтеся в мене і дивіться із злістю.

– Нащо це? – спитав Дік.

– Я не маю права перевозити, хіба тільки під загрозою сили, – відповів перевізник, – бо інакше, коли Джон Болотний дізнається, що я перевіз вас добровільно, мені буде кепсько.

– Хіба негідники так знахабніли, – спитав Дік, – що розпоряджаються перевозом, який належить серу Деніелу?

– Запам'ятайте мої слова, – прошепотів перевізник і підморгнув. – Сер Деніел неодмінно втратить владу і силу, його час минув. Він неодмінно покотиться вниз.

І Х'ю наліг на весла.

Вони довго пливли вверх по річці, потім завернули за один з острівців і обережно попливли протокою вздовж берега. Х'ю тримався середини річки.

– Ось в цьому місці я мушу висадити вас, – сказав він.

– Тут немає стежки, – зауважив Дік, – тут лише болота і трясовина.

– Мастере Шелтон, – відповів Х'ю, – я турбуюсь про вас і тому не наважуюсь везти вас далі. Він весь час стежить за перевозом з луком у руках. Всіх прибічників сера Деніела він підстрілює, як кроликів. Я чув, як він поклявся розп'яттям не випустити живим ні одного прибічника сера Деніела. Якби я не знав вас здавна, ще отаким малям, то нізащо б не повіз, але в пам'ять про давні часи та через те, що з вами оця іграшка, яка не годиться для ран і війни, я ризикнув своєю нещасною головою, щоб перевезти вас. Тож задовольніться цим, бо більшого я не можу для вас зробити, клянусь спасінням душі!

Х'ю ще не встиг скінчити, схиляючись над веслами, як раптом серед ліс на острові хтось голосно закричав і почувся тріск, наче лісом, не розбираючи дороги, продиралась якась дужа людина.

– Щоб ти згорів! – вигукнув Х'ю. – Він весь час був на острові.

Перевізник швидко повернув до берега.

– Погрожуйте мені луком, добрий Діку, погрожуйте, щоб видно було, – попросив Х'ю. – Я намагався врятувати ваші шкури, тепер рятуйте мою!

Човен з шумом влетів у зарості лози. Метчем, блідий, однак рішучий і спритний, за помахом руки Діка скочив за борт човна і, пробігши кілька кроків по мілкій воді, виліз на берег. Дік, взявши коня за вуздечку, теж хотів залишити човен та влізти в густі зарості, але пробратись з конем через гущавину кущів виявилось нелегко, тому він затримався. Кінь іржав і бив копитами, човен, хитаючись з боку в бік, занурювався то носом, то кормою у воду.

– Х'ю, тут неможливо вилізти на берег, – вигукнув Дік, продовжуючи відчайдушно розсовувати гілля і тягти зляканого коня.

На березі острова з'явився високий на зріст чоловік з довгим луком в руках. Дік краєчком ока помітив, як він, червоний від швидкого бігу, з великим зусиллям натягує тятиву.

– Хто там? – закричав він. – Х'ю, хто там?

– Мастер Шелтон, Джоне, – відповів перевізник.

– Стій, Діку Шелтон! – закричав чоловік на березі. – Клянусь розп'яттям, ніхто не зробить тобі нічого поганого. Стій! Х'ю, завертай човна!

У відповідь Дік вилаявся.

– Ну, в такому разі тобі доведеться йти пішки, – крикнув чоловік на березі і пустив стрілу.

Кінь, в якого влучила стріла, підстрибнув од болю і жаху, човен перекинувся, і за мить всі борсались у воді, борючись з течією.

Вода встигла однести Діка на глибоке місце, коли він виринув на поверхню, але перш ніж він встиг оглянутись, його рука вхопилась за щось тверде, і його відразу ж сильно потягло до берега. Це була нагайка, яку Метчем, вилізши на вербу, що нахилилась над водою, вправно всунув у руку Діка.

– Клянусь небом, – вигукнув Дік, коли Метчем витяг його на берег, – ти врятував мене, і я зобов'язаний тобі життям! Я ж плаваю, як гарматне ядро.

Він обернувся і глянув на острів.

Х'ю-Перевізник плив поряд з своїм перекинутим човном і був уже посередині протоки, а Джон Болотний, розлючений тим, що його постріл призвів до таких несподіваних наслідків, кричав, щоб Х'ю поспішив.

– Ну, Джоне, – сказав Дік, – тікаймо! Поки Х'ю зможе переправити свою посудину та поки вони приведуть її до ладу, ми будемо далеко.

І показуючи приклад, він кинувся бігти, ухиляючись від вербового гілля і стрибаючи в багнистих місцях з купини на купину. В нього не було часу вибирати напрям, він тільки намагався втекти якнайдальше від річки, вкладаючи в це всі свої сили.

Однак незабаром місцевість почала підніматися, і це показало Діку, що він вибрав вірний напрямок. Ще через якийсь час вони прибігли до схилу горба, грунт під їхніми ногами став зовсім твердим, а навколо серед верб почали траплятися в'язи.

Метчем, який дуже відстав, раптом упав.

– Покинь мене тут, Діку, – крикнув він, відсапуючись, – я більше не можу.

– Кинути тебе, Джоне? – вигукнув Дік. – Та це було б підлістю з мого боку! Ти ж ризикував овоїм життям, рятуючи мене, хоч тебе могли застрілити, та й я міг стягти тебе за собою у воду і ти б потонув. Тільки одні святі знають, як це я не затяг тебе за собою у воду.

– Ні, – сказав Метчем, – я однаково врятував би тебе, я ж вмію плавати.

– Вмієш плавати? – перепитав Дік, широко розкриваючи очі.

Вміння плавати було єдиним чоловічим талантом, яким він не володів, і Дік цінив його майже так само високо, як вміння вбити людину на двобої.

– Це мені буде наукою: ніколи не зневажати інших. Я обіцяв охороняти тебе аж до Холівуда, а вийшло так, клянусь розп'яттям, що ти допоміг мені.

– Ми тепер друзі, – сказав Метчем.

– Я ніколи не був тобі ворогом, – відповів Дік. – Ти по-своєму хоробрий хлопець, хоч, звичайно, ще молокосос. Я ніколи таких не бачив. Та прошу тебе, швидше відпочивай і ходім. Тут не місце для балачок.

– В мене дуже болить нога, – сказав Метчем.

– Я й забув про твою ногу, – відповів Дік. – Доведеться йти обережніше. Шкода, що я не знаю, де ми тепер. Я зовсім загубив стежку,

та, може, це й краще. Якщо вони стежать за перевозом, то вони, напевно, наглядають і за стежкою. От було б добре, якби сюди прибув сер Деніел з чотирма десятками воїнів! Він погнав би звідси цих негідників так, як вітер жене сухе листя. Ходім, Джоне, обіпрись на моє плече, бідолахо. Ні, ти таки ще маля. Б'юсь об заклад, тобі й дванадцяти немає.

– Ні, мені шістнадцять, – відповів Метчем.

– Тоді ти погано ріс, – зауважив Дік. – Тримайся за руку. Ми підемо потихеньку, не бійся. Я зобов'язаний тобі життям, а я вмію віддячити і за добро, і за зло.

Вони підіймалися схилом.

– Рано чи пізно ми повинні натрапити на дорогу, – вів далі Дік, – і тоді підемо куди слід. Клянусь небом, в тебе неміцна рука, Джоне. Коли б у мене була така рука, я б соромився цього. Скажу тобі, – говорив він далі, раптом засміявшись, – Х'ю-Перевізник, напевно, подумав, що ти дівчина.

– Не може бути, – скрикнув Метчем і почервонів.

– А я готовий битися об заклад, що він так подумав, – вигукнув Дік. – Та й не можна докоряти йому за це, бо ти ж справді більше схожий на дівчину, ніж на хлопця. Скажу навіть, що для хлопця ти дивний і недоладний, а от дівчина з тебе була б вродлива, Джоне. Ти був би гарненькою дівчиною.

– Але ти не вважаєш мене дівчиною? – спитав Метчем.

– Звичайно, ні. Я просто жартую, – відповів Дік, – з часом з тебе буде справжній мужчина, Джоне. Ти ще будеш славетним воїном. Цікаво знати, кого з нас першого посвятять в рицарі. Мені до смерті хочеться

бути рицарем. "Сер Річард Шелтон, рицар", непогано звучить, га? Але й "сер Джон Метчем" теж звучить непогано.

– Підожди, Діку, дай мені напитись, – сказав Метчем, зупиняючись біля джерельця, що витікало а пагорба і наповнювало піщану ямку завбільшки з кишеню. – Ах, Діку, якби знайти що-небудь поїсти! В мене аж серце щемить від голоду.

– Чого ж, дурню, ти не їв у Кетлі? – спитав Дік.

– Я дав обітницю… мене ввели в гріх, – затинався Метчем, – а зараз я їв би навіть сухий хліб.

– Сідай тоді і їж, – сказав Дік, – а я поки піду пошукаю стежки.

Він зняв з пояса торбу, вийняв з неї хліб і кусочки в'яленої свинини. Метчем жадібно накинувся на їжу, а Дік пішов уперед і зник серед дерев.

Незабаром він натрапив на байрак, на дні якого у мертвому листі дзюркотів струмок. За байраком знову росли дерева, але вже не верби і в'язи, а дуби і буки, і були вони вищі. У листі шелестів вітер, що майже зовсім заглушував шум його кроків по м'якій траві, та незважаючи на це, Дік обережно крався від одного товстого стовбура до Іншого, пильно оглядаючи все навколо. Раптом повз нього промайнув олень і зник у кущах. Дік зупинився, дуже незадоволений з цього. Ясно, що ця частина лісу була безлюдна, та олень, що, немов гонець, побіг перед ним, своєю появою міг сповістити кого-небудь про його присутність. І Дік, замість того, щоб іти далі, підійшов до високого дерева і видерся на нього.

Йому пощастило. Дуб, на який він виліз, був найвищим деревом у цій частині лісу, і з нього було добре видно навколишню місцевість. Дік, вмостившись на вершині цього дуба і гойдаючись під сильним вітром, побачив позад себе всю болотисту рівнину аж до Кетлі, річку Тілл, що звивалась серед порослих лісом острівців, а спереду – білу стрічку

дороги, що змійілась по лісу. Човна вже привели до ладу, і він плив до перевозу. Крім цього човна, не було ніяких ознак, що виказували б наявність людей, тільки вітер шумів у гіллі дерев. Дік уже хотів злізти з дуба, як раптом, глянувши востаннє на болото, помітив серед нього кілька темних цяточок, що рухались до річки. Було ясно, що стежкою швидко просувається якийсь невеличкий загін. Діка стривожило це; він швидко спустився на землю і повернувся до свого товариша.

Розділ IV

ЛІСОВА ВАТАГА

Метчем добре відпочив, до нього повернулися сили, і хлопці, яких підганяло те, що побачив Дік, швидко проминули решту лісу, спокійно перейшли дорогу і пішли вгору по схилах пагорбів, на яких стояв Танстольський ліс. Дерева тут росли купками, піщані галявинки між ними поросли вереском, дроком, де-не-де траплялись старі тиси. Місцевість ставала дедалі все більш нерівною, все частіше зустрічались байраки і горбки. Вітер все дужчав, дерева гнулись, мов тонкі лози.

Нарешті хлопці вийшли на одну з галявин. Раптом Дік упав у траву і повільно поповз назад до дерев. Метчем дуже здивувався, бо не бачив ніяких підстав для цього, але зробив так само, як його товариш, і тільки коли вони сховалися в гущавині, він попросив пояснити, що трапилось.

Замість відповіді Дік показав пальцем на протилежний бік галявини, де, вимальовуючись своєю темною глицею на тлі неба, росла височенна ялина, її стовбур був рівний, мов колона, але футів за п'ятдесят від землі він роздвоювався, утворюючи розгалуження. На цьому розгалуженні, неначе моряк на мачті, стояв чоловік у зеленому плащі поверх лат і пильно роздивлявся на всі боки, його волосся вилискувало проти сонця; прикривши однією рукою очі, він з розміреністю машини повільно повертав голову то в один, то в другий бік. Хлопці перезирнулись.

– Спробуємо обійти його зліва, – сказав Дік. – Ми за малим не вскочили в біду, Джоне.

Через десять хвилин вони натрапили на широку стежку.

– Цієї частини лісу я не знаю, – зауважив Дік. – Куди виведе нас ця стежка?

– Побачимо, – відповів Метчем.

Через якийсь час стежка вивела їх на вершину пагорба і круто завернула вниз у байрак, що нагадував своєю формою чашку. На дні байраку, в густих заростях глоду, видніли руїни кількох будівель без покрівлі, почорнілих, мов від огню, і лише димар, який самотньо височів над ними, свідчив про те, що тут колись жили люди.

– Що це може бути? – пошепки спитав Метнем.

– Клянусь небом, не знаю, – відповів Дік. – Зовсім нічого не знаю. Ходім подивимось, тільки обережно.

Вони обережно сходили вниз, продираючись крізь зарості глоду, серця їх неспокійно билися. Тут, очевидно, ще недавно жили люди, бо в гущавині вони натрапили на здичавілі фруктові дерева і городні рослини та побачили в траві сонячний годинник, колись, напевно, тут був сад. Пройшовши ще трохи, вони зупинились перед руїнами будинку.

Колись це була гарна і міцна будівля, її оточував глибокий рів, але тепер він був сухий, і на його дні лежало каміння, а через нього, неначе місток, лежав сволок. Дві стіни ще стояли, і крізь їх пусті вікна світило сонце, а решта будинку завалилась і лежала купою уламків, вкритих кіптявою. Всередині крізь уламки пробивалось, кілька маленьких зелених кущиків.

– Мені здається, що це Грімстон, – прошепотів Дік. – Він належав якомусь Сімону Мелсбері; сер Деніел був його запеклим ворогом. Ось уже п'ять років, як Беннет Хетч спалив цей будинок. Слово честі, мені шкода його. Він був такий красивий.

В байраці було затишно і тепло. Раптом Метчем, торкнувши Діка за плече, підняв угору палець.

– Слухай, – сказав він.

Тишу порушив якийсь дивний звук. Він повторився двічі, перш ніж хлопці зрозуміли, що це таке. Скидалось на те, що хтось прочищає собі горлянку. Слідом за цим хрипкий, грубий голос заспівав.

Спитав, підвівшись з місця, король усіх бродяг:

"Веселі друзі! Чом це ви гуляєте в лісах?"

І Гамелен безстрашний у відповідь йому:

"Ніхто із нас не хоче йти в місто, у тюрму".

Співець замовчав, ледь чутно дзенькнуло залізо, і знову запанувала тиша.

Хлопці дивились один на одного. Хто б не був їх невидимий сусід, він знаходився по той бік зруйнованого будинку. Враз Метчем почервонів, перебіг по сволоку, що лежав через рів, і обережно поліз на купу уламків всередині будинку. Дік не встиг його стримати і тепер був змушений йти слідом за Метчемом.

В кутку зруйнованого будинку два сволоки впали хрест-навхрест і утворили разом з уламками щось схоже на малесеньку комірку. Хлопці

потихеньку залізли туди. В цій схованці їх зовсім не було видно, а крізь бійницю в стіні вони могли спостерігати за всім, що відбувалось за будинком.

Зазирнувши в цю бійницю, Дік і Метчем аж похололи від страху, бо зрозуміли, що опинились в дуже скрутному становищі. Повернутись назад було неможливо, вони ледве насмілювались дихати. На лужку біля рову, не далі як за тридцять кроків від того місця, де вони причаїлись, горіло багаття. Над багаттям висів казан, в якому щось кипіло і парувало, а біля казана стояв худорлявий, високий на зріст чоловік з червоним обличчям. У правій руці він тримав залізну ложку, за поясом в нього стирчав мисливський ріг і величезний кинджал. Він, здавалось, насторожено прислухався, ніби почув щось в зруйнованому будинку. Очевидно, це й був співець. Очевидно, коли він мішав щось у казані, до його вуха долинули звуки необережних кроків. Трохи далі спав, загорнувшись у коричневий плащ, інший чоловік; над його обличчям літав метелик. На вкритому квітами кущі глоду висіли лук, колчан із стрілами і половина оленячої туші.

Нарешті чоловік біля казана перестав прислухатися, підніс ложку до рота, сьорбнув, хитнув головою, знов почав мішати ложкою і заспівав:

"Ніхто із нас не хоче йти в місто у тюрму", –

прохрипів він, продовжуючи пісню з тих слів, на яких зупинився:

О сер, нікому в світі не чинимо ми зла,

Хоч в добрих ланей короля бува летить стріла.

Співаючи, він час від часу підносив до рота ложку, дув на своє вариво і куштував з виглядом досвідченого кухаря.

Нарешті він, мабуть, вирішив, що їжа готова, витяг з-за пояса ріг і тричі затрубив у нього.

Чоловік, що спав, прокинувся, перевернувся на другий бік, відігнав метелика і повів навколо очима.

– Чого ти трубиш, брате? – спитав він. – Обід?

– Еге ж, дурню, обід, – відповів кухар, – тільки поганенький, без елю і без хліба. Тепер невелика радість сидіти в лісі, а були часи, коли добрий чоловік міг жити, наче єпископ, якщо йому лише не дошкуляли дощі й морози, – елю й вина було скільки душа забажає. Тепер у людей в серці немає відваги, а цей Джон-Месник, спаси й помилуй Бог, всього-на-всього опудало, що лякає ворон.

– Ти тільки й думаєш, як би наїстися й напитися, Лоулесе, – відказав співрозмовник. – Потерпи трохи, кращі часи ще повернуться.

– Та що там казати, – відповів кухар. – Я чекаю кращих часів ще з дитячих років. Я був францисканським монахом, був королівським лучником, був моряком і плавав по солоних морях, траплялось блукати по зелених лісах і стріляти королівських оленів. І що з цього вийшло? Нічого! Мені слід було залишитись у монастирі. Значно краще бути ігуменом Джоном, ніж Джоном-Месником. Та ось, до речі, і вони.

Один за одним на лужок почали виходити високі, ставні хлопці. Кожний, підходячи, витягав з піхов ніж, брав миску, зроблену з рогу, клав у неї м'ясо з котла і сідав на траву їсти. Одягнені й озброєні вони були по-різному: деякі в рудих сорочках тільки з ножем та старим луком, деякі були справжніми лісовими чепурунами: носили шапки й куртки з темнозеленого сукна; за поясом в них стирчали стріли з гарними перами, на перев'язі висів ріг, меч і кинджал були при боці. Всі зголодніли і через те були мовчазні. Ледве привітавшись, вони жадібно накидались на м'ясо.

Їх зібралось уже чоловік з двадцять, як раптом в кущах глоду почулися радісні голоси, і незабаром на лужок вийшли п'ятеро чи шестеро чоловік з ношами. Попереду йшов високий на зріст, кремезний чоловік з сивиною у волоссі й коричневим, наче прокопчений окіст, обличчям. Неважко було догадатися, що він тут ватажок. За спиною в нього висів лук, в руках була рогатина.

– Хлопці! – закричав він. – Мої веселі друзі! Ви їли тут всухом'ятку і не дуже добре почували себе. Але ж я вам завжди казав: чекайте терпляче, і щастя швидко прийде до вас. І от, дивіться, перший посланець щастя – добрячий ель!

Під схвальні вигуки хлопці поставили на землю ноші, на яких лежало велике барило.

– Та поспішайте, хлопці, – вів далі ватажок. – Нам ще доведеться попрацювати. До перевозу підійшли стрільці в темночервоній і голубій одежі; всі вони – наші мішені; всі вони покуштують наших стріл; ніхто з них не пройде крізь цей ліс. Хлопці, нас тут п'ять десятків молодців і кожного скривджено: дехто втратив землю, дехто – друзів, декого оголосили поза законом. Всі ми скривджені! Хто ж вчинив це? Сер Деніел, клянусь розп'яттям! Чи дозволимо ми йому користатися награбованим у нас добром? Сидіти в наших будинках, орати наші поля? Жерти биків? Присягаюсь, що ні. Його захищає закон, у суді він завжди виграє, та в мене за поясом є виклик на такий суд, де він все програє.

Кухар Лоулес, який в цей час налив ще елю, підніс ріг, ніби п'ючи за здоров'я промовця.

– Мастере Еллісе, – сказав він, – ви думаєте тільки про помсту. Та ви й повинні так робити. Але у мене, вашого бідного брата по зеленому лісу, ніколи не було ні землі, ні друзів. Я, щодо мене особисто, цікавлюсь здобиччю; я завжди віддаю перевагу благородному золоту і канарському вину, а не якимсь там помстам.

– Лоулесе, – відповів ватажок, – щоб повернутися в Танстольський замок, сер Деніел мусить пройти через ліс. Ми зробимо так, що цей шлях обійдеться йому дорожче за всяку битву. Потім, коли він залізе з жменькою людей, яка в нього залишиться, в свою нору, ми обложимо цього старого лиса. Всі його знатні друзі розгромлені, допомоги чекати нізвідкіля, і йому буде кінець. Це велика здобич, її вистачить на обід усім нам.

– Ну, я вже багато з'їв таких обідів, – відказав Лоулес. – До того ж, приготовляючи їх, можна обпектися, добрий мастере Еллісе. А чим ми поки що займаємось? Виготовляємо чорні стріли, пишемо вірші й п'ємо чисту холодну воду – досить-таки неприємний напій.

– На тебе, Лоулесе, покластися не можна, – відповів Елліс. – Від тебе ще тхне монастирською коморою, жадібність занапастить тебе. Ми взяли двадцять фунтів у Епльярда, забрали сім марок в гінця минулої ночі. Позавчора взяли п'ятдесят у купця.

– А сьогодні, – промовив один з молодців, – я зупинив гладкого продавця індульгенцій, він їхав у Холівуд. Ось його гаман.

Елліс полічив монети.

– Сто шилінгів, – пробурмотів він. – Дурень ти, в нього, напевно, значно більше було сховано в сандаліях або зашито у відлозі. Ти дитина, Томе Кьюкоу, рибка вислизнула з твоїх рук.

Але Елліс байдуже сунув гаман собі в кишеню. Він стояв, спершись на рогатину, і розглядав своїх товаришів, які сиділи в різноманітних позах і їли оленину, запиваючи її елем. День був щасливий, їм пощастило, але справа не чекала, і вони поспішали з обідом. Деякі з них, наївшись, повалились на траву і одразу ж заснули, немов удави, інші розмовляли або оглядали зброю, а один, у якого був дуже гарний настрій, підняв ріг з елем і заспівав:

Як сонечко сяє, як літо буває,

Тут м'яса є вдосталь для всіх, –

Привітно полюєш і п'єш-бенкетуєш

Під співи веселі та сміх.

А прийде зима, холодна, сумна,

Завіє удень і вночі. –

Із лісом прощайся, додому вертайся,

Сиди до весни на печі.

Весь цей час хлопці лежали й слухали, тільки Річард зняв арбалет і тримав у руці залізний гачок, яким натягують тятиву. Вони боялись навіть поворухнутися, і вся сцена з лісового життя пройшла перед їх очима, наче в театрі. Та враз виставу перервали. Якраз над схованкою Діка і Метчема височів димар. Раптом в повітрі почувся свист, потім сильний стук, і біля них впали уламки стріли. Хтось згори, можливо, той самий вартовий, якого хлопці бачили на ялині, поцілив у вершечок димаря.

Метчем тихенько скрикнув, Дік теж здригнувся з несподіванки і впустив залізний гачок. Проте людей на лужку стріла не здивувала, бо це був умовний сигнал, якого вони чекали. Всі одразу схопилися на рівні ноги, підтягували пояси, пробували тятиви на луках, перевіряли в піхвах мечі та кинджали. Елліс підвів руку, вигляд у нього був невблаганний і лютий, білки очей сяяли на його засмаглому обличчі.

– Хлопці, – сказав він, – ви знаєте свої місця. Не випускайте нікого з рук живим. Епльярд був тільки закускою, а тепер ми починаємо

справжній обід. Я клянусь небом жорстоко помститися за трьох чоловік: за Гаррі Шелтона, Сімона Мелсбері і, – тут він ударив себе у широкі груди, – за Елліса Дакуорта!

Продершись крізь кущі, на лужок вибіг червоний від швидкого бігу чоловік.

– Це не сер Деніел! – промовив він, ледве переводячи подих. – Їх усього семеро. Стріла долетіла?

– Тільки що, – відповів Елліс.

– Чорт візьми! – вигукнув вартовий. – Мені здавалось, що я чув, як вона свистіла. Доведеться йти не ївши!

Через хвилину всі люди "Чорної стріли" пішли в різні боки, бо кожний поспішав на своє місце, і лужок перед зруйнованим будинком спорожнів. Тільки казан на багатті, яке тепер ледве горіло, та частина оленячої туші на гілляці свідчили про те, що тут хтось був.

Розділ V

КРИВАВЕ ПОЛЮВАННЯ

Хлопці лежали нерухомо, поки останні звуки кроків не злилися з шумом вітру. Тоді вони підвелися і, ледве ступаючи, тому що від незручного положення у них затерпли ноги, вибрались з руїн і по сволоку перейшли через рів. Метчем, піднявши з землі гачок від арбалета, пішов попереду; Дік з арбалетом у руках йшов, важко ступаючи здерев'янілими ногами, слідом за ним.

– А тепер підемо в Холівуд, – сказав Метчем.

– В Холівуд! – вигукнув Дік. – Йти в Холівуд тоді, коли добрих людей чекає смерть? О, ні! Це міг би зробити хто завгодно, тільки не я! Швидше я пошлю тебе, Джоне, до всіх чортів!

– Невже ти покинеш мене? – запитав Метчем. —

– Звичайно, покину, – відповів Дік. – Якщо я не встигну попередити цих людей, я загину разом з ними. Невже ти думаєш, що зможеш умовити мене покинути в біді людей, серед яких я виріс? Ні, я не зроблю цього! Віддай мені гачок від мого арбалета.

Але Метчем не збирався віддавати йому гачок.

– Діку, – сказав він, – ти поклявся всіма святими, що доведеш мене до Холівуда. Невже ти порушиш свою клятву? Невже ти покинеш мене… клятвопорушнику?

– Зрозумій мене. Я клявся з найкращими намірами, – заперечив Дік. – Я хотів виконати свою клятву; але тепер все складається по-іншому. Поміркуй сам, Джоне. Дозволь мені тільки попередити цих людей і, якщо доведеться, виступити разом з ними проти спільного ворога; а як все виясниться, ми знову підемо своєю дорогою, і я не порушу своєї клятви.

– Ти глузуєш з мене, – відповів Метчем. – Ці люди, яким ти хочеш допомогти, полюють за мною, щоб занапастити мене.

Дік почухав потилицю.

– Я нічого не можу зробити, Джоне, – сказав він. – Іншого виходу немає. А що б ти зробив на моєму місці? Тобі, хлопче, загрожує не така вже велика небезпека, а їх чекає смерть. Смерть! – додав він. – Подумай над цим! Якого біса ти затримуєш мене тут? Давай сюди мій гачок! Боже милий! Невже вони мають загинути?

– Річарде Шелтон, – сказав Метчем, дивлячись просто йому у вічі, – невже ти збираєшся виступити на боці сера Деніела? Хіба ж ти глухий? Хіба ти не чув, що сказав Елліс? Чи, може, ти не маєш серця, в тобі не говорить кров твоїх рідних, твого батька, якого вбили ці люди? "Гаррі Шелтон", сказав він; а сер Гаррі Шелтон був твоїм батьком, і це так ясно, як день.

– Чого ти від мене хочеш?! – вигукнув Дік. – Невже ти хочеш, щоб я повірив цим лиходіям?

– О, ні. Я вже давно чув про вбивство твого батька, – відповів Метчем. – Ходять уперті чутки, що його вбив сер Деніел. Він вбив його, порушивши свою клятву; в своєму власному домі він пролив безневинну кров. Небо жадає помсти за це вбивство, а ти, син забитого, йдеш втішати і захищати вбивцю.

– Джоне! – вигукнув юнак. – Мені невідомо нічого. Можливо, все це й справді було так. Звідки мені знати? Але розсуди сам: сер Деніел зростив мене і вигодував; я грався і полював разом з його людьми, і раптом я залишу їх в хвилину небезпеки! О, хлопче! Якби я так вчинив, то повністю втратив би свою честь. Ні, Джоне, ти не смієш просити мене про це, ти не захочеш бачити мене таким підлим.

– Але ж твій батько, Діку? – нерішуче промовив Метчем. – Хто ж помститься за нього? А твоя клятва, яку ти давав мені? Адже ти клявся, закликаючи у свідки всіх святих.

– Мій батько?! – вигукнув Шелтон. – Батько велів би мені йти захищати своїх! Коли правда, що сер Деніел вбив його, то настане час і ось ця рука вб'є сера Деніела; але зараз я не можу залишити його людей в біді. А щодо моєї клятви, дорогий Метчем, то ти звільниш мене від неї. Ти звільниш мене від неї, щоб я зміг врятувати життя багатьох людей, які не зробили тобі нічого поганого, і щоб я врятував свою честь.

– Щоб я, Діку, звільнив тебе від клятви? Ніколи! – сказав Метчем. – Якщо ти покинеш мене, ти – клятвопорушник, і я розповім про це всім.

– Мій терпець увірвався, – сказав Дік. – Віддай мій гачок! Давай його сюди!

– Не віддам, – сказав Метчем. – Я врятую тебе проти твоєї волі.

– Не віддаси?! – крикнув Дік. – Я примушу тебе віддати!

– Спробуй, – сказав Метчем.

Вони стояли, дивлячись один одному в вічі, готові до бійки. Раптом Дік підбіг до нього, і хоч Метчем зразу ж відскочив убік, Дік миттю наздогнав його, вирвав у нього з рук гачок від арбалета, грубо повалив його на землю і став над ним, стиснувши кулаки, лютий і розчервонілий. Метчем лежав, уткнувшись обличчям в траву і навіть не намагався чинити опору.

Дік натягнув тятиву арбалета.

– Я тебе провчу! – розлючено кричав Дік. – Клявся я чи не клявся, забирайся геть від мене!

Він повернувся і побіг. Метчем зразу ж схопився і помчав за ним.

– Що тобі потрібно? – крикнув Дік, зупиняючись. – Чого ти біжиш за мною? Відчепись!

– Я біжу, куди хочу, – сказав Метчем. – Тут, в лісі, я вільний робити, що хочу.

– Ти зараз же відчепишся, клянусь Богородицею! – відповів Дік, знімаючи свій арбалет.

– Який же ти хоробрий! – сказав Метчем у відповідь. – Стріляй!

Дік збентежено опустив зброю.

– Послухай, – сказав він, – ти вже й так досить розгнівав мене, йди звідси, йди геть по-доброму, а то, хочу я цього чи ні, мені доведеться прогнати тебе силоміць.

– Ну що ж, – сказав Метчем уперто. – Ти сильніший за мене. Можеш робити що завгодно. Але я не відчеплюсь від тебе, Діку, доки ти не проженеш мене.

Дік насилу стримувався. Совість не дозволяла йому бити беззахисного; але він не бачив іншого способу збутися цього непотрібного і, як йому почало здаватися, можливо, ненадійного супутника.

– Ти, напевно, з глузду з'їхав! – крикнув він. – Дурню, адже ж я поспішаю до твоїх ворогів. Я прагну потрапити до них якнайшвидше.

– Мені все одно, Діку, – відповів Метчем. – Якщо тобі судилося загинути, я помру разом з тобою. Краще бути з тобою у в'язниці, ніж без тебе на волі.

– Ну що ж, – сказав Дік. – Мені ніколи базікати тут з тобою. Можеш йти за мною, коли тобі так хочеться. Але якщо ти будеш вести нечесну гру, я не стану жаліти тебе. Пущу в тебе стрілу і все, хлопче. Запам'ятай це.

З цими словами Дік повернувся і пішов вперед, обходячи гущавину і пильно роздивляючись по боках. Нарешті вони вибрались на поляну і

побачили зліва невеликий горбок, зарослий золотистим дроком, на вершині горба темніли сосни.

"Звідси мені буде видно все", – подумав Дік і поліз вгору по відкритому порослому вереском схилу.

Дік пройшов всього декілька кроків, як раптом Метчем торкнув його за руку і показав на щось віддалік. На схід від пагорба була широка долина; вереск на ній ще не відцвів; і вся вона нагадувала поржавілий щит, на якому плямами темніли в'язи. Схилом один за одним підіймались чоловік десять, одягнених в зелені куртки. Попереду йшов сам Елліс Дакуорт, – його легко було впізнати по рогатині, яку він тримав у руках. Один за одним вони доходили до вершини, з'являлись на тлі неба і зникали за горбом. Ось з'явився останній і зник… Дік лагідно подивився на Метчема.

– Значить, ти вірний мені, Джоне? – спитав він. – А я боявся, що ти на боці моїх ворогів.

Метчем заплакав.

– Чого це ти?! – вигукнув Дік. – Святі угодники, спасіть нас! Ти що, будеш тут рюмсати через одне моє слово?

– Ти вдарив мене, – ридав Метчем. – Я боляче забився, коли ти повалив мене на землю. Ти боягуз, ти користуєшся тим, що ти сильніший від мене.

– Не говори дурниць, – сказав Дік грубо. – Яке ти мав право не віддавати мені гачка? Мені слід було б добре відлупцювати тебе. Якщо ти хочеш йти зі мною, так слухайся. Ну, ходім.

Метчем вагався, іти йому чи залишитися; але, побачивши, що Дік продовжує швидко підійматися схилом, ні разу не озирнувшись, Метчем

побіг слідом за ним. Проте схил був крутий і нерівний, і Дік, що рухався значно швидше, давно був уже на вершині і лежав під соснами, коли Метчем, задихаючись, наче загнаний олень, догнав його і мовчки ліг поруч.

Унизу, по широкій долині звивалась дорога, що вела з Танстола до переїзду через річку. Дорога була добре уторована, і її легко можна було простежити очима всю з кінця в кінець. Вона то з'являлась на відкритих галявинах, то зникала серед дерев; майже через кожні сто кроків там, де вона йшла лісом, можна було сподіватися засідки. Далеко внизу по дорозі на семи стальних шоломах грали сонячні промені, і час від часу, коли дерева рідшали, з горба можна було розгледіти Селдена і його людей, які швидко скакали на конях, виконуючи наказ сера Деніела; Вітер трохи ущух, але все ще весело грайся з деревами, розгойдуючи їх гілля, і, мабуть, якби серед вершників був покійний Епльярд, він з поведінки стривожених птахів догадався б, що їм загрожує небезпека.

– А тепер дивись, – прошепотів Дік. – Вони вже занадто далеко заїхали в ліс. Щоб врятуватися, їм слід їхати вперед. Бачиш он ту галявину внизу перед нами, посередині якої виріс маленький гай, схожий на острів? Там вони були б у безпеці. Коли вони під'їдуть ближче, я, щоб попередити їх, пущу стрілу. Але все, мабуть, дарма; їх тільки семеро, і вони озброєні не арбалетами, а простими луками. А арбалет, Джоне, завжди перемагає лук.

Тимчасом Селден і його люди продовжували свою подорож, навіть не підозрюючи, що їм загрожує небезпека, і поступово наближались до місця, де заховались хлопці. Один раз вони зупинились і, збившись у купу, здавалося, на щось показували і до чогось прислухалися. Але, очевидно, їх увагу привернуло те, що відбувалось далеко звідси, – глухий гуркіт гарматних пострілів, який час від часу доносився здалека вітром і говорив про те, що там йшов великий бій. Тут, безсумнівно, було над чим задуматись, – бо якщо звуки пострілів важких гармат так виразно чути в Танстольському лісі, то, значить, бій пересувався на схід, а це свідчило,

що сьогоднішній день закінчувався поразкою сера Деніела і прихильників Ланкастерів.

Але ось маленький загін почав знову рухатись і незабаром виїхав на відкриту галявину, поросту вереском; ліс вдавався в неї вузьким клином, що майже підходив до дороги. Як тільки вони наблизились до цього місця, в повітрі промайнула стріла. Один з вершників змахнув руками, його кінь позадкував, і вони обидва рухнули на землю. Навіть з того місця, де лежали хлопці, можна було почути, як враз всі вершники голосно закричали. Було видно, як упирались і ставали дибки перелякані коні. Вершники опам'ятались від подиву, і один з них почав злазити з коня. В повітрі промайнула, описавши дугу, друга стріла; ще один вершник звалився в пилюку на дорозі. Вершник, що злізав з коня, випустив повід, його кінь помчав галопом і потягнув вершника за ногу по землі, б'ючи об каміння і топчучи копитами. Чотири інших вершники, що залишились сидіти в сідлах, зразу ж роз'їхались в різні боки: один повернув коня і з голосним криком помчав до перевозу; інші три, кинувши поводи, помчали в напрямку Танстола. З-за кожного дерева на них летіли стріли. Незабаром один кінь впав, але вершник схопився на ноги і продовжував бігти за товаришами, доки інша стріла не прикінчила його. Впав ще один вершник; потім ще один кінь; з усього загону залишився цілим тільки один чоловік, та й той вже позбувся коня. Вдалині завмер тупіт трьох переляканих коней без вершників.

Весь час жоден з нападаючих не показався з своєї засідки. Тут і там на дорозі корчились в передсмертній агонії люди і коні, але їх безжалісні вороги навіть не вийшли з лісу, щоб полегшити їхні муки.

Єдиний воїн, що залишився в живих, приголомшений стояв на дорозі поруч з своїм забитим конем. Опам'ятавшись, він побрів дорогою в напрямку тієї галявини з острівком дерев, на яку звернув увагу Дік. Він тепер знаходився на відстані, може, якихось п'ятисот кроків від місця, де заховалися хлопці, і вони бачили, як він стривожено оглядався, чекаючи смерті. Але навколо все було спокійно, і поступово до нього поверталась

сміливість. Він раптом зняв з плеча лук і натягнув тятиву. В ту ж хвилину по рухові руки Дік впізнав у ньому Селдена.

У відповідь на цю спробу чинити опір з усіх кінців лісу пролунав гучний регіт. Очевидно, в цих жорстоких і невчасних веселощах брало участь принаймні двадцять чоловік. Над плечем Селдена пролетіла стріла. Він здригнувся й відскочив назад. Друга стріла увіткнулась в землю біля його ніг. Селден сховався за деревом. Третя стріла, націлена просто йому в обличчя, впала за кілька кроків від нього. Потім знову пролунав гучний регіт; луна підхопила той регіт і рознесла по всьому лісі.

Було ясно, що вороги просто дражнили його, як в ці часи звичайно дражнили бугая, перш як забити його, або як кішка дражниться з мишею, перш ніж її з'їсти. Бій давно закінчився; один з лісових смільчаків вже спокійно підбирав на дорозі стріли, а решта в цей час розважалась стражданнями нещасного Селдена.

Селден зрозумів, що його дражнять; він гнівно закричав, натягнув лук і навмання пустив стрілу в гущавину. Йому пощастило: у відповідь почувся болісний крик. А потім, кинувши свій лук, Селден побіг вгору схилом туди, де лежали Дік і Метчем.

Ватага "Чорної стріли" зараз почала вже стріляти по ньому серйозно. Але схаменулися вони пізно: тепер більшості з них доводилося стріляти проти сонця; а Селден біг, стрибаючи з одного боку в другий, щоб збити їх і не дати їм можливості прицілитися. Вже тим, що він кинувся бігти вгору по схилу, він розладнав їх плани: в цьому напрямку у них не було жодного стрілка, крім того, якого Селден чи то вбив, чи то поранив. Було очевидно, що ватага лісовиків розгубилася. Хтось тричі свиснув, потім ще двічі. У відповідь здалека долинув свист. Весь ліс наповнився звуками голосів людей, що пробиралися кущами; на галявину вискочив переляканий олень, постояв якусь мить на трьох ногах, втягуючи ніздрями повітря, і знову щез у гущавині.

Селден продовжував бігти, стрибаючи з боку в бік; зрідка йому навздогін летіли стріли, але жодна не влучала. Здавалося, що йому пощастить врятуватися. Дік тримав напоготові арбалет, щоб допомогти йому; навіть Метчем, забувши про те, що Селден був один з тих, хто переслідував його, в глибині душі співчував нещасному втікачеві; обличчя хлопців розчервонілися, вони обидва тремтіли від хвилювання.

Селден був уже всього за якихось п'ятдесят кроків від них, як раптом в нього влучила стріла і він впав. Правда, через хвилину він був знову на ногах, але тепер він біг, хитаючись, і, наче сліпий, побіг в іншому напрямкові.

Дік схопився на ноги і замахав йому руками.

– Сюди! – закричав він. – Сюди! Тут допомога! Біжи! Біжи!

Але в цю хвилину друга стріла вдарила Селдена в плече, якраз між пластинами його лат, пробила його куртку, і він, мов камінь, рухнув на землю.

– Нещасний! – крикнув Метчем, сплеснувши руками.

А Дік неначе закам'янів; він стояв на вершині горба і був зараз чудовою мішенню для стрільців.

Його, напевно, зразу вбили б, тому що лісовики були розлючені. Вони навіть не підозрювали, що хтось може бути у них у тилу. Але раптом зовсім близько від хлопців пролунав громовий голос, голос Елліса Дакуорта:

– Стійте! Не смійте стріляти! Візьміть його живим! Це молодий Шелтон, син Гаррі!

І зразу ж після цього він декілька разів пронизливо свиснув, і з усіх кінців лісу йому засвистіли у відповідь. Свист, очевидно, заміняв Джону-Меснику бойову сурму, з допомогою свисту він віддавав свої накази.

– Біда! – вигукнув Дік. – Ми попались. Тікаймо, Джоне. Швидше тікаймо!

І обидва юнаки побігли через сосновий гай на вершині пагорба, в протилежний бік від того місця, де знаходились люди Елліса Дакуорта.

Розділ VI

ПІД КІНЕЦЬ ДНЯ

Справді, їм негайно треба було тікати. З усіх боків на пагорб кинулась ватага "Чорної стріли". Кращі бігуни і ті, кому випало бігти по відкритій місцевості, набагато випередили інших і були вже недалеко від своєї мети: дехто побіг по видолинках праворуч і ліворуч пагорба, щоб оточити хлопців.

Дік скочив під найближчу купу високих дерев. Це був дубовий гай. Грунт тут виявився твердим, кущі не плутались під ногами, і хлопчики побігли швидше, бо бігти доводилось з гори. Гай закінчився, і вони опинились перед широкою галявиною. Дік повернув ліворуч. Хвилини через дві вони знов натрапили на галявину і знов повернули наліво. Таким чином вийшло, що хлопці, відхиляючись ліворуч, дедалі наближались до дороги й річки, через яку вони переправились годину чи дві тому, а їхні переслідувачі побігли зовсім в інший бік, до Танстола.

Хлопці зупинились, щоб віддихатись. Переслідувачів не було. Дік приклав вухо до землі, але не почув нічого. Та слуху не можна було й довіряти, бо за шелестом листя на вітрі важко було розрізнити що-небудь.

– Вперед, – сказав Дік, і незважаючи на втому і на те, що Метчем накульгував на поранену ногу, зібравшись з силами, вони побігли далі.

Хвилини через три вони вже продирались крізь хащі. Високо над їх головами крони дерев утворювали зелену покрівлю, яку підтримували, наче колони, стовбури. Бігти було б неважко, якби не заважали кущі гостролисту.

Нарешті дерева порідшали, і в лісі стало світліше.

– Стій! – крикнув чийсь голос.

Серед товстих стовбурів, не далі як за п'ятдесят кроків, хлопці побачили дужого чоловіка в зеленій куртці, який, засапавшись від швидкого бігу, квапливо прицілився в них з лука. Метчем скрикнув і зупинився, але Дік, не роздумуючи ні миті, вихопив кинджал і кинувся до лісовика. Чи то лісовик розгубився від такого відважного нападу, чи то не наважився порушити наказ, але він не стріляв. Та раніше, ніж він встиг опам'ятатися, Дік схопив його за горло і повалив на землю. Стріла відлетіла в один бік, лук – в другий. Обеззброєний лісовик обхопив руками свого ворога, але кинджал двічі майнув у повітрі й двічі опустився. Почувся стогін. Потім Дік підвівся з землі, а лісовик залишився лежати нерухомо.

– Вперед! – сказав Дік.

І він знову побіг; Метчем ледве встигав за ним. Правду кажучи, обидва бігли тепер дуже повільно, докладаючи до цього великих зусиль і хапаючи ротом повітря, наче риби на березі. У Метчема страшенно кололо в боці, в голові паморочилось, ноги Діка були, немов налиті свинцем. Вибивались з останніх сил, та все ж бігли. Враз ліс закінчився. Попереду, за кілька кроків від них, видніла дорога, що йшла з Райзінгема в Шорбі; тут обабіч неї стіною стояли дерева.

Побачивши дорогу, Дік зупинився. У цей час він почув невиразний шум, який швидко посилювався. Спочатку він нагадував виття вітру, але незабаром у цьому шумі Дік розрізнив тупіт. Раптом з-за повороту дороги вихопився загін вершників, промайнув повз хлопців і миттю зник за другим поворотом. Вершники мчали так швидко і в такому безладді, ніби тікали від смерті. Дехто був поранений; бігли й коні без вершників із закривавленими сідлами. Це, очевидно, були втікачі з поля битви.

Ледве шум почав завмирати вдалині, в напрямі Шорбі, як знову почувся тупіт, і на дорозі з'явився ще один втікач, – цього разу самітний вершник, який був, судячи з його лат, людиною знатного походження. Одразу ж за ним показалось кілька обозних возів; коні бігли не поспішаючи, хоч возії щосили шмагали їх батогами. Ці, очевидно, втекли ще вранці, до закінчення битви, але боягузтво не врятувало їх.

В той час, як вози порівнялися з тим місцем, де стояли здивовані хлопці, їх наздогнав якийсь оскаженілий від люті воїн у посічених латах і почав рубати возіїв мечем. Деякі з них кинули вози і втекли в ліс, інших воїн порубав, клянучи їх нелюдським голосом за боягузтво. Тимчасом шум вдалині посилювався. Вітер доносив гуркіт возів, тупіт копит, крики воїнів. Ясно було, що по дорозі, наче повінь, ринула ціла армія.

Дік спохмурнів. Він збирався йти по цій дорозі аж до повороту на Холівуд, а тепер мусив змінити свій план. Головне ж, він побачив прапори графа Райзінгема і зрозумів, що битва вирішилась не на користь Ланкастерам. Чи встиг сер Деніел приєднатися до ланкастерців і зараз, теж розгромлений, тікає? Чи, може, він перейшов на бік йорків, заплямувавши свою честь? Важко сказати, що гірше.

– Ходім, – похмуро мовив Дік і, обернувшись спиною до дороги, пішов назад у ліс. Метчем, шкутильгаючи, поплентався слідом за ним.

Деякий час вони йшли мовчки. Наближались сутінки. Сонце опускалось на рівнину за Кетлі, забарвлюючи золотом вершини дерев; тіні густішали, почала відчуватися нічна прохолода.

– Ех, якби в нас було що їсти! – раптом вигукнув Дік і зупинився.

Метчем сів на землю й заплакав.

– Бач, через вечерю ти плачеш, – із зневагою сказав Дік, – а коли треба було рятувати людей, твоє серце виявилось безжальним. На твоїй совісті сім чоловік, мастере Джоне. Я тобі ніколи цього не пробачу.

– На моїй совісті? – скрикнув Метчем, з люттю глянувши на Діка. – На моїй совісті? А на твоєму кинджалі червона людська кров! Нащо ти убив його, бідолашного? Він цілився, але не вистрілив, твоє життя було в його руках, і він пощадив тебе! Не багато треба хоробрості, щоб убити людину, яка не захищається!

Ці слова приголомшили Діка.

– Я чесно убив його! Я кинувся на його лук! – вигукнув Дік.

– Ти убив його, як боягуз, – відказав Метчем. – Ти грубіян і хвалько, мастере Діку, ти зловживаєш своєю силою, а в дужчого за тебе плазуватимеш у ногах! Ти забув про відплату; ти ще й досі не помстився за смерть свого батька. І його нещасний дух марно благає про помсту. А коли яка-небудь нещасна буде просити твоєї допомоги і ставитись до тебе по-дружньому, вона загине!

Дік був надто розлютований, щоб помітити слово "вона".

– Ну й дурниці ти верзеш! – крикнув він. – З кожних двох чоловіків один завжди дужчий. Дужчий перемагає, і це правильно. А тебе, мастере

Метчем, слід відшмагати за неслухняність і невдячність; зараз ти дістанеш те, на що заслуговуєш.

І Дік, який умів зберігати спокійний вираз обличчя навіть в хвилини сильного гніву, почав знімати ремінний пояс.

– Зараз матимеш вечерю, – похмуро сказав він.

Метчем перестав плакати. Він був білий, мов крейда, і стояв, тільки дивлячись Діку у вічі. Дік підійшов до нього, піднявши пояс, але зупинився, збентежений великими очима і худим, стомленим обличчям свого товариша. Він завагався.

– Скажи, що ти помилився, – промовив, затинаючись, Дік.

– Ні, правда на моєму боці, – сказав йому Метчем. – Ну, бий! Я шкутильгаю, я стомився, я не чиню опору, я не зробив тобі нічого поганого. То бий же мене, боягузе!

Почувши цей виклик, Дік знову підняв пояс, але Метчем так здригнувся і зіщулився, що Дік не наважився вдарити. Рука з поясом опустилася; він опинився в безглуздому становищі і не знав, що робити.

– Щоб тобі добра не було! – сказав він. – Коли в тебе такі безсилі руки, то пильніше слідкуй за тим, що меле твій язик. Але бити тебе я не можу.

Дік надів пояс.

– Бити тебе я не буду, – вів він далі, – але ніколи не прощу. Я тебе не знаю; ти ворог мого володаря; я віддав тобі коня, ти з'їв мій хліб і м'ясо, обізвав мене дерев'яною людиною, боягузом, хвальком. Ні, клянусь небом, терпець мені уривається! Велике діло бути безсилим, слово честі: ти можеш поводитись якнайгірше, і ніхто тебе не покарає, тобі

дозволяється вкрасти у чоловіка зброю, коли вона йому вкрай потрібна, і цей чоловік не насмілиться забрати її в тебе, – адже ти такий безпорадний! Виходить, якщо хтось наміриться на тебе списом і крикне, що він безсилий, то треба дозволити йому проштрикнути себе? Ох, яка нісенітниця!

– І все ж таки ти не б'єш мене, – сказав Метчем.

– Дай мені спокій, – відповів Дік. – Я тобі ось що скажу. Ти погано вихований, мені здається, проте, в тобі є щось хороше, до того ж ти витяг мене з річки. О, я зовсім забув про це, я такий же невдячний, як і ти. Але, послухай, треба йти. Якщо ти хочеш потрапити в Холівуд сьогодні вночі або завтра вранці, то нам слід поспішати.

Незважаючи на те, що Дік знов був у звичайному для нього доброму гуморі, Метчем нічого йому не простив. Нелегко йому було забути те, як Дік грубо відняв у нього гачок, забути вбитого лісовика, а найбільше піднятий пояс.

– Дуже вдячний тобі, – сказав він, – але мені здається, добрий мастере Шелтон, що я й сам знайду дорогу. Ліс великий, прошу тебе, ти йди в один бік, а я піду в інший. Я перед тобою в боргу за обід і науку. Всього тобі найкращого!

– Хай буде так, як ти кажеш, – вигукнув Дік. – Йди до всіх чортів!..

І вони пішли в різні боки, заклопотані тільки своєю сваркою і зовсім не думаючи, куди йдуть. Та не встиг Дік пройти й десяти кроків, як Метчем гукнув його і побіг слідом.

– Діку, – сказав він, – негарно нам прощатися так холодно. Ось тобі моя рука, а разом з нею й серце. За все, що ти для мене зробив, за твою допомогу, я дякую тобі, і не з пристойності, а від душі. Усього тобі найкращого!

– Гаразд, хлопче, – відповів Дік, беручи простягнуту руку. – Хай тобі в усьому щастить. Тільки я дуже сумніваюсь, щоб тобі пощастило. Надто ти любиш сперечатися.

Вони вдруге розсталися, але на цей раз навпаки: Дік побіг слідом за Метчем.

– Візьми мій арбалет, – сказав він, – не можна йти беззбройному.

– Арбалет! – вигукнув Метчем. – Ні, добрий хлопчику, в мене невистачить сили натягнути тятиву, та й цілитись я не вмію.

Було вже зовсім поночі, і під деревами вони не могли побачити, який у кого вираз обличчя.

– Я трохи пройду з тобою, – сказав Дік. – Ніч темна. На стежці я б з радістю залишив тебе. В мене таке передчуття, що ти заблукаєш.

Не кажучи більше ні слова, він пішов уперед, і Метчем знову поплентався за ним. Темрява дедалі густішала. Лише на галявинах вони бачили небо, поцятковане маленькими зірками. Здалеку ще долинав шум, з яким відступала розгромлена армія ланкастерців, але з кожним кроком він слабшав.

Йшли вони мовчки і години через дві опинились на широкій порослій вереском галявині, В мерехтливому світлі зірок де-не-де на ній видно було зарості папороті й купки невисоких тисів, Вони зупинились і глянули один на одного.

– Ти стомився? – спитав Дік.

– Так стомився, – відповів Метчем, – що, здається, впав би на землю й не встав.

– Я чую дзюркотіння струмка, – промовив Дік. – Ходім туди, мені дуже хочеться пити.

Галявина поступово знижувалась. Пройшовши трохи, хлопці знайшли між вербами маленький дзюркотливий струмочок. Обидва кинулись на землю і, припавши губами до води, в якій віддзеркалювалися зірки, досхочу напились.

– Діку, – сказав Метчем, – я знесилів, я більше не можу.

– Я бачив якусь яму, коли ми спускались сюди, – промовив Дік. – Давай ляжемо в ній і поспимо.

– О, з великою радістю, – вигукнув Метчем. На дні ями був сухий пісок. Кущ ведмежини, що ріс на її краю, утворив ніби стріху, що закривала яму з одного боку. Хлопці лягли в ній і притиснулись один до одного, щоб зігрітися, зовсім забувши про сварку. Незабаром сон хмарою огорнув їх, і вони мирно заснули.

Розділ VII

ЛЮДИНА З ЗАКРИТИМ ОБЛИЧЧЯМ

Прокинулись вони в передранкових сутінках. Пташки ще не співали, а тільки де-не-де починали щебетати. Сонце ще не зійшло, проте, небо на сході вже зайнялося величавою різнобарвною загравою. Дуже голодні й вкрай знесилені, хлопці нерухомо лежали на дні ями, поринувши в блаженний сон. Раптом до них долинув звук дзвіночка.

– Дзвонять, – сказав Дік, сідаючи. – Невже ми так близько від Холівуда?

Невдовзі дзвіночок знову дзвякнув, але цього разу ближче; і з тієї миті, порушуючи ранкову тишу, він дзвонив раз у раз і щоразу ближче.

– Що це може означати? – спитав Дік, зовсім прокинувшись.

– Хтось іде, – відповів Метчем, – і з кожним його кроком дзвонить дзвіночок.

– Я й сам це знаю, – мовив Дік. – Але для чого? Хто може блукати з дзвіночком тут, в Танстольському лісі? Джоне, – додав він, – можеш сміятись з мене, але мені не подобається цей звук.

– В ньому є щось тужливе, – зауважив Метчем і здригнувся. – Ще не розвиднілось…

В цю мить дзвіночок задзвонив дужче і раптом, різко дзвякнувши, замовк.

– Схоже на те, що чоловік, який несе дзвіночок, розбігся й стрибнув через струмок, – зауважив Дік.

– А тепер він знову йде повільно, – додав Метчем.

– Ні, не так вже й повільно, – заперечив Дік. – Той чоловік іде досить швидко. Він або когось ловить, або від когось тікає сам. Ти ж чуєш, що звук наближається до нас дуже швидко.

– Він уже зовсім близько, – сказав Метчем, Обидва сиділи тепер на краю ями, а оскільки вона була викопана на горбику, то їм було видно всю галявину аж до лісу.

В прозорих ранкових сутінках вони бачили білу стрічку стежки, що перетинала галявину зі сходу на захід, звиваючись між кущів дроку за якихось сотню кроків від ями. Діку спало на думку, що, судячи з напряму, ця стежка веде просто до Танстольського замка.

На стежку вийшла з лісу чоловіча постать, загорнута в біле. Чоловік на мить зупинився, немов для того, щоб роздивитись, і потім, зігнувшись майже вдвоє, повільно пішов по зарослій вереском галявині. При кожному його кроці дзвякав дзвіночок. Обличчя його було сховане; білий каптур, в якому навіть не були прорізані дірки для очей, закривав йому всю голову. Він палицею шукав собі дорогу. Хлопців охопив жах, схожий на жах смерті,

– Прокажений! – хрипко вимовив Дік.

– Його дотик – смерть, – сказав Метчем. – Тікаймо!

– Нічого тікати, – відповів Дік. – Хіба ти не бачиш, що він зовсім сліпий. Він шукає дорогу палицею. Треба лежати тихенько; вітер дує з нашого боку, і він пройде повз нас, не завдавши нам шкоди. Бідолаха! Він заслуговує того, щоб його жаліли, а не боялись,

– Я пожалію його, коли він пройде, – зауважив Метчем.

Сліпий прокажений був уже на півдорозі до хлопців. Саме в цю мить зійшло сонце, і його промені освітили закутане обличчя. Прокажений був, мабуть, до своєї огидної хвороби, що зігнула його, високим на зріст чоловіком. Та ще й зараз він ішов енергійною ходою. Гнітючий звук дзвіночка, постукування палиці, суцільна завіса на обличчі нещасного і усвідомлення того, що він не тільки приречений на страждання й смерть, але назавжди позбавлений людського товариства, – все це сповнило серця хлопців страхом. Він наближався до них, і з кожним його кроком їхня мужність і сили зменшувались.

Порівнявшись з ямою, прокажений зупинився і повернув голову до хлопців.

– Богородице, спаси мене! Він бачить нас, – ледь чутно промовив Метчем.

– Тихше, це він тільки прислухається, – прошепотів Дік. – Адже ж він сліпий, дурню!

Прокажений деякий час дивився чи прислухався, потім рушив далі, але враз зупинився і, здавалось, знову подивився на хлопців. Навіть Дік страшенно зблід і заплющив очі, немов боявся заразитися від самого погляду на прокаженого. Та ось незабаром дзвіночок знов задзвонив, і прокажений, більш не зупиняючись, дійшов до краю галявини й зник у лісі.

– Він бачив нас, – сказав Метчем. – Клянусь!

– Дурниці! – відповів Дік, до якого почала вертатися впевненість. – Він тільки чув нас і злякався, бідолаха! Якби ти був сліпий, якби тебе оточувала вічна темрява, ти б здригався від кожного хрускоту гілочки під ногою, від кожного крику птаха.

– Діку, добрий Діку, він бачив нас, – повторював Метчем. – Людина прислухається зовсім не так. Він дивився, а не прислухався. Він замислив щось погане. Чуєш, його дзвіночок більше не дзвонить!

Метчем не помилився. Дзвіночка не було чути.

– Це мені не подобається, – сказав Дік. – Це мені зовсім не подобається! Що він там робить? Ходім!

– Він пішов на схід, – додав Метчем. – А ми ходім на захід. Я не зможу дихнути на повні груди, поки не втечу від цього прокаженого.

– Ну й боягузливий ти, Джоне, – відповів Дік. – Ми підемо просто на Холівуд, і, як мені здається, нам необхідно йти на північ.

Хлопці підвелись, перейшли по каменях струмок і пішли вгору по протилежному схилу, який був значно стрімкіший і простягався аж до

узлісся. Грунт був дуже нерівний, з безліччю горбків і впадинок дерева росли поодинці й купами. Знаходити дорогу було важко, і хлопці часто блукали. Вони ще як слід не відпочили від своїх учорашніх пригод, і до того ж їх мучив голод. Обидва важко просувалися вперед, насилу витягуючи з піску ноги.

Піднявшись на горбок, хлопці побачили кроків за сто перед собою прокаженого, який ішов видолинком їм навперейми, його дзвіночок не дзвонив, палиця не стукала по землі. Він йшов швидкою впевненою ходою зрячої людини. Наступної миті він зник у заростях.

Охоплені жахом хлопці одразу ж сховались за кущем дроку і лягли там.

– Він переслідує нас, – сказав Дік. – Ти бачив, як він тримав рукою серце дзвоника, щоб той не дзвонив? Хай помагають нам святі, бо в мене немає сили битися з заразою!

– Чого йому треба? Що він хоче? – вигукнув Метчем. – Чи може таке бути, щоб прокажений просто ненависті ради переслідував людей? Адже ж у нього на те є дзвіночок, щоб люди могли уникнути зустрічі з ним! Діку, тут щось негаразд.

– Мені все одно, – простогнав Дік. – Я цілком знесилів. Сили залишили мене. У мене ноги наче чужі. Хай спасуть мене святі!

– Невже ти так і лежатимеш? – спитав Метчем. – Ходім назад на галявину. Там нам буде безпечніше, бо він не зможе підкрастися до нас непоміченим.

– Ні, я не піду, – відповів Дік. – В мене немає сил, можливо, він пройде, не помітивши нас.

– Натягни тоді арбалет! – вигукнув Метчем. – Будь мужчиною!

Дік перехрестився.

– Невже ти хочеш, щоб я стріляв у прокаженого? – спитав він. – Та в мене рука не зніметься. Ні, хай буде, що буде! Я можу битися із здоровими людьми, а не з привидами і прокаженими. Не знаю, привид це чи прокажений, але хай захистить нас небо від одного й другого!

– Якщо це і є хоробрість мужчин, – сказав Метчем, – то які ж вони тоді нещасні. Коли ти нічого не хочеш робити, то хоч не ворушись.

Дзвіночок уривчасто дзвякнув.

– Він випустив серце дзвіночка – прошепотів Метчем. – Боже, як він близько.

Дік нічого не відповів; він мало не клацав зубами від страху.

Незабаром хлопці побачили крізь кущі клапоть білого одягу, слідом за цим прокажений виставив з-за стовбура голову; здавалось, він уважно вивчав навколишню місцевість. Потім голова знову сховалась. Нерви хлопців були до краю напружені, кущ, за яким вони лежали, шурхотів листям і потріскував від їх дотиків. Здавалося, він був живим. Вони чули, як тривожно б'ються їхні серця.

Раптом прокажений з криком вискочив на галявину і кинувся до хлопців. Вони, пронизливо зойкаючи, побігли в різні боки, але жахливий ворог швидко наздогнав Метчема і схопив його. Хлопець розпачливо зойкнув, аж луна розляглась по лісі, відчайдушно рвонувся з рук прокаженого, але одразу ж обм'як і знепритомнів.

Дік почув крик і обернувся. Він бачив, як Метчем упав, і до нього вернулись відвага й сила. З вигуком жалю і злоби він скинув з плеча арбалет і натягнув тятиву. Та не встиг Дік вистрелити, як прокажений підвів руку.

– Не стріляй, Діконе! – сказав знайомий голос. – Не стріляй, навіжений! Хіба ти не пізнав свого друга?

Поклавши Метчема на траву, він зняв з голови каптур, і Дік побачив обличчя сера Деніела Бреклі.

– Сер Деніел! – вигукнув Дік.

– клянусь небом, я сер Деніел, – відказав рицар. – Ти що, хотів стріляти в свого опікуна, пройдисвіте? Але цей… – Урвав сер Деніел самого себе, показавши на Метчема. – Як ти його звеш, Діку?

– Я зву його мастером Метчемом, – відповів Дік. – А ви хіба не знаєте його? Він казав, що ви його знаєте.

– Так, я знаю цього хлопця, – відповів сер Деніел, задоволено засміявшись. – Але він знепритомнів. Слово честі, він завжди непритомніє. Признайся, Діку, я, мабуть, до смерті налякав тебе?

– Дуже злякали, сер Деніел, – відповів Дік і зітхнув при самій згадці про свій переляк. – Даруйте, сер, на слові, але мені здалося, що я зустрів диявола в людській подобі. Правду кажучи, я й досі весь тремчу. Однак, що ви робили тут у цьому вбранні?

Чоло сера Деніела враз спохмурніло від злоби.

– Що робив? – перепитав він. – Не дуже приємне запитання! Мені довелось крадькома пробиратись в своєму власному лісі, рятуючи життя. На битву ми не встигли. Ми прийшли тоді, коли уже всі тікали, нас знищили під час безладної втечі. Де всі мої воїни? Діку, клянусь, я не знаю, де вони! Нас зім'яли; хмара стріл накрила нас; я на власні очі бачив, як були вбиті три моїх воїни. Після того я вже більше нікого не бачив. Мені пощастило цілим дістатись до Шорбі, але, пам'ятаючи про ватагу "Чорної стріли", я надів цей одяг, узяв у руки дзвіночок і обережно

рушив цією стежкою до Танстольського замка. Це найзручніший одяг; від самого звуку дзвіночка перелякається й утече найхоробріший лісовий розбійник. Потім я натрапив на тебе й Метчема. Крізь каптур дуже погано видно, і я не був упевнений, це ви чи ні, бо з багатьох причин був дуже здивований, зустрівши вас разом. До того ж на відкритій місцевості, де мені доводилося йти повільно і намацувати дорогу палицею, я боявся викрити себе. Але дивись, – додав він, – бідолаха починає оживати. Трохи канарського вина, і він швидко прийде до пам'яті.

Рицар витяг з-під свого довгого вбрання велику пляшку і почав терти Метчему скроні і змочувати губи. Хлопець, до якого поступово поверталась свідомість, розплющив очі, переводячи затуманений погляд з одного на другого.

– Яка радість, Джоне! – сказав Дік. – Це був зовсім не прокажений, а сер Деніел! Дивись, ось він!

– Ковтни оцього вина, – сказав рицар. – Тобі зразу полегшає. Ви зараз поїсте, і ми всі втрьох підемо в Танстол. Признаюсь тобі, Діку, – вів він далі, кладучи на траву хліб і м'ясо, – у мене таке почуття, що лише в чотирьох стінах я буду в безпеці. Відтоді, як я вперше сів на коня, мені ніколи не доводилось бувати в такій скруті, як зараз. Життя моє і майно в небезпеці, та ще ці лісові бродяги полюють на мене. Але я так легко не здамся. В Хетча десять чоловік, у Селдена шість. Скоро ми знов будемо дужими. А коли мені пощастить купити мир у щасливого й недостойного лорда йорка, тоді ми, Діку, знову станемо людьми і роз'їжджатимемо на конях!

З цими словами рицар налив собі в ріг вина і підняв його, показуючи, що буде пити за здоров'я свого вихованця.

– Селден, – почав Дік, затинаючись, – Селден…

І замовк.

Сер Деніел опустив ріг з вином.

– Що? – закричав він хрипким голосом. – Селден? Кажи! Що з Селденом?

Дік, запинаючись, розповів, як загін Селдена потрапив у пастку і був знищений.

Рицар слухав мовчки, але обличчя його пересмикувалось від люті й горя.

– Присягаюсь своєю правою рукою, що помщусь за це! – вигукнув він. – Якщо я не зроблю цього, якщо не вб'ю десятьох за кожного мого воїна, то хай ця рука відсохне! Я зламав цього Дакуорта, мов очеретину, я вигнав його з домівки, спалив його майно, вигнав його з цієї місцевості, а тепер він повернувся, щоб так зухвало ворогувати зі мною! Ні, Дакуорте, цього разу тобі доведеться зазнати ще більшого лиха!

Сер Деніел замовк, обличчя його пересмикувалось.

– Їжте! – раптом крикнув він. – А ти, – звернувся він до Метчема, – поклянись, що підеш за мною в Танстольський замок.

– Клянусь честю, – відповів Метчем.

– Що я робитиму з твоєю честю? – крикнув рицар. – Поклянись щастям своєї матері!

Метчем поклявся. Сер Деніел надів на голову каптур, узяв у руки дзвіночок і палицю. Це жахливе вбрання знову викликало у хлопців страх. Але рицар незабаром підвівся.

– Їжте швидше, – сказав він, – і йдіть слідом за мною в замок.

З цими словами сер Деніел попрямував у ліс, дзвіночок відлічував його кроки, а хлопці залишились на галявинці. Вони не доторкнулись до їжі, поки дзвіночок поступово не замовк вдалині.

– Отже ти йдеш у Танстольський замок? – спитав Дік.

– Доведеться, – відповів Метчем. – За спиною сера Деніела я хоробріший, ніж у нього на очах!

Вони поквапливо поїли і рушили стежкою, що вела вгору. На зелених галявинках росли величезні буки; у вітті весело співали пташки і стрибали білки. Через дві години хлопці почали спускатися по протилежному схилу. Незабаром за верховіттям дерев вони побачили червоні стіни й покрівлі Танстольського замку.

– Попрощайся тут, – сказав Метчем, зупиняючись, – з своїм другом Джоном, якого ти ніколи більше не побачиш. Прости йому все, що він зробив поганого, а він, з свого боку, з радістю і любов'ю прощає тебе.

– Чому? – спитав Дік. – Адже ж ми обидва йдемо в Танстольський замок і, сподіваюсь, будемо там дуже часто бачитись.

– Ти вже ніколи не побачиш нещасного Джона Метчема, що хоч і був такий лякливий і завдавав тобі багато клопоту, проте, не злякався витягти тебе з річки. Ти більше не побачиш його, Діку, клянусь честю!

Вони обнялися й поцілувались… – Діку, – вів далі Метчем, – моє серце віщує лихо. Ти побачиш тепер нового сера Деніела. Досі йому надзвичайно таланило у всьому, щастя завжди було з ним, але тепер, мені здається, коли, доля одвернулась від нього, коли він у великій небезпеці, він буде поганим опікуном для нас обох. Він, може, хоробрий на полі битви, але в нього брехливі очі, в них видно страх, а страх

жорстокий! Ми йдемо в його замок. Свята Богородице, допоможи нам вийти звідти!

Вони спустились мовчки з пагорба і наблизились нарешті до лісової фортеці сера Деніела – низького і похмурого замку з круглими вежами, з поростими мохом і лишаєм стінами. Довкола йшов глибокий рів, де у воді плавали квіти лілій. Як тільки вони підійшли, ворота відчинилися, підйомний міст опустився, і вони побачили на подвір'ї замку сера Деніела, Хетча і священика. Вони вийшли хлопцям назустріч.

КНИГА ДРУГА

ТАНСТОЛЬСЬКИЙ ЗАМОК

Розділ I

ДІК СТАВИТЬ ЗАПИТАННЯ

Танстольський замок стояв недалеко вибоїстої лісової дороги. Це була масивна чотирикутна будівля з червоного каменю, на кожному розі якої височіла вежа з бійницями й зубцями. Всередині замку містилось вузеньке подвір'я. Через рів завширшки в дванадцять футів було перекинуто підйомний міст. Канавою з лісового озерця у рів текла вода, а сама канава з кінця в кінець була під захистом двох південних веж. Замок стояв у дуже зручному місці для оборони, хоч на половині відстані польоту стріли до стін росло кілька високих крислатих дерев.

На подвір'ї Дік побачив кілька воїнів, які готувалися до захисту і похмуро розмовляли про те, чи пощастить їм витримати облогу. Одні робили стріли, інші гострили мечі, що давно вже не були у вжитку. Працюючи, вони з сумнівом похитували головами.

З усіх воїнів сера Деніела, які брали участь у битві, тільки двадцятьом пощастило врятуватись і проскочити через ліс в Танстольський замок.

Але троє з них були тяжко поранені: двоє біля Райзінгема під час безладного відступу і один в лісі, стрільцями Джона-Месника. Таким чином, в замку було разом з Хетчем, сером Деніелем і молодим Шелтоном двадцять два чоловіки, здатних тримати в руках зброю. З часом міг прийти ще хто-небудь.

Отже справа полягала не в недостатній кількості воїнів.

Захисників замку гнітив страх перед чорними стрілами. Вони не дуже боялись своїх відвертих ворогів з партії йорків. У ті непевні часи люди казали: "Поки лихо прийде, світ ще й змінитися може". Але вони тремтіли перед своїми лісовими сусідами. Лісовики ненавиділи не одного тільки сера Деніела. Його воїни, користуючись своєю безкарністю, теж кривдили селян по навколишніх селах. Жорстокі накази сера Деніела вони виконували жорстоко, і на подвір'ї замку не було нікого, хто б не вчинив насильств і варварств. Тепер же, після поразки сер Деніел не міг захистити своїх прибічників; після недовгої битви, в якій багато хто з них навіть не брав участі, вони стали державними зрадниками, позбавленими захисту закону, маленькою жменькою людей, обложених у замку, людьми, які справедливо бажали відплатити за свої кривди.

Протягом вечора й ночі до воріт замку прискакало кілька коней. Вони були без вершників і голосно іржали. Двоє коней належали воїнам із загону Селдена, п'ятеро – воїнам, які поїхали на битву разом з сером Деніелом. Нарешті, перед світанком, до замкового рову, хитаючись, підійшов списник, поранений трьома стрілами, його душа розпрощалася з тілом раніш, ніж його внесли в замок, але з слів, які він вимовив в агонії, можна було зрозуміти, що він був останній з великого загону.

Навіть засмагле обличчя Хетча зблідло від тривоги, а дізнавшись від Діка про долю Селдена, він упав на кам'яну лаву й заплакав. Воїни, що сиділи в кінці двору на осонні, дивились на нього здивовано й занепокоєно, але ніхто не насмілився спитати, чого він плаче.

– А пам'ятаєте, мастере Шелтон, – спитав він нарешті, – що я казав? Ми всі загинемо. Селден був хоробрим воїном, я любив його як брата, його вбили другим. Ми всі підемо слідом за ним! Як там сказано в тому проклятому вірші? "Чорна стріла в кожне чорне серце". Хіба не так? Епльярд, Селден, Сміт, старий Гемфрі уже вбиті, а в замку ще лежить бідолашний Джон Картер і просить, нещасний грішник, покликати до нього священика.

Дік прислухався. З низенького віконця недалеко від того місця, де вони розмовляли, почувся стогін і бурмотіння.

– Він там лежить? – спитав Дік.

– Так, в кімнаті другого воротаря, – відповів Хетч. – Він так мучиться, що ми не змогли однести його далі. При кожному нашому кроці він думав, що вмирає. А тепер, мені здається, страждає тільки його душа. Він увесь час кличе священика, а сер Олівер чомусь не поспішає. Сповідь в нього буде довга, а нещасні Епльярд і Селден так і померли не висповідавшись.

Дік нахилився до вікна і зазирнув усередину. В низькій кімнаті було темно, але йому вдалось побачити пораненого воїна, що лежав на ліжку і стогнав.

– Картере, бідолашний друже, як ти себе почуваєш? – спитав Дік.

– Мастере Шелтон, – відповів воїн схвильованим шепотом, – ради Бога, приведіть мені священика. Леле! Мені прийшов кінець: рана моя смертельна. Нічого, крім цієї останньої послуги, ви не можете для мене зробити. Ради спасіння моєї душі прошу вас, як джентльмена, поспішіть, бо в мене на совісті злочин, що затягне мене в пекло.

Картер застогнав, і Дік почув, як він з жаху, чи, може, з болю, заскрипів зубами.

Якраз у цю хвилину на порозі з'явився сер Деніел. В руках у нього був лист.

– Хлопці, – сказав він. – Ми розгромлені, ми це не заперечуємо. Але нам слід якнайшвидше знову сісти на коней. Старого Гаррі VI скинули. Ну що ж, ми вмиваємо руки від цієї справи. Серед наближених герцога Йорка в мене є добрий друг, лорд Венслідейл. Цьому другові я написав листа, благаючи його світлість допомогти мені. Я обіцяв щедро його винагородити. Не сумніваюсь, що він поставиться до моєї просьби доброзичливо. Просьба без дарів – все одно, що пісня без музики, тому я не поскупився на обіцянки: обіцянки-цяцянки. Чого ж нам тепер не вистачає? Не буду приховувати від вас, – однієї вкрай важливої речі, а саме; гінця, який би одвіз листа. Ліси, як ви це знаєте, кишать людьми, що бажають нам лиха. Треба поспішати, але без спритності й обачності нічого не вийде. Отже, хто з вас відважиться одвезти листа лорду Венслідейлу і привезти відповідь?

Один з воїнів швидко підвівся.

– Я, коли дозволите, – сказав воїн. – Я готовий ризикнути своєю головою.

– Ні, Діккі Бов'єр, не дозволю, – відказав рицар. – Ти, правду кажучи, хоч і хитрий, але незграбний і вайлуватий.

– Ну тоді я, сер Деніел! – вигукнув другий воїн.

– Аж ніяк не підходиш! – сказав рицар. – Ти спритний, але не хитрий. Ти якраз потрапиш до табору Джона-Месника. Дякую вам обом за хоробрість, але, слово честі, ви не годитесь.

Тоді запропонував свої послуги Хетч і теж дістав відмову.

– Ти потрібний мені тут, добрий Беннет, ти ж моя права рука, – відповів рицар.

Після цього до сера Деніела підійшло відразу кілька чоловік. Сер Деніел вибрав одного з них і дав йому листа.

– Тепер наша доля залежить від твоєї спритності й обачності, – сказав рицар. – Привези мені тільки прихильну відповідь, і я протягом трьох тижнів очищу свій ліс від цих зухвалих волоцюг. Але пам'ятай, Трогмортоне, справа нелегка. Тобі доведеться вирушити вночі й крастися, наче звіру. Тільки не знаю, як ти переправишся через Тілл, бо міст і перевіз в руках "Чорної стріли".

– Я вмію плавати, – зауважив Трогмортон. – Не турбуйтеся, я повернусь цілим.

– Заглянь тепер, друже, в комору і поплавай в темному елі, – відповів сер Деніел і попрямував до зали.

– Сер Деніел розумна людина, – сказав Хетч Діку. – Дурніший на його місці почав би розводити теревені й брехати, а він розмовляє з своїми людьми одверто. Нам загрожує небезпека, нас чекають труднощі – а він жартує. Клянусь святою Варварою, він природжений полководець! Дивись, як усіх підбадьорив! Бачиш, як взялися до діла?

Вихваляння сера Деніела наштовхнуло Діка на одну думку.

– Беннете, – спитав він, – як помер мій батько?

– Не питайте мене, – відповів Хетч, – мене тоді не було тут, і я нічого не знаю. Говорити можна тільки про те, що сам зробив, а не про те, що чув від когось. Питайте, якщо хочете, сера Олівера або Картера, тільки не мене.

І Хетч, залишивши Діка в глибокій задумі, пішов перевіряти вартових.

"Чому він не захотів нічого розповісти? – думав хлопець. – Чому він згадав Картера? Картер... Тоді, може, Картер знає щось про вбивство мого батька".

Дік увійшов у замок, пройшов трохи по вимощеному кам'яними плитами коридору і відчинив двері кімнатки, де стогнав поранений воїн. Картер радісно стрепенувся, побачивши його.

– Ви привели священика? – вигукнув він.

– Ще ні, – відказав Дік. – Спершу я сам хочу поговорити з тобою. Скажи, як помер мій батько Гаррі Шелтон?

З обличчя Картера вмить зникло пожвавлення.

– Не знаю, – похмуро відповів він.

– Ні, ти добре знаєш, – заперечив Дік. – І не намагайся мене обдурити.

– Кажу вам, що не знаю, – повторив Картер.

– В такому разі ти помреш без священика, – сказав Дік. – Я залишусь тут, і ніякий священик до тебе не прийде. Та й навіщо тобі сповідь? Яка користь з каяття, коли ти не хочеш виправити зло, яке зробив. А сповідь без каяття – просто знущання.

– Ви не зробите того, що сказали, мастере Діку, – спокійно відповів Картер. – Сором загрожувати вмираючому, і, сказати по правді, це не личить вам. До того ж ви нічого цим не досягнете. Сидіть тут, коли вам

хочеться. Ви хоч і занапастите мою душу, але все одно ні про що не дізнаєтесь! Це моє останнє слово.

І поранений повернувся обличчям до стіни. Дік зрозумів, що поквапився, і йому стало соромно своїх погроз.

Проте він зробив ще одну спробу.

– Картере, – сказав він, – зрозумій мене правильно. Я знаю, що ти був тільки знаряддям в чиїхось руках. Слуга повинен слухатися хазяїна, тому не перебільшуй своєї провини. Але звідусіль мені кажуть, що я молодий і недосвідчений, що я повинен помститися за свого батька. Благаю тебе, добрий Картере, забудь мої погрози і щирим каяттям допоможи мені.

Поранений лежав мовчки, і Діку так і не пощастило витягти з нього ані слова.

– Гаразд, – сказав Дік, – я покличу тобі священика. Ти завинив передо мною і моїм батьком, але я зовсім не хочу ні перед ким бути винним, а найменше перед людиною, яка незабаром помре.

Знову старий солдат мовчки, навіть не поворухнувшись, вислухав Діка, він навіть перестав стогнати, і Дік, залишаючи кімнату, сповнився благоговіння перед цією суворою мужністю.

"І все ж, – думав він, – мужність без розуму нічого не варта. Якби його руки були чисті, він би не мовчав, його мовчанка сказала більше, ніж слова. Мого батька вбив сер Деніел, або він сам, або його люди".

З важким тягарем на серці Дік зупинився в кам'яному коридорі. Невже в скрутну годину, коли щастя зрадило сера Деніела, коли йому загрожують лучники "Чорної стріли" і переслідують прибічники Йорків, Дік теж покине його? Адже ж сер Деніел годував і вчив його! Він був хоч і

суворим до Діка, але завжди вірно захищав свого вихованця. Надто жорстока необхідність!

– Дай Боже, щоб він був невинний, – промовив Дік.

В коридорі почулися кроки, і до хлопця статечно наблизився сер Олівер.

– Вас дуже хочуть бачити, – сказав Дік.

– Я йду якраз до нього, добрий Річарде, – відповів священик. – Ах, бідолашний Картер! Ніякі ліки йому вже не допоможуть.

– Ліків потребує його душа, а не тіло, – сказав Дік.

– Ти бачив його, – спитав, здригнувшись, сер Олівер.

– Я тільки що від нього, – відповів Дік.

– А що він сказав? Що він сказав? – з жадібною цікавістю поквапливо спитав священик.

– Він тільки жалібно кликав вас, сер Олівер. Поспішайте, бо рани його жахливі, – відповів хлопець.

– Я йду просто до нього, – відповів священик. – Всі ми грішні і всі помремо, добрий Річарде.

– Було б добре, сер, якби всі ми померли не від руки вбивці, – промовив Дік.

Священик опустив очі і, нечутно прошепотівши благословення, спішно вийшов.

"І він теж винний, – подумав Дік, – він, що навчав мене благочестю. В якому ж страшному світі я живу! На руках тих, хто годував і виховав мене – кров мого батька! Помста! О, яка ж сумна моя доля, коли я змушений мститися своїм друзям!"

Враз Дік згадав про свого дивного товариша і посміхнувся. Цікаво, подумав хлопець, де він. Відтоді, як хлопці ввійшли у ворота Танстольського замку, Метчем зник. Тепер Діку дуже хотілося поговорити з ним.

Через годину по обідні, яку поквапливо відслужив сер Олівер, всі зібралися в залі на обід. Зал був довгий і низький. Підлога була встелена зеленим очеретом; на стінах висіли килими з зображенням дикунів і хортів на полюванні; скрізь були розвішані списи, луки і щити, у великому каміні палахкотів огонь. Попід стінами стояли лави з постеленими на них килимами, а посередині стояв стіл з різними стравами. Ні сер Деніел, ні його дружина обідати не прийшли. Навіть сер Олівер не з'явився. Про Метчема ніхто не сказав ні слова.

Дік занепокоївся, згадавши похмурі й погані передчуття свого товариша. Він думав про те, чи не спіткало Метчема в замку якесь лихо.

Після обіду Дік зустрів Гуді Хетч, яка поспішала до міледі Бреклі.

– Гуді, – спитав він, – де мастер Метчем? Я бачив, що ти забрала його з собою, коли ми прийшли в замок.

Стара голосно засміялась.

– Ах, мастере Діку, який у вас гострий зір, – сказала вона і знов засміялась.

– Та ну ж бо, де він? – наполягав Дік.

– Ви його більше не побачите, – відказала стара… – Ніколи не побачите! Повірте мені.

– Тоді я хочу знати, чому саме не побачу? – спитав хлопець. – Він прийшов сюди не з своєї волі. Я його захисник і хочу, щоб йому тут було добре. Надто вже багато в цьому замку таємниць. Вони мені набридли!

Не встиг Дік закінчити, як на плече йому лягла чиясь важка рука. Це була рука Беннета Хетча, що непоміченим підійшов ззаду. Рухом великого пальця він показав своїй дружині, щоб вона йшла у своїх справах.

– Друже Діку, – сказав він, коли вони лишились самі, – ви що, з глузду з'їхали? Якщо ви не перестанете цікавитись деякими речами, то вам краще бути в солоному морі, ніж тут, в Танстольському замку. Ви питали мене, чіплялися до Картера, налякали своїми натяками блазня-священика. Будьте більш розсудливі. Зараз вас покличе сер Деніел. Зустріньте його з лагідним виразом обличчя. Він суворо допитуватиме вас. Думайте над тим, що будете йому казати.

– Хетч, – відповів Дік, – в усьому цьому я відчуваю, що чиєсь сумління не зовсім чисте.

– Якщо ви не будете розумнішим, то скоро відчуєте кров, – відповів Беннет. – Я вас попередив. Ось ідуть за вами.

Справді, до них наблизився слуга і покликав Діка до сера Деніела.

Розділ II

ДВІ КЛЯТВИ

Сер Деніел був у залі. Він сердито ходив перед каміном, чекаючи Діка. Крім нього, тут знаходився тільки сер Олівер, що тихенько сидів у кутку і, гортаючи требник, бубонів молитви.

– Ви мене кликали? – спитав молодий Шелтон.

– Так, кликав, – відповів рицар. – Що це за чутки дійшли до мене? Невже я був для тебе таким поганим опікуном, що ти перестав довіряти мені? Чи, може, ти вирішив перекинутись на бік моїх ворогів, тому що я зазнав поразки? Клянусь небом, твій батько такого б не зробив! Він був вірним другом і в біді, і в радості. А ти, Діку, здається, мій друг тільки тоді, коли мені щастить, а зараз шукаєш нагоди покинути своїх друзів.

– Пробачте, сер, але ви помиляєтесь, – твердо сказав Дік. – Я вдячний і відданий всім, кому треба. І перш ніж продовжувати розмову, мені хочеться подякувати вам і серу Оліверу. У вас на мене більші права, ніж у будь-кого іншого. Я був би собакою, якби забув про це.

– Говорити ти вмієш, – зауважив сер Деніел і, враз розлютившись, крикнув: – Вдячність і відданість – тільки слова, Діку Шелтоне! Але я зважаю на вчинки.

В цей загрозливий час, коли моє ім'я заплямоване, коли мої землі відібрано, коли ліси аж кишать людьми, які жадають моєї загибелі, що робить твоя вдячність, що робить твоя відданість? У мене лишилась жменька воїнів, а ти отруюєш їхні серця підступними нашіптуваннями. Хіба це вдячність і відданість? Мені не потрібна така вдячність! Чого ж ти хочеш? Говори, ми дамо тобі відповідь. Якщо ти маєш щось проти мене, то скажи про це відверто.

– Сер, – відповів Дік, – мій батько загинув, коли я був ще дитиною. До мене дійшли чутки, що з ним вчинили підло. До мене також дійшло, – я не хочу цього приховувати, – що ви теж замішані в його загибелі. Казати

правду, я не можу почувати себе спокійним і допомагати вам доти, поки не дістану відповіді на свої сумніви.

Сер Деніел опустився на лаву. Спершись підборіддям на руки, він пильно глянув на Діка.

– І ти гадаєш, що я захотів би бути опікуном сина вбитої мною людини? – спитав він.

– Пробачте мені, коли відповідь моя буде трохи нечемна, – сказав Дік. – Ви ж самі добре знаєте, що опікунство – дуже вигідна справа. Хіба всі ці роки ви не користувались моїми прибутками і моїми людьми? Хіба не дістанете гроші за моє одруження? Не знаю, скільки ви за нього дістанете, та щось дістанете. Ще раз пробачте мені, але якщо, припустимо, ви були здатні на таку підлість, як вбивство людини, користуючись її довір'ям, то тоді чому б не припустити, що ви здатні на ще більшу підлість?

– У твоєму віці я не був таким підозріливим, – суворо заперечив сер Деніел. – А сер Олівер, – додав він, – хіба міг священик бути замішаний у такій справі?

– Собака біжить туди, сер Деніел, – відповів Дік, – куди наказує хазяїн. Добре відомо, що цей священик просто знаряддя у ваших руках. Я говорю відверто, зараз не час для чемностей, і хочу, щоб мені відповідали так само відверто. А ви нічого не відповідаєте. Ви лише питаєте. Попереджаю, сер Деніел, що в такий спосіб ви тільки збільшуєте мої сумніви, а не розвіюєте.

– Я дам тобі одверту відповідь, мастере Річарде, – сказав рицар. – Нечесно було б робити вигляд, що ти не розгнівав мене. Але навіть у гніві я хочу бути справедливим. Прийди до мене з такими словами, коли виростеш і будеш зрілим мужем, коли я вже не буду твоїм опікуном. Прийди до мене, і я дам тобі відповідь, на яку ти заслуговуєш, – кулаком

в обличчя. До того часу в тебе два виходи: або мовчки проковтнути цю образу і захищати людину, яка годувала і захищала тебе, коли ти був маленьким, або – двері відчинені, в лісах мої вороги – йди до них.

Запал, з яким були сказані ці слова, погляд, яким він супроводжувався, – все це похитнуло впевненість Діка. Однак він помітив, що не дістав відповіді.

– Нічого я так не хочу, як щиро вірити вам, сер Деніел, – відповів він. – Переконайте мене, що ви не винні у вбивстві мого батька.

– Задовольнить тебе моє слово честі, Діку? – спитав рицар.

– Задовольнить, – відповів хлопець.

– Даю тобі слово честі, клянусь вічним блаженством своєї душі і відповіддю, яку мені доведеться дати на небі за свої вчинки, що я не винний у смерті твого батька.

Він простягнув руку, і Дік гаряче потис її. Ніхто з них не помітив, з яким жахом і каяттям підвівся з лави священик при цій урочистій і брехливій клятві.

– Ах, – вигукнув Дік, – хай ваша великодушність допоможе вам простити мене! Треба бути справжнім негідником, щоб не вірити вам. Я більше ніколи не буду сумніватися щодо вас.

– Прощаю тобі, Діку, – відповів сер Деніел. – Ти ще не знаєш, який брехливий світ.

– Мені тим більше соромно за свою поведінку, – додав Дік, – що мерзотники звинувачували не стільки вас, скільки сера Олівера.

При цих словах Дік обернувся до священика і на півслові урвав свою мову. Цей високий, рум'яний, огрядний, пихатий чоловік перестав володіти собою. Рум'янець його зник, руки безсило повисли вздовж тіла, губи шепотіли молитви. Як тільки Дік глянув на нього, він скрикнув, наче поранений звір, і затулив обличчя руками.

Сер Деніел підскочив до священика і люто схопив його за плече. Тієї ж митті підозра Діка прокинулась знов.

– Хай сер Олівер теж дасть клятву, – сказав він. – Саме його звинувачують у вбивстві.

Сер Олівер мовчки замахав руками.

– Ви повинні дати клятву! – закричав сер Деніел, скаженіючи від люті. – Ось на цій книзі повинні дати клятву, – вів він далі, піднімаючи требник, що впав на підлогу. – Що? Ви змушуєте мене сумніватися в вас? Кляніться! Наказую вам, кляніться!

Але священик все ще не був здатний вимовити ані слова. Він однаково боявся і сера Деніела і брехливої клятви, його душив жах.

В цю мить дзенькнула кольорова шибка високого вікна, в залу влетіла чорна стріла і увіткнулась у стіл.

Сер Олівер голосно скрикнув і впав непритомний на застелену очеретом підлогу. Рицар разом з Діком кинулися на двір, а звідти по гвинтових сходах на вежу. Вартові були на місцях. В небі спокійно сяяло сонце, освітлюючи зелені луги з розкиданими де-не-де деревами і порослі лісом горби, що оточували замок. Навколо замку не було жодної живої душі.

– Звідки прилетіла стріла? – спитав рицар.

– Он з тієї купи дерев, – відповів вартовий. Рицар постояв трохи, про щось міркуючи. Потім обернувся до Діка.

– Діку, – сказав він, – приглянь за цими людьми, я доручаю їх тобі. Щодо священика, то він або спростує обвинувачення, що тяжіє над ним, або я дізнаюсь, чому він не хоче цього зробити. Я майже починаю поділяти твої підозри. Він дасть клятву, запевняю тебе, а коли не дасть, то ми доведемо його вину.

Дік відповів досить стримано, і рицар, пронизливо глянувши на нього, квапливо вернувся в зал. Перш за все він оглянув стрілу. Такої стріли він ще ніколи не бачив. Чорний колір сповнив його страхом. Вертячи її в руках, він помітив, що на ній щось написано, – всього кілька слів: "Тому, хто сидить у норі".

– Отже вони знають, що я дома, – промовив сер Деніел. – Та ніякий собака не вижене мене звідси!

Сер Олівер опритомнів і через силу підвівся.

– Леле, сер Деніел! – простогнав він. – Ви дали жахливу клятву. Тепер ви прокляті на віки вічні.

– Твоя правда, бовдуре, я дав погану клятву, – сказав рицар, – але ти даси ще гіршу. Ти поклянешся святим хрестом Холівуда. Приготуй потрібні слова. Ти поклянешся сьогодні ввечері.

– Хай просвітлить Бог ваш розум! – відповів священик. – Хай відверне він ваше серце від такого зла.

– Послухайте, мій добрий отче, – сказав сер Деніел, – якщо вам заважає благочестя, то нічого мені з вами розмовляти. Скажу тільки, що пізно ви про нього згадали. Проте, коли у вас залишилось хоч трошки розуму, слухайте мене. Цей хлопець починає дратувати мене, мов оса.

Він мені потрібний, бо я хочу продати його шлюб. Але, кажу вам одверто, коли він буде й далі набридати мені, то відправлю його до батька. Зараз я віддам наказ перевести його в кімнату над каплицею. Якщо ви зможете поклястися в своїй невинності переконливими словами і з впевненим виразом обличчя – все буде добре. Хлопець трохи заспокоїться, і я пощажу його. Якщо ж ви будете затинатися, бліднути або плутатись під час клятви, він вам не повірить. І тоді, клянусь небом, він помре. Подумайте про це.

– В кімнату над каплицею? – промовив, задихаючись, священик.

– Так, над каплицею, в ту саму, – відповів рицар. – Отже, якщо ви хочете врятувати його, рятуйте, а якщо ні, то, прошу вас, ідіть звідси та дайте мені спокій! Якби я був нестриманим, то давно проткнув би вас мечем за ваше нестерпне боягузтво і дурість. Ну, вибрали? Відповідайте!

– Я вибрав, – відповів священик. – Хай простять мені небеса, я вибираю зло заради добра. Я дам клятву, щоб врятувати хлопця.

– Отак буде краще! – сказав сер Деніел. – Пошліть за ним, та швидше. Ви залишитесь з ним віч-на-віч, проте, я стежитиму за вами. Я буду тут у потайній кімнаті за килимом.

Рицар відсунув килим і сховався. Клацнула пружина, потім почулося рипіння східців.

Сер Олівер, залишившись на самоті, кинув боязкий погляд на завішану килимами стіну і перехрестився з виразом страху і каяття на обличчі.

– Коли він має потрапити в кімнату над каплицею, – пробурмотів він, – то я повинен врятувати його хай навіть ціною загибелі своєї душі.

Хвилини через три в залу увійшов Дік, якого привів уже інший гонець. Сер Олівер, рішучий і блідий, стояв біля столу.

– Річарде Шелтон, – сказав він, – ти зажадав від мене клятви. Я міг би образитись за такі слова, я міг би відмовитись дати подібну клятву, але моє серце ще почуває до тебе прихильність, і я зроблю так, як ти хочеш. Клянусь святим хрестом Холівуда, я не вбивав твого батька.

– Сер Олівер, – відповів Дік, – коли ми прочитали про Джона-Месника, в мене не виникло ніяких сумнівів щодо вас. Але дозвольте мені поставити вам два запитання. Ви не вбили мого батька, вірю. Та, може, ви якось допомагали вбити його?

– Ні, не допомагав, – сказав сер Олівер.

І раптом він беззвучно заворушив губами і підвів брови, наче бажаючи застерегти Діка від чогось і в той же час не наважуючись вимовити ні звуку.

Дік здивовано поглянув на священика, потім обернувся і обвів поглядом порожній зал.

– Що з вами? – спитав він.

– Нічого, – відповів священик, квапливо надаючи обличчю спокійного виразу. – Мені просто погано. Я нездужаю. Пробач мені, Діку, але я… я мушу йти. Клянусь святим хрестом Холівуда, я не винен ні у вбивстві, ні в зраді твого батька. Заспокойся, хлопче.

Прощай!

І він з незвичайною поспішністю вийшов із залу.

Дік наче прикипів на місці, його погляд блукав по кімнаті, на обличчі одне за одним відбивались різні почуття: подив, сумнів, підозра, радість. Поступово, в міру того, як мозок його яснішав, підозра взяла гору, і його охопила впевненість в найгіршому. Він підвів голову і здригнувся. Високо на килимі, що закривав стіну, була виткана постать дикуна-мисливця. Однією рукою він підніс до рота ріг, а в другій тримав довжелезного списа. Обличчя в нього було чорне, бо це був африканець.

Саме цей африканець і налякав Річарда Шелтона. Сонце, що світило у вікна залу, сховалось за хмару, – якраз в цю мить у каміні яскраво спалахнув огонь і кинув на стіни й стелю мінливий відсвіт. І раптом чорний мисливець моргнув оком, наче живий. Повіко в нього було біле.

Дік, не відриваючись, дивився на це око. При світлі каміна воно сяяло, наче дорогоцінний камінь; воно було вологе, воно було живе. Знову повіко на якусь мить закрило його. Потім око відразу зникло.

Не могло бути ніяких сумнівів. Так могло зникнути тільки живе око, що весь час стежило за ним крізь дірочку в килимі.

Дік миттю зрозумів увесь жах свого становища. Застереження Хетча, німі знаки священика і це око, що стежило за ним із стіни, – все свідчило про те, що на нього насувається лихо. Він зрозумів, що його перевіряли, що він викрив себе і що він загинув, коли якесь чудо не врятує його.

"Якщо я не зможу втекти з цього замку – подумав він, – то розпрощаюся з життям! Нещасний Метчем! В яке ж зміїне кубло я його завів!"

Ці думки перебив слуга, який квапливо зайшов до зали і сказав, що його прислали, щоб допомогти Діку перенести до нової кімнати зброю, одяг і кілька книжок.

– До нової кімнати? – перепитав Дік. – Чому? До якої кімнати?

– До кімнаті над каплицею, – відповів слуга.

– Вона довго стояла пустою, – замислено промовив Дік. – Що ж це за кімната?

– Добра кімната, – сказав слуга. – Але говорять, – вів він далі, – що там з'являється привид.

– Привид? – спитав Дік, відчуваючи, як у нього поза шкірою побігли мурашки. – Я нічого не чув про це. Що ж це за привид?

Слуга подивився навколо і потім прошепотів:

– Це пономар церкви святого Йоанна. Його поклали там спати, а. вранці – ф'ю – він зник. Кажуть, що ввечері він дуже напився і його забрав сатана.

З найгіршими передчуттями Дік рушив слідом за слугою.

Розділ III

КІМНАТА НАД КАПЛИЦЕЮ

З веж замку нічого більше не було видно. Сонце хилилось до заходу і, нарешті, зайшло. Пильні очі вартових поблизу Танстольського замку не виявили жодної живої істоти.

Коли, нарешті, настала темна ніч, Трогмортона відвели в кімнату, вікно якої було над ровом. Звідти його дуже обережно спустили вниз; на якусь мить почувся плескіт води, потім на протилежному березі під віттям верби з'явилась темна постать і зникла в траві. Сер Деніел і Хетч стояли, уважно прислухаючись, ще з півгодини, але все було тихо. Гонець щасливо вийшов із замку.

Обличчя сера Деніела проясніло. Він обернувся до Хетча.

– Беннете, – сказав він, – цей Джон-Месник всього-на-всього звичайна людина. Він спить. Ми обов'язково покінчимо з ним!

В другій половині дня і весь вечір Діка посилали з різними дорученнями, один наказ змінювався іншим. Кінець кінцем Дік був спантеличений кількістю й невідкладністю справ. Весь цей час він не бачив ні сера Олівера, ні Метчема, хоч ні на хвилину не переставав думати про них. Найбільшим його бажанням тепер було якомога швидше втекти з Танстольського замку, проте, перед втечею йому хотілося поговорити з сером Олівером і з Метчемом.

Нарешті, з лампою в руці, він піднявся в свою нову кімнату. Це була простора, низька й трохи похмура кімната, вікно якої виходило в бік рову. Незважаючи на те, що воно знаходилось дуже високо, на ньому були міцні грати. Ліжко виявилось чудовим. Одна подушка була набита пухом, друга – лавандою; червону ковдру прикрашав візерунок з троянд. Уздовж стін стояли завішані темними килимами і замкнені на замок шафи. Дік оглянув кімнату; піднімаючи кожний килим, він стукав у стіну і спробував відкрити шафи. Але він переконався, що двері міцні і що засув на них добрячий. Потім він поставив лампу на підставку і оглянув усе ще раз.

З яких міркувань його поселили в цю кімнату? Вона ж краща і більша, ніж його попередня. Чи, може, це якась пастка? Чи немає тут потайного ходу? Чи правда, що тут з'являється привид? При цій думці у нього в жилах застигла кров.

Просто над головою було чути важкі кроки вартового. Він знав, що під кімнатою була каплиця, а поряд з нею – зал. Із залу, безсумнівно, вів потайний хід, в цьому Діка переконувало око, що стежило за ним з-за килима. Цілком можливо, що хід веде у каплицю, а звідти в цю кімнату.

Дік відчував, що спати в такій кімнаті нерозважно. Він наготовив зброю і сів у куток біля дверей. Якщо проти нього задумали щось недобре, він дорого продасть своє життя.

Нагорі, на вежі почувся тупіт численних кроків, слова пароля. Це змінювалась варта.

Через якусь мить Дік почув, що хтось шкребеться до нього в двері. Потім долинув чийсь шепіт.

– Діку, Діку, це я!

Дік підбіг до дверей, відсунув засув і впустив Метчема. Метчем був дуже блідий, в одній руці він тримав лампу, в другій – кинджал.

– Зачини двері, – прошепотів він. – Швидше, Діку! В цьому замку скрізь шпигуни. Я чув, як вони йшли за мною в коридорі, я чув їхні подихи за килимами.

– Заспокойся, – відповів Дік, – двері зачинені. Поки що ми в безпеці, якщо взагалі можна почувати себе безпечно в стінах цього замку. Я дуже радий бачити тебе. Клянусь небом, хлопче, я думав, що тебе вже немає в живих. Де ти був?

– Яка різниця, де, – сказав Метчем, – Ми зустрілись з тобою, а все інше не має значення, Стривай, Діку, ти все знаєш? Тобі відомо, що вони хочуть зробити з тобою завтра?

– Ні, не відомо, – відповів Дік. – Що ж вони хочуть зробити?

– Завтра або сьогодні вночі, точно не знаю, – вів далі Метчем, – вони хочуть вбити тебе. Я впевнений в цьому, бо чув, як вони перешіптувались про це, навіть більше, вони майже відверто казали мені про це.

– Он як! – сказав Дік. – Кажучи правду, я й сам догадувався.

І Дік розповів про все, що трапилось з ним за цей день.

Коли він закінчив, Метчем підвівся й почав оглядати кімнату,

– Ні, – сказав він, – не видно ніякого отвору. Проте я цілком впевнений, що він є. Діку, я залишусь з тобою. Якщо ти помреш, я помру разом з тобою. Я можу допомогти тобі – бачиш, я украв кинджал! Я буду битися! А якщо ти знайдеш хід, через який можна вибратись звідси, чи вікно, через яке можна спуститися вниз, я з радістю зустріну будь-яку небезпеку і втечу з тобою.

– Джоне, – відповів Дік, – клянусь небом, Джоне, в тебе найкраща, найвіддайіша і найхоробріша душа в усій Англії. Дай твою руку, Джоне.

І він мовчки взяв Метчема за руку.

– А знаєш що, – продовжував Дік. – Тут десь недалеко кімната, через вікно якої спустився гонець; вірьовка, очевидно, ще там. Це все ж якась надія.

– Тсс! – прошепотів Метчем.

Обидва прислухалися. На мить під ними почувся якийсь звук і затих. Потім знову почувся.

– Хтось ходить у кімнаті під нами, – прошепотів Метчем.

– Ні, під нами немає кімнати, – відповів Дік. – Під нами каплиця. Це мій вбивця йде потайним ходом. Ну що ж, хай прийде, я розправлюсь з ним!

І він зціпив зуби.

– Погаси світло, – сказав Метчем, – може, він якось викаже себе.

Хлопці погасили обидві лампи і причаїлись. Кроки внизу були дуже обережними, проте Дік і Метчем виразно їх чули. Кілька разів вони наближались, а потім віддалялись. Нарешті у замку заскрипів ключ і знову настала мертва тиша.

Через деякий час знову почулися кроки, і раптом крізь щілину в підлозі в протилежному кутку кімнати проникла смужка світла. Щілина ставала все ширшою, хтось розчиняв потайний люк і смужка стала ширшою. Хлопці побачили дужу руку, що штовхала люк вгору. Дік підвів арбалет і чекав, коли з'явиться голова.

Але тут сталося щось несподіване. Десь у найвіддаленішому кінці замку почулися крики. Спочатку кричав один голос, потім до нього приєдналися ще кілька голосів. Вони повторювали якесь ім'я. Крики, очевидно, занепокоїли вбивцю, бо люк тихенько опустився на своє місце. Під підлогою знову почулися поквапливі кроки і десь завмерли.

Тепер хлопці мали деякий час, щоб знайти вихід, Дік перевів подих і тільки тут прислухався до метушні, що перешкодила нападові. Крики не затихали, а навпаки ставали все голоснішими. По всьому замку бігали люди, грюкали двері, і, заглушаючи весь цей шум, сер Деніел громовим голосом кликав Джоанну.

– Джоанна! – повторив Дік, – Хто б це міг бути? Ніякої Джоанни в замку немає й не було. Що це значить?

Метчем мовчав. Здавалось, він глибоко поринув у свої думки. В кімнату проникало тільки тьмяне світло зірок, і в тому кутку, де сиділи хлопці, було зовсім темно.

– Джоне, – сказав Дік, – ти десь був цілий день. Чи не бачив ти цієї Джоанни?

– Ні, – відповів Метчем, – не бачив.

– І нічого про неї не чув? – розпитував далі Дік.

Кроки людей, що шукали Джоанну, наблизились до кімнати, де були Дік і Метчем. Сер Деніел все ще в дворі кликав громовим голосом Джоанну.

– Ти чув про неї? – повторив Дік.

– Чув, – відповів Метчем.

– Як тремтить твій голос. Що тебе так непокоїть? – спитав Дік. – Нам дуже пощастило, що вони шукають цю Джоанну. Вони поки що забули про нас.

– Діку! – скрикнув Метчем. – Я загинув! Ми обидва загинули! Тікаймо, коли ще є час. Вони не заспокояться, доки не знайдуть мене. Ні! Пусти мене до них одну! Коли вони схоплять мене, ти зможеш втекти. Пусти мене, Діку! Добрий Діку, пусти мене!

Вона вже схопилась за засув, коли Дік, нарешті, все зрозумів.

– Клянусь небом! – вигукнув він. – Ти не Джон, ти Джоанна Седлі! Ти та дівчина, що не хотіла одружитися зі мною.

Дівчина зупинилась і мовчала. Дік, помовчавши, нарешті заговорив.

– Джоанно, – сказав він, – ти врятувала мені життя, а я врятував тобі; ми бачили кров, ми були друзями, були й ворогами, я навіть хотів відшмагати тебе ременем і весь цей час думав, що ти хлопець. Тепер мені загрожує смерть, і перед смертю я хочу сказати, що ти найкраща й

найхоробріша дівчина на світі, і якщо я залишусь живим, то з радістю одружуся з тобою. Житиму я чи помру – я люблю тебе!

Вона нічого не відповіла.

– Ну скажи що-небудь, Джоне, – попросив Дік. – Будь хорошою дівчиною і скажи, що ти любиш мене!

– Хіба я була б тут, якби не любила тебе! – вигукнула Джоанна.

– Якщо ми врятуємось, – вів далі Дік, – ми одружимось, якщо ж нам доведеться вмерти, ми вмремо. Але скажи, як ти знайшла мою кімнату?

– Я спитала в пані Хетч, – відповіла вона.

– Їй можна довіряти, – зауважив він. – Вона не викаже тебе. Ми ще маємо час.

Саме в цю мить, наче всупереч йому, в коридорі почулися кроки і хтось застукав кулаком у двері.

– Вона тут! – закричав голос. – Відчиніть, мастере Діку, відчиніть!

Дік мовчав і не ворушився.

– Все пропало, – сказала дівчина і обняла Діка. Один за одним до дверей підбігали люди. Нарешті прийшов сам сер Деніел, і враз усі замовкли.

– Діку, – закричав рицар, – не будь дурнем. Від такого галасу прокинулось би навіть сім сплячих красунь. Відчини двері!

Дік мовчав.

– Ламайте двері! – наказав сер Деніел. І відразу ж його воїни почали бити в двері ногами й кулаками. Хоч двері й були міцні, а засув добрячий, вони однаково недовго б витримали, та знову втрутилася доля. Раптом серед цього стуку почувся крик вартового, йому відповів інший, потім закричали на вежах. Ліс теж відгукнувся криком, Спочатку всім здалося, що лісовики пішли на приступ замку. Сер Деніел і його воїни залишили двері й кинулись захищати стіни замку.

– Ми врятовані! – вигукнув Дік.

Він схопився обома руками за велике старовинне ліжко і спробував відсунути його, але воно не піддавалось.

– Допоможи мені, Джоне, – вигукнув він, – якщо хочеш врятуватись, збери всі свої сили й допоможи мені!

З величезними зусиллями вони протягли важке дубове ліжко через кімнату й підперли ним двері.

– Так буде ще гірше, – сумно сказала Джоанна. – Тепер він увійде потайним ходом.

– Ні, – відповів Дік, – він не наважиться відкрити цю таємницю своїм воїнам. Цим ходом вислизнемо ми. Слухай! Напад закінчився. Його навіть й не було!

Справді, ніякого нападу не було. Сера Деніела стурбувала просто купка воїнів, що відстала від нього в битві під Райзінгемом і, нарешті, повернулася в замок. Вони проскочили ліс, користуючись темрявою, їм відчинили ворота, і тепер вони злазили з коней. Було чути тупіт копит, брязкіт лат і зброї.

– Він зараз вернеться, – промовив Дік. – Швидше до потайного ходу!

Він засвітив лампу, і обидва пішли в куток кімнати. Вони швидко знайшли щілину, крізь яку ще пробивалося світло, Дік зняв з стіни широкий меч, глибоко засунув його в щілину й навалився на держак. Ляда трохи піднялася, вони вдвох вчепились за неї руками й відкрили її зовсім. Під нею були східці, що вели вниз, на нижньому з них стояла засвічена лампа, яку залишив убивця.

– А тепер йди вперед, – сказав Дік, – і візьми лампу. Я закрию ляду й піду за тобою.

Один за одним вони спустилися вниз. Дік ще не встиг опустити ляду, як знову на двері посипалася злива громових ударів.

Розділ IV

ПОТАЙНИЙ ХІД

Дік і Джоанна опинились у вузькому, брудному й короткому проході. На тому кінці було видно прочинені двері. Безсумнівно, це були ті самі двері, які відмикав ключем убивця. Із стелі звисало густе павутиння, кам'яна підлога відлунювала їхні найобережніші кроки.

За дверима хід розгалужувався під прямим кутом. Дік повернув навмання в один з коридорів, і вони побігли, голосно тупаючи ногами в порожньому куполі каплиці. В тьмяному світлі лампи баня нагадувала спину кита. Щохвилини їм траплялися дірки для підглядування, сховані зсередини різьбленим карнизом. Глянувши в одну з них, Дік побачив кам'яну підлогу каплиці, олтар з засвіченими тонкими свічками і перед ним сера Олівера, який молився, звівши руки.

В кінці коридору вони східцями спустилися вниз. Тут хід став вужчим, одна з стін була дерев'яна, крізь щілини пробивалось мерехтливе світло, чути було чиюсь розмову. Раптом вони помітили в стіні круглу дірочку завбільшки з око. Дік зазирнув у неї й побачив зал. За столом сиділо з

півдесятка воїнів у шкіряних куртках. Вони пожадливо їли пиріг з оленячим м'ясом, запиваючи його пивом. Це й були ті воїни, що недавно повернулися.

– Даремно ми сюди пішли, – сказав Дік, – ходім назад.

– А може хід веде далі? – спитала Джоанна.

І вона пішла вперед. Але через кілька кроків хід закінчився маленькою драбиною. Дік і Джоанна зрозуміли, що до того часу, поки в залі сидять воїни, втекти цим шляхом неможливо.

Вони щодуху побігли назад і почали вивчати інший хід. Цей хід був надзвичайно вузький, доросла людина не змогла б пройти ним. Їм доводилось весь час то підніматися, то спускатися по східцях, на яких легко можна було скрутити в'язи. Навіть Дік втратив всяку уяву про те, де вони знаходяться.

Поступово хід ставав вужчим: східці вели все вниз і вниз, стіни були сирі й слизькі, далеко спереду почувся писк пацюків.

– Ми в підземеллі, – промовив Дік.

– А виходу все немає, – додала Джоанна.

– Ні, тут повинен бути вихід, – відповів Дік. В цю хвилину вони підійшли до повороту, за яким хід закінчувався кількома східцями. Вгорі замість дверей була кам'яна плита. Дік і Джоанна навалились на неї, але не змогли зрушити її з місця.

– Її хтось держить, – сказала Джоанна.

– Ні, – відповів Дік. – Якби навіть її держали десятеро чоловіків, все одно вона б хоч трошки посунулась. А ця плита непорушна, мов скеля, її придавили чимсь важким. Тут немає виходу, і, слово честі, Джоне, ми такі в'язні, як і ті, в кого на ногах кайдани. Сідай, поговоримо. Потім ми повернемось, може, на той час вони будуть менш пильними і нам пощастить втекти. Але, на мою думку, ми загинули.

– Діку! – вигукнула вона. – Нещасливий той день, коли ти побачив мене! Це я, найнещасніша й невдячна дівчина, завела тебе сюди!

– Пусте, – заперечив Дік. – усе це нам судилося, а що судилося, те й збудеться, хочеш цього чи ні. Краще, ніж оплакувати себе й мене, розкажи мені, що ти за дівчина і як ти потрапила до рук сера Деніела.

– Я така ж сирота як і ти, – сказала Джоанна. – В мене немає ні батька, ні матері. До того ж я, на своє, а значить і на твоє нещастя, – багата наречена. Моїм опікуном був мілорд Фоксхем, але виявилось, що сер Деніел купив у короля право віддати мене заміж і заплатив за це чималу суму грошей. Отже я була ще зовсім маленькою, а два могутніх і багатих лорди вже розпочали між собою боротьбу за право віддати мене заміж. В цей час сталися зміни, з'явився новий канцлер, і сер Деніел через голову лорда Фоксхема купив опікунство надо мною. Потім сталися ще зміни, і цього, разу лорд Фоксхем через голову сера Деніела купив право одружити мене. З того часу вони почали ворогувати. Жила я в лорда Фоксхема, він ставився до мене добре. Нарешті настав час одружити мене, вірніше продати. Лорд Фоксхем мав дістати за мене п'ятсот фунтів. Ім'я мого нареченого – Хемлі. Завтра мали бути заручини. Якби не сер Деніел, мене б віддали заміж, і я б ніколи не зустрілась з тобою, Діку! Любий Діку!

Вона взяла його руку і ніжно поцілувала її, а Дік підніс її руку до своїх губ і теж поцілував.

– Сер Деніел, – вела вона далі, – зненацька захопив мене, коли я гуляла в саду, примусив надіти чоловічий одяг, а це смертний гріх для жінки, до того ж чоловічий одяг зовсім не личить мені. Він одвіз мене в Кетлі й сказав, як тобі відомо, що я одружуся з тобою. Але в глибині душі я вирішила на зло йому одружитися з Хемлі.

– Он як! – вигукнув Дік. – Значить, ти любила цього Хемлі?

– Ні, – відповіла Джоанна, – не любила. Я тільки ненавиділа сера Деніела. Потім, Діку, ти допоміг мені, ти був дуже добрий, дуже хоробрий, і я мимоволі покохала тебе. Коли якимсь чином нам пощастить врятуватись, я з радістю вийду за тебе заміж. Коли ж лиха доля не дасть нам одружитись, я все рівно любитиму тебе. Поки б'ється моє серце, я буду вірною тобі.

– А я, поки не зустрів тебе, жінок вважав за ніщо, – сказав Дік. – Я прихилився до тебе, коли думав, що ти хлопець. Я пожалів тебе, сам не знаю чому. Я хотів відшмагати тебе, але рука моя не знялась на тебе. Коли ж ти призналася, що ти дівчина, Джоне, – я й далі зватиму тебе Джоном, – я зрозумів, що ти та сама дівчина, яка мені потрібна. Тихіше, – перебив він самого себе. – Хтось йде.

Справді, в проході почулися важкі кроки й цілі полчища пацюків забігали на всі боки.

Дік оглянув місце, де він сидів з Джоанною. Раптовий поворот коридору давав йому певні переваги. Він міг, знаходячись в повній безпеці, стріляти з-за повороту. Але йому заважало світло. Лампа стояла надто близько до нього, тому Дік вибіг вперед, поставив лампу посередині і повернувся на своє місце.

Нарешті в кінці проходу хтось з'явився. Це був Беннет. В руках він ніс смолоскип, і, дякуючи цьому, цілитись в нього було дуже легко. Він йшов самий.

– Стій, Беннете! – крикнув Дік. – Ще один крок, і ти будеш мертвий.

– А, так ви тут, – сказав Беннет, вдивляючись в темряву. – Я вас не бачу. Ага! Ви зробили розумно, поставивши лампу перед собою. Слово честі, я радий бачити, що моя наука не пропала марно, хоч ви й користуєтесь нею, щоб прострілити моє грішне тіло! Що ви тут робите? Що шукаєте? Чому збираєтесь стріляти у вашого старого друга? Й панночка з вами?

– Ні, Беннете, – відповів Дік, – я буду питати, а ти відповідай. Чому в цьому замку життя моє в небезпеці? Чому до мене підкрадаються вбивці, щоб зарізати мене в ліжку? Чому я змушений рятуватися втечею з фортеці свого опікуна, тікати від друзів, серед яких жив досі і яким не зробив нічого поганого?

– Мастере Діку, мастере Діку, – сказав Беннет. – Що я вам говорив? Ви хоробрий, але дуже нерозсудливий хлопець!

– Беннете, – промовив Дік, – я бачу, що ти знаєш все, знаєш, що я приречений. Ну що ж! Я не зійду з цього місця. Хай сер Деніел витягне мене звідси, якщо може!

Деякий час Хетч мовчав.

– Слухайте, – почав він знову, – зараз я піду до сера Деніела і скажу йому, де ви, я не буду приховувати від вас, що саме для цього він і послав мене. Але якщо у вас на плечах є голови, ви підете звідси скоріше, ніж я повернусь.

– Підемо звідси, – повторив Дік, – я б давно пішов, коли б знав, як це зробити. Я не можу зрушити з місця кам'яну плиту.

– Засуньте руку в куток і помацайте там, – відповів Беннет. – Вірьовка, якою спустився Трогмортон, все ще в коричневій кімнаті. Прощайте.

І Хетч, повернувшись, зник за поворотом проходу.

Дік негайно приніс лампу і зробив так, як йому порадили, В одному з кутків була глибока западина. Засунувши в неї руку, Дік намацав залізний прут і щосили штовхнув його вгору. Почулося скрипіння, і раптом кам'яна плита зсунулася з місця.

Шлях був вільний. Вони легко підняли ляду і влізли в кімнату з склепистою стелею. Вікно цієї кімнати виходило на подвір'я, де два чоловіки з засуканими рукавами чистили коней новоприбулих воїнів. Цю картину освітлювала пара смолоскипів, застромлених у залізні кільця в стіні.

Розділ V

ЯК ДІК ПЕРЕЙШОВ У ІНШИЙ ТАБІР

Дік, загасивши лампу, щоб не привертати уваги, піднявся сходами вгору і пішов вздовж коридора. В коричневій кімнаті він побачив вірьовку, що була прив'язана до старовинного і надзвичайно важкого ліжка. Взявши вірьовку, Дік підійшов до вікна і почав повільно й обережно опускати її в нічну пітьму. Джоанна стояла поруч з ним. Рішучість поступово змінювалась в неї страхом, бо вона побачила, що Дік опустив за вікно дуже багато вірьовки.

– Діку, – спитала вона, – невже спускатися так далеко? Я боюсь. Я обов'язково впаду, добрий Діку.

Вона заговорила в ту хвилину, коли опускати вірьовку треба було якнайобережніше. Дік здригнувся від несподіванки, вірьовка вислизнула

в нього з рук, і її кінець з плеском упав у воду. Одразу ж вартовий на вежі закричав:

– Хто йде?

– Дідько б тебе вхопив! – вигукнув Дік. – Невже все зірвалось? Спускайся, Джоанно.

– Я не можу, – сказала вона, відсахнувшись.

– Якщо ти не можеш, то й я не можу, – відповів Шелтон. – Як я перепливу рів без твоєї допомоги? Отже ти мене покидаєш?

– Діку, – промовила вона задихаючись. – Я не можу. Сили залишили мене.

– Тоді, клянусь небом, ми обоє загинули, – крикнув він, тупнувши ногою. Потім, почувши кроки, він кинувся до дверей, щоб замкнути їх.

Але він не встиг. Хтось дужий натиснув на двері з другого боку. Дік, зрозумівши, що опиратися він не зможе, кинувся до вікна, біля якого стояла, притулившись до стіни, Джоанна. Вона була майже непритомна. Коли він спробував підняти її, вона безсило повисла в нього на руках.

В цю мить люди, що не дали йому зачинити дверей, кинулись на Діка. Першого він заколов кинджалом, інші на мить безладно відступили. Він скористався з цього, скочив на підвіконня, схопився обома руками за вірьовку і сковзнув униз.

На вірьовці було багато вузлів, що полегшувало спуск, але Дік так поспішав, і в нього було так мало досвіду в таких вправах, що він крутився в повітрі, наче злочинець на шибениці, стукаючись головою об стіну і дряпаючи руки об нерівне каміння. Повітря свистіло в нього в вухах, над собою він бачив зірки, внизу теж були зірки, що

віддзеркалювались у воді. Ці зірки крутились перед очима, наче сухе листя у вихорі. Потім вірьовка вислизнула в нього з рук, і він з головою занурився в крижану воду.

Коли він виринув на поверхню, його рука наштовхнулась на вірьовку, що, звільнившись від тягаря, шалено гойдалась. Вгорі світилось червоне світло. Глянувши на вежу, він побачив кілька смолоскипів і обличчя воїнів, що вдивлялися вниз, шукаючи його. Але він був далеко внизу, куди не досягалр світло, і воїни не бачили його.

Дік зрозумів, що вірьовка досить довга, і що можна, тримаючись за неї, якось переправитись на другий бік. Він подолав уже більшу половину шляху, коли вірьовка потягла його своєю вагою назад. До берега можна було дістати рукою. Дік, зібравшися з духом, випустив вірьовку і кинувся вперед, щоб ухопитися за гілля верби, що росла на березі і кілька годин тому допомогла гонцеві сера Деніела вилізти з рову, Кілька разів він зникав під водою, аж нарешті схопився за гілку. Блискавично вискочивши з води, Дік сховався серед віття. Вода струмками лилася з нього, він важко дихав і все ще не вірив, що врятувався.

Однак плескіт води показав воїнам місце, де знаходився Дік. Навколо нього почали густо падати стріли. Потім з вежі кинули смолоскип. Він прорізав темряву, упав край рову, освітивши все навколо, і, на щастя Діка, скотився у воду й погас.

Проте смолоскип зробив своє діло. Стрільці встигли побачити вербу й Діка біля неї. І хоч Дік одразу ж кинувся тікати, проте стріли наздогнали його. Одна з них влучила йому в плече, другою він був поранений в голову.

Біль підганяв Діка. Вискочивши на рівне місце, він навмання помчав у темряву, не думаючи куди.

Ще деякий час стріли летіли навздогін йому, потім їх не стало. Коли нарешті, він зупинився і глянув назад, то побачив, що він уже далеко від Танстольського замку, хоч йому й було видно вогні смолоскипів, щр рухалися вздовж стін.

Дік сперся на стовбур дерева; кров і вода стікали з нього. Він був поранений, побитий і самотній. І все ж він врятувався. Він не докоряв собі за те, що Джоанна лишилась в руках сера Деніела; він був не в силі перешкодити цьому. Він не дуже боявся за долю дівчини. Сер Деніел жорстокий, але він не насмілиться бути жорстоким до шляхетної дівчини, в якої є оборонці, здатні зажадати в нього відповіді за його вчинки. Напевно, він поквапиться одружити її з яким-небудь своїм другом.

"Ну, – подумав Дік, – до того часу я ще знайду засоби віддячити зраднику, Тепер, клянусь небом, мені немає за що бути вдячним йому, і я вільний перед ним від будь-яких зобов'язань. Тепер, коли оголошено війну, я маю можливість помститися йому".

Тимчасом він був у незавидному становищі. Він пройшов ще трошки лісом, але рани його боліли, думки плутались, навколо було темно, густі кущі заважали йти, і йому довелось опуститись на землю й спертись на дерево.

Коли Дік прокинувся від сну, схожого на непритомність, вже починало світати. Свіжий ранковий вітерець шелестів листям. Дивлячись просто перед себе, ще не зовсім прокинувшись, Дік побачив, що кроків за сто від цього серед гілля гойдається якась темна пляма. Ставало дедалі світліше; свідомість Діка прояснилася, і, нарешті він зрозумів, що це людина, повішена на гілляці високого дуба. Голова повішеного схилилась на груди, кожний подув вітру крутив його тіло, а ноги й руки смикались, наче в іграшки.

Дік через силу звівся на ноги і, похитуючись, хапаючись за дерева, підійшов до повішеного.

Сук був приблизно футів за сто від землі, і Дік не міг дістати навіть до чобіт нещасного, так високо він був повішений своїми катами. До того ж його обличчя було закрито капелюхом, і Дік ніяк не міг побачити, хто він.

Дік подивився навколо себе і побачив, що другий кінець вірьовки прив'язано до куща глоду, який ріс під дубом. Кинджалом – єдиною зброєю, що залишилась в нього, – молодий Шелтон перерізав вірьовку, і тіло з глухим стуком упало на землю.

Він зняв капелюх з обличчя трупа. Це був Трогмортон, гонець сера Деніела. Він недалеко від'їхав від замку. З-під куртки в нього стирчав якийсь папір, хлопці з "Чорної стріли", очевидно, не помітили його. Витягши цей папір, Дік побачив, що то був лист сера Деніела до лорда Венслідейла.

"Якщо стануться якісь зміни, – подумав Дік, – то в мене буде чим присоромити сера Деніела, можливо, навіть, що цим листом я приведу його на шибеницю".

І він поклав лист за пазуху, прочитав над мертвим молитву і побрів далі через ліс.

Хлопець відчував у всьому тілі страшенну втому і кволість, у вухах в нього дзвеніло, ноги підгиналися, свідомість раз у раз покидала його, бо він втратив дуже багато крові. Він багато разів збивався з дороги, але кінець кінцем вийшов на стежку недалеко від села Танстол.

Грубий голос наказав йому зупинитися.

– Зупинитися? – повторив Дік. – Клянусь небом, у мене вже немає сил навіть стояти.

І він впав долілиць на дорогу.

З густих кущів вийшли два чоловіки, обидва в зелених куртках лісовиків, і з довгими луками в руках, з колчанами й короткими мечами.

– Дивись, Лоулесе, – сказав наймолодший з них, – та це ж молодий Шелтон.

– Ну й зрадіє ж Джон-Месник, – промовив другий. – Глянь, Гріншіве, – він з кимсь бився. Ось рана на голові, з неї витекло чимало унцій крові.

– А ось дірка в плечі, – додав Гріншів. – Добряче ж його подряпали. Як ти гадаєш, хто це зробив? Якщо хтось з наших, то йому слід уже молитися Богу: Елліс нагородить його короткою сповіддю й довгою вірьовкою.

– Піднімай це цуценя, – сказав Лоулес, – клади його мені на спину.

Взявши Діка на спину і тримаючи його за руки, колишній монах додав:

– Лишайся вартувати, брате Гріншіве. Я сам донесу його.

Гріншів повернувся в засідку біля дороги, а Лоулес, насвистуючи щось, почав неквапливо спускатися з горба, несучи на спині Діка. Сонце вже зійшло, коли він вийшов з ним на узлісся і побачив на протилежному горбі село Танстол, розкидане по схилу. Все здавалось спокійним, але біля мосту обабіч дороги лежали лучники, їх було чоловік з десять. Побачивши Лоулеса з його ношею, вони заметушились, і, як справжні хоробрі вартові, наклали стріли на тятиви.

– Хто йде? – крикнув їх командир.

– Уїлл Лоулес, клянусь розп'яттям! Ти знаєш мене, як свої п'ять пальців, – зневажливо відповів волоцюга.

– Скажи пароль, – наказав командир.

– Ну й дурень же ти, і хай допоможе тобі небо, – відповів Лоулес. – Хіба не я переказав тобі його? Всі ви з глузду з'їхали, граючись у солдатів. Коли живеш у лісі, треба жити по-лісовому, а ви щось вигадуєте; ось вам мій пароль: дуля з маком!

– Лоулесе, ти показуєш поганий приклад, кажи пароль, дурню, – промовив командир варти.

– А якщо я його забув? – спитав Лоулес.

– Якщо ти його забув, а ти не забув, то, клянусь небом, я встромлю стрілу в твоє черево, – відповів командир.

– Ти зовсім не розумієш жартів, – сказав Лоулес. – "Дакуорт і Шелтон", ось який пароль, а оце тобі картинка до пароля: на плечах в мене Шелтон, якого я несу, до Дакуорта.

– Проходь, Лоулесе, – сказав вартовий.

– Він творить суд і збирає подать, наче він з пелюшок тільки цим і займався, – вигукнув другий.

Так воно й було. Коли Лоулес дійшов до корчми, він побачив Елліса Дакуорта, оточеного селянами сера Деніела. З допомогою своїх стрільців він збирав подать і видавав їм розписки в одержанні грошей. З облич селян було видно, що це їм не дуже подобається, і вони справедливо казали, що їм доведеться платити ще раз.

Дізнавшись, кого приніс Лоулес, Елліс одразу ж відпустив селян і, сповнений явною цікавістю і турботою, наказав однести Діка в задню кімнату корчми. Там оглянули рани хлопця і з допомогою найпростіших засобів привели його до пам'яті.

– Дорогий хлопче, – сказав Елліс, потискуючи Діку руку, – ти серед друзів, що любили твого батька і в пам'ять про нього люблять тебе. Відпочинь трохи, бо ти ще не зовсім опритомнів. Потім розповіси мені все, що з тобою трапилось, і ми вдвох подумаємо, як тобі допомогти.

Пізніше, коли Дік, все ще відчуваючи кволість у тілі, але з прояснілими думками, прокинувся від глибокого сну, Елліс прийшов знову і, сівши коло його ліжка, іменем батька Діка попросив розповісти йому, як він утік з Танстольського замку. В постаті Дакуорта було стільки сили, в засмаглому обличчі стільки чесності, в очах стільки відвертості й щирості, що Дік відразу ж послухався його і докладно розповів про свої пригоди за останні два дні.

– Ось бачиш, – сказав Елліс, коли Дік закінчив, – як святі охороняють тебе. Вони не тільки врятували твоє життя, вони привели тебе до людини, яка більш за все на світі хоче допомогти синові Гаррі Шелтона. Будь вірний мені, а я сподіваюсь, що ти мене не залишиш, і ми з тобою покінчимо з підлим зрадником.

– Ви хочете напасти на замок? – спитав Дік.

– Я був би безумцем, коли б навіть подумав про це, – відповів Елліс. – В нього занадто багато сил, його воїни збираються в замок, вчора до нього прослизнув цілий загін, той самий, поява якого врятувала тебе, зараз сер Деніел під надійним захистом. Ні, Діку, навпаки, нам з тобою і нашим хоробрим лучникам треба якнайшвидше забратися з цього лісу і дати серу Деніелу спокій.

– Мене турбує доля Джона, – сказав Дік.

– Доля Джона? – перепитав Дакуорт. – А, розумію, доля тієї дівчини! Обіцяю тобі, Діку, якщо до нас дійдуть чутки про весілля, ми діятимемо негайно, а до того часу або до слушної хвилини, ми зникнемо, наче тіні на світанку. Сер Деніел буде дивитися на схід, буде дивитися на захід, і

ніде не побачить ворогів; клянусь небом, він подумає, що спав, і ми йому тільки приснились. Але наші з тобою чотири ока, Діку, пильно стежитимуть за ним, а наші чотири руки, – хай помагають нам всі святі, подолають зрадника.

Через два дні гарнізон сера Деніела настільки посилився, що він наважився зробити вилазку і на чолі чотирьох десятків вершників безборонно проїхав аж до села Танстол. Жодна стріла не вилетіла з лісу, нікого не знайшли в хащах, міст ніким не охоронявся. Проїхавши його, сер Деніел побачив селян, що боязко виглядали з дверей своїх будиночків.

Раптом один з селян, набравшись духу, вийшов на дорогу і, низько вклонившись, простягнув рицарю якогось листа. Сер Деніел розгорнув його, і обличчя в нього спохмурніло. Ось що він прочитав:

"Підступному й жорстокому джентльмену, серу Деніелу, рицарю.

Тепер я знаю, що ви поводили себе підступно і підло з самого початку. На ваших руках кров мого батька; відмити її вам не вдасться. Настане день, і ви загинете від моєї руки, попереджаю вас в цьому; попереджаю вас далі, що коли ви спробуєте віддати заміж за кого-небудь благородну даму, пані Джоанну Седлі, якій я дав клятву одружитися з нею, цей день настане значно швидше. Перший ваш крок до влаштування її шлюбу буде першим вашим кроком до могили.

Річ. Шелтон"

КНИГА ТРЕТЯ

МІЛОРД ФОКСХЕМ

Розділ I

БУДИНОК НА БЕРЕЗІ

З того часу, як Річард Шелтон вирвався з рук свого опікуна, минуло кілька місяців. Ці місяці були сповнені подій, дуже важливих для Англії. Партія Ланкастерів, яка в той час була на краю загибелі, ще раз підняла голову. Прихильників Йорка розгромили, їх вождь загинув, на полі бою; здавалося, що за цей зовсім короткий період зими ланкастерці повністю взяли гору над своїми ворогами.

Невеличке містечко Шорбі на Тіллі було переповнене ланкастерськими вельможами з навколишніх місць. Прибули сюди й граф Райзінгем з трьома сотнями воїнів, і лорд Шорбі з двома сотнями, і сам сер Деніел, могутній, як і раніше; він знову розбагатів на конфіскації маєтків і земель своїх сусідів. Сер Деніел мешкав у своєму власному будинку на головній вулиці під охороною шести десятків воїнів. Одним словом, відбувся новий переворот.

Був темний січневий вечір, дув пронизливий вітер, мороз все міцнішав, на ранок можна було чекати снігу.

В похмурій корчмі, що стояла в провулку, біля гавані, сиділи три чоловіки; вони пили ель і їли нашвидку приготовану яєчнй. Це були міцні, кремезні люди з обвітреними обличчями, з сильними руками, з сміливими поглядами; і, хоч вони були одягнені в прості селянські плащі, навіть п'яний солдат подумав би двічі, перш ніж відважився б затівати з ними сварку. Недалеко від них перед величезним каміном сидів юнак, майже хлопчик. Він був одягнений теж по-селянському, але з його обличчя легко було судити, що він людина благороднішого походження і в інших обставинах носив би шпагу.

– Ні, – сказав один з чоловіків, що сиділи за столом. – Мені це не подобається. Справа може скінчитися погано. Тут не місце для веселих молодців, їм потрібне чисте поле, густий ліс, якнайменше ворогів; а тут, в

цьому місті, яке кишить ворогами, ми замкнені, наче в пастці, і, як на лихо, вранці ще, мабуть, піде сніг.

– А все заради мастера Шелтона, – сказав інший, кивнувши головою в бік хлопця, що сидів перед каміном.

– Я зроблю що завгодно для мастера Шелтона, – заперечив перший, – але потрапити заради нього на шибеницю… о ні, брати, тільки не це!

Відчинилися двері, і в кімнату поспішно увійшов якийсь чоловік і наблизився до юнака, що сидів перед каміном.

– Мастере Шелтон, – сказав він, – сер Деніел вийшов з дому з двома факельниками і чотирма лучниками.

Дік (бо це був наш юний друг) зразу ж охопився.

– Лоулесе, – сказав він, – ти зміниш на варті Джона Кеппера. Гріншіве, ти підеш зі мною. Кеппере, веди нас. На цей раз ми не відстанемо від сера Деніела ні на крок, хоч би він ішов до самого Йорка.

Через хвилину всі вони вже були на темній вулиці, і Кеппер (так звали новоприбулого) показав їм на два факели, що недалеко від них палахкотіли на вітрі.

Місто вже спало, вулиця була порожня, і їм неважко було йти вслід за невеличким загоном, не боячись, що хто-небудь може їх помітити. Два факельники йшли попереду, за ними йшла людина в довгому плащі, що розвівався на вітрі; ззаду йшли чотири воїни, тримаючи луки напоготові. Загін швидко пробирався заплутаними провулками до берега.

– Він кожної ночі ходить в цьому напрямку?

– Третю ніч підряд, мастере Шелтон, – відповів Кеппер, – і кожної ночі в цей самий час і завжди з тією ж маленькою групою охорони. Схоже на те, що він бажає зробити з цього таємницю.

Сер Деніел і шестеро його супутників вийшли вже на околицю міста. Шорбі було неукріпленим містом, і, хоч ланкастерські лорди, що жили тут, і тримали посилену охорону на головних вулицях, все ж можна було легко ніким не поміченим увійти або вийти з нього маленькими провулками або ж навіть відкритим полем.

Провулок, яким ішов сер Деніел, раптом закінчився. Спереду в нерівному світлі смолоскипів видніла дюна, а збоку долинав шум морського прибою. В цій частині міста не було ні вартових, ні вогнів.

Дік і його обидва супутники підійшли трохи ближче. Будинків тут уже не було, і звідси було краще спостерігати. Вони побачили смолоскип, що рухався в напрямку загону сера Деніела.

Ага, – сказав Дік, – тут пахне зрадою.

Тим часом сер Деніел зупинився. Смолоскипи встромили в пісок, а люди лягли поруч, наче вони чекали, що сюди має прибути ще хтось.

Ті, на кого вони чекали, швидко наближалися, їх було тільки чотири чоловіки: два лучники, слуга із смолоскипом і одягнений в плащ джентльмен.

– Це ви, мілорде?! – крикнув сер Деніел.

– Так, це справді я, і якщо будь-коли рицар і дотримував свого слова, то цей рицар – я, – відповів ватажок другого загону.

– Хто б ще інший з тих, що ходять на поєдинок з велетнями, чарівниками або язичниками, зважився б боротися з цією лютою холоднечею?

– Мілорде, – відповів сер Деніел, – красуня буде ще більш вам вдячна за це, не сумнівайтеся. А чи не вирушити нам зразу ж в дорогу? Бо чим швидше ви побачите мій товар, тим швидше ми обидва повернемося додому.

– Але чому ви тримаєте Джоанну тут, добрий рицарю? – запитав незнайомець. – Якщо вона така молода, така прекрасна і така багата, чому ви не виховуєте її серед ровесниць? Ви швидше віддали б її вигідно заміж, і вам не доводилось би відморожувати собі пальців і наражати своє життя на небезпеку, ходячи тут в темряві в таку несприятливу для прогулянок погоду.

– Я вже раз говорив вам, мілорде, – відповів сер Деніел, – що я оберігаю тільки себе, а не її. І я не маю наміру пояснювати вам, в чому тут справа. Додам тільки, якщо вам так вже надокучив ваш старий приятель Деніел Бреклі, то розголосіть всюди, що ви збираєтесь одружитись з Джоанною Седлі, і, даю вам слово, ви швидко звільнитесь від нього. Ви знайдете його простромленого стрілою.

Розмовляючи, обидва джентльмени поквапливо йшли через дюну; перед ними несли три смолоскипи, полум'я яких, колихаючись від поривів вітру, розсипало хмари диму й іскор; позаду них крокували шість лучників.

Дік ішов слідом за ними. Він, звичайно, не чув жодного слова з розмови двох джентльменів, але впізнав у незнайомцеві самого старого лорда Шорбі, про поведінку якого ходила недобра слава. Навіть сер Деніел привселюдно не раз гудив його.

Раптом вони вийшли на берег. В повітрі запахло морем; шум прибою посилився; тут, у великому саду, обнесеному стіною, разом з іншими прибудовами, стояв маленький двоповерховий будинок.

Факельник, що йшов попереду, відімкнув у стіні двері і, впустивши всю групу в сад, знову замкнув її зсередини.

Дік і його товариші були, таким чином, позбавлені можливості далі переслідувати сера Деніела; звичайно, вони могли перелізти через стіну, але боялись потрапити у пастку.

Вони сховались у заростях дроку і стали чекати. Червоне полум'я смолоскипів за стіною весь час пересувалося з одного місця в друге, – очевидно, факельники пильно охороняли сад.

Хвилин через дванадцять вся група людей вийшла з саду; вишукано розпрощавшись, сер Деніел і барон розійшлися по домівках в різних напрямках, кожний своїм почтом і своїми факельниками.

Як тільки вітер заглушив їх останні кроки, Дік схопився на ноги, тіло його здерев'яніло і боліло від холоду.

– Кеппере, підсадиш мене на стіну, – сказав він. Вони підійшли до стіни; Кеппер нагнувся, Дік став йому на плечі і заліз на карниз стіни.

– А тепер, Гріншіве, – прошепотів Дік, – лізь за мною. Ляж на стіні плазом, щоб тебе не помітили, і будь напоготові. Подаси мені руку, якщо мене викриють і мені доведеться тікати.

З цими словами він плигнув у сад. Було темно, як у могилі, в будинку жодного вогню.

В голих чагарниках пронизливо свистів вітер, прибій з гуркотом обрушувався на берег. До його слуху не долинало жодного звуку. Дік

обережно просувався вперед, спотикаючись в кущах, намацуючи шлях руками. Раптом у нього під ногами захрустів гравій, і він зрозумів, що, нарешті, вибрався на алею.

Тут він зупинився, вийняв з-під свого довгого плаща арбалет, наготовив стрілу, а потім рішуче і впевнено рушив уперед. Алея привела його прямо до купки будівель.

Всі будівлі були дуже старі, вікна будинку прикривались старезними віконницями, стайня була порожня і відчинена навстіж. У клуні ні віхтика сіна, в житниці – ні зернини. Можна було подумати, що тут вже давно ніхто не живе, але Дік не хотів цьому вірити. Він продовжував свій огляд, заходив у всі служби, намагався відчинити кожне вікно. Так він обійшов навколо і вийшов на той бік будинку, який був обернений до моря. Поглянувши вгору, він побачив в одному з вікон на другому поверсі ледве помітне світло.

Дік трохи відійшов, сподіваючись побачити хоч рух тіні на стіні кімнати. І раптом згадав, що в конюшні йому під руку потрапила драбина; він побіг в конюшню і приніс драбину. Драбина була дуже коротка, але, стоячи на її верхньому щаблі, він міг дістати руками залізних грат, що закривали вікно; вхопившись руками за грати, Дік підтягся на руках і заглянув у вікно.

В кімнаті знаходились дві жінки; в одній з них він зразу впізнав пані Хетч; друга – висока, красива, поважна молода леді, одягнена в довгу вишиту сукню – невже це Джоанна Седлі? Невже це його лісовий товариш Джон, якого він збирався відлупцювати ременем?

Дуже вражений Дік знову спустився на верхній щабель драбини. Він ще ніколи не думав про свою кохану, як про якусь прекрасну благородну істоту; раптом він відчув невпевненість в тому, чи зможе вона його кохати. Але він не мав часу роздумувати. Зовсім поруч з ним хтось тихо промовив:

– Тсс!

Дік поспішив злізти з драбини.

– Хто тут? – прошепотів він.

– Це я, Гріншів, – почувся у відповідь тихий шепіт.

– Що тобі тут потрібно? – запитав Дік.

– За будинком стежать, мастере Шелтон, – відповів Гріншів. – Виявляється, що не тільки ми вартуємо тут; лежачи на стіні, я помітив якихось людей, що блукали в темряві, і чув, як вони пересвистувались.

– Нічого не розумію, – сказав Дік. – Але це досить дивно. Може, це люди сера Деніела?

– Ні, сер, це не його люди, – відповів Гріншів. – Якщо мене не обдурюють мої очі, я бачив у кожного з них на капелюсі білий значок з якимись темними смугами.

– Білий з темними смугами? – перепитав Дік. – Клянусь, не знаю я такого значка. В наших місцях таких значків немає. Але, якщо так, то давай виберемося потихеньку з цього саду, бо тут ми не зможемо захищатися. В будинку, безсумнівно, є люди сера Деніела, а я не маю ніякого бажання потрапити між двох вогнів. Подай сюди драбину; її треба віднести туди, де я взяв.

Вони занесли драбину в конюшню і навпомацки добрались до того місця, де перелізли через стіну.

Кеппер лежав на стіні, там, де раніше лежав Грінщів; він подав руку і витягнув на стіну спочатку одного, а потім другого.

З великою обережністю вони мовчки сплигнули з стіни і не насмілювались порушити мовчанку, аж поки не дійшли до чагарників дроку.

– А тепер, Джоне Кеппер, – сказав Дік, – мчи з усіх сил до Шорбі. Приведи сюди негайно всіх, кого зможеш знайти. Зустрінемося тут. Стривай! Люди, мабуть, розбрелися, і доки ти їх збереш, настане світанок. Тоді краще ми зустрінемось десь в іншому місці, ближче до міста. Ми з Гріншівом залишимося тут стежити за будинком. Поспішай, Джоне Кеппер, і хай допоможуть тобі всі святі! А ми, Гріншіве, – продовжував він, коли Кеппер зник, – давай обійдемо навколо саду. Я хочу подивитись, обдурили тебе твої очі чи ні.

Тримаючись далі від стіни і використовуючи кожний горбик і кожну ямку, вони обійшли сад з двох боків, нікого не помітивши. Третій бік стіни йшов вздовж берега моря, і, щоб близько не підходити до стіни, їм доводилось йти по піску берегом. Хоч приплив ще тільки розпочинався, але прибій був дуже сильний, з кожною хвилею широка смуга піни і води все далі затоплювала рівний берег; Діку і Гріншіву довелося йти по кісточки, а то й до колін в солоній і холодній воді Німецького моря. Раптом на фоні порівняно білої садової стіни з'явилась постать людини, схожа на тінь (такі тіні китайці малюють на фарфорових чашках). Вона подавала обома руками якісь знаки. Враз постать впала на землю, а трохи далі від неї підвелась інша і повторила ті ж самі знаки. Так, наче безмовний пароль, ці знаки обійшли навколо всього обложеного саду.

– Добре вони охороняють, – прошепотів Дік.

– Треба вертатись на сушу, добрий мастере, – сказав Гріншів у відповідь. – Ми стоїмо тут на відкритому місці, погляньте: коли налітають на берег великі хвилі, їм зовсім легко помітити нас на фоні білої піни.

– Ти маєш рацію, – сказав Дік. – Швидше на сушу.

Розділ II

СУТИЧКА В ТЕМРЯВІ

Наскрізь промоклі й закляклі від холоду Дік і Гріншів повернулися в зарості дроку.

– Молю Бога, щоб Кеппер біг якнайшвидше! – сказав Дік. – Я поставлю свічку пресвятій Марії Шорбській, якщо він повернеться не пізніше як за годину.

– А чому ви так поспішаєте, мастере Діку? – запитав Гріншів.

– Як же мені не поспішати, любий друже, – відповів Дік. В цьому будинку живе моя дівчина, яку я люблю; а хто ці люди, що таємно підстерігають її вночі? Напевно, вороги.

Ну, якщо Джон повернеться, ми всиплемо їм перцю, – сказав Гріншів. – Їх тут не більше сорока чоловік – про це можна судити з відстані, на якій стоять один від одного вартові – і вони стоять так далеко один від одного, що наш загін в двадцять чоловік розжене їх, як горобців. А до того ж, мастере Діку, якщо ваша дама вже перебуває в руках сера Деніела, то я думаю, що їй гірше не буде, коли вона потрапить від нього в інші руки. Цікаво, хто ж це за нею полює?

– Я підозрюю лорда Шорбі, – відповів Дік. – Коли з'явилась ці люди?

– Вони прибули, мастере Діку, тільки ви перелізли через стіну, – сказав Гріншів. – Я й хвилини не пролежав на стіні, як раптом помітив першого з тих, що прибули; він обережно повз уздовж стіни.

Останній вогонь погас в маленькому будиночку ще тоді, коли вони брели берегом по коліна у воді; і зараз було важко передбачити, в яку

хвилину люди, що причаїлися навколо садової стіни, нападуть на будинок. З двох зол Дік віддавав перевагу меншому.

Краще вже Джоанні залишитися під охороною сера Деніела, ніж потрапити в лапи Шорбі; і Дік твердо вирішив прийти на допомогу обложеним, якщо на будинок зроблять спробу напасти.

Але час летів, а на будинок ніхто не нападав. Через кожні п'ятнадцять хвилин вздовж садової стіни подавалися одні й ті ж знаки, наче їх ватажок хотів упевнитись в пильності своїх підлеглих, розставлених на варті навколо саду; навкруги в околицях і в маленькому будинку панувала мертва тиша.

До Діка потроху почали збиратися люди. Ще не закінчилася ніч, як навколо нього в кущах дроку вже сиділо близько двадцяти чоловік. Розділивши їх на два загони, Дік взяв на себе команду меншим, а командиром більшого загону призначив Гріншіва.

– А тепер, Кіте, – звернувся він до Гріншіва, – веди своїх людей до найближчого рогу садової стіни на березі. Розташуй їх як слід і чекай, доки я не почну нападу з другого боку саду. Я хочу зайти з боку моря і напасти на них звідти, бо там, напевно, знаходиться їх командир. А решта, що знаходиться в інших місцях, розбіжиться; і хай біжать. І запам'ятайте, хлопці, стріляти ні в якому разі не треба: ви можете влучити у своїх товаришів. Покладіться на сталь мечів, якщо ми переможемо, обіцяю дати кожному з вас по золотому, як тільки поверну свій маєток.

З випадкового зборища розбійників, злодіїв, убивць і розорених селян, яких Дакуорт зібрав для виконання своїх мстивих планів, деякі з найбільш хоробрих і досвідчених у військовому ремеслі добровільно пішли разом з Річардом Шелтоном в Шорбі. Але з перших же днів їм набридло цілими днями стежити за діями сера Деніела; це не відповідало їх вдачі, а тому вони останнім часом почали вголос виражати

своє незадоволення і погрожували покинути Діка. Дізнавшись, що їх чекає гаряча сутичка, а, можливо, і здобич, вони підбадьорились і стали весело готуватись до битви.

Вони зняли свої довгі плащі; в одних під плащами були зелені куртки, інші були одягнені в міцні шкіряні куртки без рукавів; під шапками більшість з них носила шотландські шапочки, вкриті для захисту залізними пластинками. Загони були озброєні мечами, кинджалами, декількома рогатинами і десятком блискучих алебард. З такою зброєю можна було битися навіть з регулярними військами феодалів. Заховавши луки, сагайдаки та плащі в заростях дроку, обидва загони рішуче попрямували до своїх місць.

Дійшовши з своїм загоном до протилежного боку будинку, Дік розставив своїх шістьох чоловік в одну лінію кроків за двадцять від садової стіни, а сам став за кілька кроків від них попереду. Тоді вони з дружним криком кинулись на ворога.

Вороги, розкидані на великій відстані один від одного і закляклі від холоду, захоплені зненацька, підвелись і стояли розгублено, не знаючи, що робити. Перш ніж вони встигли опам'ятатися і побачити чисельність противника, здалека, з другого кінця саду до них долинув теж крик нападаючих. Впевнені у своїй поразці, вони кинулись тікати.

Таким чином, обидва маленькі загони з ватаги "Чорної стріли" з двох боків підійшли до тієї стіни, що тяглася вздовж берега моря; вороги опинились між двома вогнями; решта ворожих воїнів, рятуючи своє життя, розбіглися в різних напрямках і зникли в темряві ночі.

Незважаючи на це, бій тільки розпочинався. Хоч Дік та його люди й напали на ворога зненацька, його сили були значно менші від сил ворога, якого вони оточили. Тим часом почавсь приплив, берег перетворився у вузеньку смужку землі. І на цьому клаптикові суші між морем і стіною

саду в темряві почалась жорстока сутичка не на життя, а на смерть. Важко було передбачити, чиєю перемогою вона закінчиться.

Незнайомці були добре озброєні, вони мовчки кинулись на нападаючих, і скоро бій перетворився на кілька окремих поєдинків. Дік, що перший кинувся в цю безладну битву, захищався одночасно від трьох воїнів. Першого він вбив зразу, але інші два напали на нього з таким запалом, що Дік замалим не відступив під їх натиском. Один з цих двох був величезний на зріст чоловік, майже велетень. Він був озброєний великим мечем і розмахував ним, наче прутиком. Дік, озброєний алебардою, почував себе майже беззахисним від цього довгорукого велетня і його зброї; і якщо б і другий супротивник нападав з таким самим запалом, бідолашний хлопець, безсумнівно, загинув би. Але цей другий супротивник, не такий високий і не такий прудкий у своїх рухах, на мить зупинився, вдивляючись в темряву і прислухаючись до шуму бою.

Велетень продовжував насідати, і Дік відступав перед ним, вичікуючи нагоди, щоб нанести відповідний удар. Раптом лезо величезного меча блиснуло над ним і опустилось; Дік відскочив убік і плигнув уперед, навмання завдаючи ударів своєю алебардою. Пролунав гучний рев, і, перш ніж поранений встиг підняти свій страшний меч, Дік двічі завдав йому ударів алебардою і звалив велетня на землю.

Тепер у Діка залишався тільки один супротивник, з яким він міг битися на рівних умовах. Вони були майже однакові на зріст, і, хоч переслідувач, озброєний мечем і кинджалом, якими він майстерно відбивав удари алебарди, і мав деяку перевагу в зброї, Дік був значно спритніший від нього. Спочатку ні той, ні той не могли домогтися переваги; але старший з супротивників був більш досвідчений і, користуючись запалом молодого, вів його туди, куди хотів. Раптом Дік помітив, що вони пройшли вже весь берег і зараз б'ються по коліна у воді серед хвиль розбурханого моря. Тут вся його спритність була даремна. Дік зрозумів, що зараз перевага на боці ворога і той може зробити з ним все, що захоче; а до того ж він був тепер далеко від своїх людей і бачив,

що цей страшний і досвідчений супротивник намагався примусити його відступати далі й далі в море.

Дік зціпив зуби. Він вирішив якнайшвидше закінчити цю боротьбу; і коли хвиля відкотилася, оголивши на якусь мить дно, він кинувся вперед, вибив алебардою меч з рук ворога і вчепився йому в горло. Той рухнув навзнаки, і Дік впав на нього зверху; стрімка хвиля покрила переможеного водою.

Поки той лежав під водою, Дік вихопив у нього з рук кинджал і піднявся, пишаючись своєю перемогою.

– Здавайтесь! – сказав він. – Я дарую вам життя.

– Я здаюсь вам, – відповів той, зводячись на коліна. – Ви б'єтесь, як і всі молоді люди, невміло й необдумано; але клянусь святими, ви б'єтесь хоробро.

Дік вийшов на берег. Нічний бій все ще продовжувався, і все ще не можна було сказати, на чиєму боці буде перемога; в шумі прибою було чути, як сталь з дзвоном вдаряється об сталь, як стогнуть поранені.

– Відведіть мене до вашого командира, юначе, – сказав рицар. – Час кінчати цю різню.

– Сер, – відповів Дік, – ці хоробрі молодці мають тільки одного командира, і нещасний джентльмен, що зараз розмовляє з вами, і є командир.

– Тоді покличте своїх псів, а я накажу своїм слугам зупинитися.

В голосі і поводженні його недавнього супротивника відчувалося стільки благородства, що Дік зразу ж перестав боятися можливої зради.

– Киньте зброю, молодці! – крикнув незнайомий рицар. – Я здався, і мені обіцяли життя.

Незнайомець сказав ці слова таким владним голосом, що шум і безладдя припинилися майже зразу.

– Лоулесе! – крикнув Дік. – Ти живий?

– Як і завжди, – крикнув Лоулес у відповідь, – цілий і неушкоджений.

– Засвіти ліхтар, – наказав Дік.

– Хіба тут немає сера Деніела? – запитав рицар.

– Сера Деніела? – перепитав Дік. – Клянусь розп'яттям, я б не хотів, щоб він був тут. Якби він був тут, мені б не зносити моєї голови.

– Вам не зносити голови, прекрасний сер? – запитав рицар. – Як? Хіба ви не прихильник сера Деніела? Клянусь, я нічогісінько не розумію. Чому ж в такому разі ви напали на мене? Навіщо ж нам тоді було сваритися, мій юний і такий запальний друже? З якою метою? І, щоб усе, нарешті, стало ясним, назвіть мені ім'я того шановного джентльмена, якому я здався.

Але перш ніж Дік устиг відповісти, в темряві зовсім поруч з ними пролунав чийсь голос. Дік помітив, що у новоприбулого на капелюсі білий з чорними смужками значок і що він звертався до переможеного рицаря з особливою пошаною.

– Мілорде, – сказав він, – якщо ці джентльмени – вороги сера Деніела, то справді, дуже жаль, що ми вступили з ними в бій; але буде в десять разів гірше і для нас і для них, коли ми будемо гаятися тут. Сторожа в будинку – якщо вона не мертва і не глуха – безсумнівно, чула, як ми вбивали один одного в цій сутичці, і, напевно, дасть знати про це в місто.

Коли ми негайно ж не підемо звідси, нам з вами доведеться битися з новим ворогом.

– Хокслі має рацію, – сказав лорд. – Як ви думаєте, сер? Куди ми повинні зараз іти?

– О ні, мілорде, – сказав Дік. – Йдіть, куди хочете. Я починаю думати, що ми могли б стати друзями, і, якщо я розпочав наше знайомство не досить ввічливо, мені дуже не хотілося б, щоб воно так і продовжувалося. Давайте розстанемося, мілорде, потиснувши один одному руку, а в призначену вами годину і в призначеному вами місці зустрінемося знову і про все домовимось.

– Ви занадто довірливий, хлопче, – сказав рицар. – Але на цей раз ви не помилилися. Я зустрінусь з вами на світанку біля хреста святої Нареченої. А тепер ходімо.

Незнайомці зникли в темряві з великою поспішністю, яка здалася Дікові підозрілою. В той час, як розбійники приступили до звичайного для них заняття – грабунку забитих, Дік ще раз обійшов навколо садової стіни, щоб поглянути на фасад будинку. Він помітив, що в маленькому віконці на горищі горить світло; це світло, очевидно, було добре видно в задні вікна міського будинку сера Деніела. Дік не сумнівався в тому, що це і був той сигнал, якого так боявся Хокслі, і що незабаром з'являться воїни танстольського рицаря.

Він приклав вухо до землі, і йому здавалося, що від міста доноситься приглушений тупіт копит. Дік повертався на берег, поспішаючи; але робота вже була закінчена; останній забитий був обеззброєний і роздягнений догола, чотири розбійники вже тягли труп у воду, щоб довірити його хвилям моря.

А через декілька хвилин, коли з найближчих провулків Шорбі вилетіли галопом, поспішно шикуючись в бойовий порядок, близько

сорока вершників, на околицях будиночка біля моря було вже пусто і панувала мертва тиша.

В той час Дік з своїми людьми вже повернувся в корчму "Козел і волинка", щоб поспати там хоч декілька годин перед призначеним ранковим побаченням.

Розділ III

ХРЕСТ СВЯТОЇ НАРЕЧЕНОЇ

Хрест святої Нареченої стояв недалеко від Шорбі, скраю Танстольського лісу. В цьому місці сходилися дві дороги: одна йшла через ліс з Холівуда, а друга, та, якою минулого літа в паніці втікали рештки розгромленої армії ланкастерців, вела з Райзінгема. Тут обидві дороги зливалися в одну і йшли далі разом через гірку до Шорбі. А трохи вбік від того місця, де вони сходились, здіймався невеликий пагорб, на вершині якого стояв старезний, потемнілий і зруйнований негодою хрест.

Сюди й прибув близько сьомої години ранку Дік. Було холодно, як і раніше; земля переливалась сріблом ранкового інею і здавалась сивою, а на сході пурпуровими і жовтогарячими фарбами починав пробуджуватись день.

Дік присів на східці під хрестом, старанно закутався в свій плащ і уважно оглянув усе навколо. Йому не довелося довго чекати. На дорозі, що вела з Холівуда, з'явився джентльмен в дуже багатих блискучих латах, поверх яких була накинута мантія з найрідкісніших хутер; він їхав кроком на прекрасному коні. За ним, метрів за двадцять, рухався загін вершників, озброєних списами; але вони зупинились, побачивши хрест, а джентльмен в мантії продовжував їхати далі один.

Його забрало було підняте і відкривало владне, сповнене гідності обличчя, якому відповідало багатство його вбрання і зброї. В деякому замішанні Дік підвівся і пішов назустріч своєму полоненому.

– Дякую вам, мілорде, за вашу точність, – сказав він, низько вклоняючись. – Чи не бажає ваша світлість зійти на землю?

– Ви тут самий, юначе? – запитав джентльмен.

– Я не такий наївний, – відповів Дік, – і, якщо вже бути відвертим з вашою світлістю, то ліс по обидва боки від цього хреста переповнений моїми чесними молодцями, що лежать там із зброєю напоготові.

– Ви поступили розумно, – сказав лорд. – Я дуже радий цьому, бо вчора ввечері ви бились так нерозумно, немов якийсь дикий сарацин[10], а не досвідчений християнський воїн. Але не мені висловлювати своє незадоволення: ви ж перемогли мене.

– Я переміг вас, мілорде, лише тому, що ви впали, – сказав Дік у відповідь, – і якщо б мені не допомогли хвилі, я, напевно, загинув би. Ось на моєму тілі ще зовсім свіжі сліди вашого ножа. І зрештою, мілорде, я думаю, що в мене були однакові шанси загинути чи перемогти в цій маленькій сліпій сутичці на березі моря.

– Ви досить скромний, коли так зневажливо ставитесь до своєї перемоги, – зауважив незнайомець.

– О ні, мілорде, я не скромний, – відповів Дік. – У рівній боротьбі я не переміг би вас. Але тепер, коли в світлі перших променів сонця я бачу, який відважний рицар здався мені завдяки долі, темряві й прибою моря і як легко поєдинок міг закінчитись зовсім інакше, особливо для воїна, такого недосвідченого й незграбного, як я, – не дивуйтесь, мілорде, що я трохи збентежений своєю перемогою.

– Мені подобаються ваші слова, – сказав незнайомець. – Ваше ім'я?

– Моє ім'я, якщо вам завгодно знати його, Шелтон, – відповів Дік.

– А мене називають лордом Фоксхемом, – сказав рицар.

– Значить, мілорде, ви є опікуном найвродливішої дівчини в Англії, – сказав Дік. – І тепер я знаю, який мені взяти викуп за ваше життя і життя ваших слуг, що були взяті в полон на березі моря. Я звертаюсь, мілорде, до вашої великодушності і милосердя, віддайте мені руку моєї прекрасної дами, Джоанни Седлі, а я поверну вам та вашим слугам волю, і, якщо ви захочете взяти, мою вдячність і відданість до самої смерті.

– А хіба ви не вихованець сера Деніела? – запитав лорд Фоксхем. – Я, здається, десь чув, що ви його вихованець, якщо ви син того самого Гаррі Шелтона?

– Ви не бажаєте, мілорде, злізти з коня? Я охоче розповім вам, хто я, як я живу і чому я такий сміливий у своїх вимогах до вас. Благаю вас, мілорде, присісти на цих східцях і вислухати мене до кінця. Я здаюся на ваш милостивий суд.

З цими словами Дік простягнув руку і допоміг лордові Фоксхему злізти з коня; він привів лорда на пагорб до хреста, посадив його на тому місці, де недавно сидів сам і, стоячи з повагою перед своїм благородним полоненим, розповів йому про своє життя з дитинства до вчорашнього дня.

Лорд Фокрхем уважно слухав його і, коли Дік закінчив, сказав:

– Мастере Шелтон, ви одночасно і найщасливіший і найбільш нещасливий молодий джентльмен у всьому світі; але щастя, яке ви мали, ви заслужили, а на нещастя ви ні в якому разі не заслуговуєте. Не падайте духом, бо в моїй особі ви здобули друга, який має владу і може

допомогти вам. Хоч людині вашого походження і не личить водитися з розбійниками, але я змушений визнати, що ви хоробрий і благородний, дуже небезпечний під час бою, ввічливий під час миру, ви – молода людина з прекрасною вдачею і щирою душею. Що торкається ваших володінь, то ви їх не побачите до Нового перевороту. Доки влада в руках Ланкастерів, сер Деніел буде користуватися ними, як своїми власними. З моєю вихованкою зовсім інша справа: я обіцяв її раніше одному джентльмену, моєму родичеві на прізвище Хемлі; обіцянка дана йому вже давно…

– О мілорде, а тим часом сер Деніел пообіцяв її мілордові Шорбі, – перебив Дік. – І, хоч його обіцянка дана зовсім недавно, у нього більше шансів виконати її негайно.

– Ваша правда, – сказав лорд. – Але, приймаючи до уваги те, що я ваш полонений і моє життя, за певних умов, у ваших руках, а більше за все те, що дівчина, на нещастя, знаходиться в чужих руках, я даю вам свою згоду. Допоможіть мені з вашими добрими хлопцями…

– Мілорде! – вигукнув Дік. – Адже ж це ті самі розбійники, за знайомство з якими ви осуджували мене.

– Хто б вони не були, все одно, але вони вміють битися, – відповів лорд Фоксхем. – Допоможіть мені, і, якщо нам з вами пощастить відбити цю дівчину, клянусь вам своєю рицарською честю, вона одружиться з вами!

Дік став на коліна перед своїм полоненим, але той, легко зіскочивши з підніжки хреста, підняв його і обняв, як сина.

– Оскільки ви маєте одружитись із Джоанною, – сказав він, – ми повинні бути друзями.

Розділ IV

"ДОБРА НАДІЯ"

Через годину Дік знову сидів у таверні "Козел і волинка" за сніданком і вислухував повідомлення своїх гінців і вартових. Дакуорта все ще не було в Шорбі; він часто відлучався, тому що постійно мав безліч різних справ у різних кінцях країни. Розорившись, він заснував братство "Чорної стріли", прагнучи помсти і наживи, але люди, які знали його краще, вважали, що він був агентом і представником графа Річарда Уорвіка[11].

У всякому разі Дакуорт був відсутній, і всіма справами в Шорбі займався Річард Шелтон; зараз, сидячи за сніданком, він глибоко поринув у свої думки. Обличчя його виражало заклопотаність. Він домовився з лордом Фоксхемом завдати сьогодні вночі вирішального удару і звільнити Джоанну Седлі. Але для цього треба було подолати безліч різних перешкод; а його розвідники, що прибували один за одним, з кожним разом приносили все більш невтішні новини.

Сер Деніел був стривожений вчорашньою сутичкою на березі моря. Він збільшив гарнізон для охорони маленького будиночка в саду; але, не задовольняючись цим, він розставив вершників у всіх сусідніх провулках, щоб його могли сповіщати звідти про найменшу небезпеку. А тимчасом на подвір'ї його міського будинку стояли осідлані коні, і воїни, озброєні з голови до ніг, чекали тільки сигналу.

З кожною годиною план Діка і лорда Фоксхема здавався все менш здійсненним, та раптом обличчя Діка прояснилось.

– Лоулесе! – крикнув він. – Адже ж ти був моряком, ти можеш украсти для мене корабель?

– Мастере Діку, – відказав Лоулес, – з вашою допомогою, я зміг би вкрасти навіть йоркський собор.

Через кілька хвилин вони вже були в гавані, Це була досить широка бухта, оточена піщаними дюнами. Вона примикала до найбруднішої частини міста, що являла собою нетрі з напівзруйнованих покинутих мешканцями старезних халуп. У бухті виднілось чимало палубних і безпалубних суден: одні стояли на якорі, інші були витягнуті на берег.

Тривала негода прогнала їх з відкритого моря і примусила шукати захисту в гавані, а чорні хмари, що нависли над бухтою, і незатихаючий шторм з холодними вітрами і снігопадами не тільки не обіцяли ніякого поліпшення погоди, а навпаки, загрожували ще більшим штормом.

Більшість моряків, рятуючись від холоду і вітру, зійшли на берег і зараз горлали пісні в портових тавернах. Багато суден стояло на якорі зовсім без охорони, і чим ближче було до вечора, а шторм не затихав, кількість таких бездоглядних суден все збільшувалась. Якраз на ці бездоглядні судна, і в першу чергу на ті, що стояли далеко від берега, звернув свою увагу Лоулес; а Дік тим часом присів на якір, до половини заритий в пісок, і, прислухаючись до завивання штормового вітру, до хрипких голосів моряків в сусідній таверні, скоро забув про справу і заглибився в приємні згадки про обіцянку лорда Фоксхема.

Хтось доторкнувся до його плеча і відірвав від спогадів. Це був Лоулес. Він показав на невеличкий корабель, що стояв, самотньо погойдуючись на хвилях, при вході в бухту. Якраз в цю хвилину крізь хмари прорвався блідий промінь зимового сонця і на мить освітив палубу. В короткому сяйві променя сонця Дік розглянув на палубі двох моряків, які тягли до борту шлюпку.

– Дивіться, сер, – сказав Лоулес, – запам'ятайте добре! Ось цей корабель ми й візьмемо на цю ніч.

Тим часом шлюпка вже відділилась від корабля, і, користуючись ходовим вітром, два чоловіки поспішно гребли до берега. Лоулес звернувся до прохожого.

– Як називається он той корабель? – запитав він, вказуючи йому на маленьке судно, від якого тільки що відпливла шлюпка.

– Це "Добра Надія", з Дортмута, – відповів прохожий. – Капітана цього корабля звуть Арбластер. Він гребе на носі он тієї шлюпки.

Це було якраз те, що хотів знати Лоулес. Квапливо подякувавши прохожому, він пішов берегом до піщаної коси, куди наближалась шлюпка. Там він зупинився, і, як тільки шлюпка підпливла настільки, що його могли чути, Лоулес відкрив "вогонь" по моряках з "Доброї Надії".

– Як? Кум Арбластер? – загорлав він. – Боже, яка щаслива зустріч! Невже це ти, куме?! Клянусь розп'яттям, яка щаслива зустріч! А це "Добра Надія"? О, я впізнав би її серед десяти тисяч кораблів! Чудова посудина, прекрасний корабель! Ну, підпливай же, мій куме, адже ж ти не відмовишся випити зі мною? Ти пам'ятаєш, я тобі розказував про маєток. Так ось я повернув собі його. Тепер я багатий, я вже більше не плаваю по морях. Тепер я плаваю в пиві. Ну, приятелю, твою руку! Ну, випий з старим товаришем!

Шкіпер Арбластер, довгобразий, немолодий, загартований негодами чоловік, з ножем, підвішеним до шиї на плетеній вірьовочці, схожий на всіх моряків того часу своєю ходою і виглядом, відступив від Лоулеса з неприхованим здивуванням і недовір'ям. Але згадка про маєток та вигляд п'яної простоти й добродушності, які майстерно зобразив Лоулес, перемогли його підозрілість; обличчя шкіпера злагідніло, і він, вже не вагаючись, простягнув бродязі свою руку.

– Ні, – промовив шкіпер. – Я не можу тебе згадати. Та це не має значення. Я охоче з тобою вип'ю, хто б ти не був, куме, і мій матрос Том теж. Матросе Томе, – сказав він, звертаючись до свого супутника, – це мій кум, ім'я його я не можу пригадати, але він, напевно, чудовий моряк. Ходімо вип'ємо з ним і його приятелем.

Лоулес повів їх, і незабаром вони вже сиділи в корчмі. Цю корчму відкрили зовсім недавно, і стояла вона осторонь від інших, тому в ній було не так людно, як в інших, що розташувались ближче до центру. Це був просто дерев'яний сарай, в якому стояло декілька шаф і кілька голих лав, а дошки, покладені на бочки, заміняли столи. Посеред корчми яскраво палало вогнище з уламків кораблів, заповнюючи все приміщення густим димом. Вогнище з усіх кінців роздувалось безліччю протягів.

– Ось вона, радість моряка, – сказав Лоулес. – Привітний вогник на березі, добра чарчина чого-небудь міцненького, коли надворі бушує негода, а в димарі скиглить штормовий вітер! Вип'ємо за "Добру Надію"! Щасливого їй плавання!

– Авже ж, – сказав шкіпер Арбластер. – Що правда, то правда. В таку погоду краще сидіти на березі. Матросе Томе, що ти скажеш на це? Куме, ти говориш так складно, хоч я все ще ніяк не можу пригадати твоє ім'я; але як ти там сказав? Щасливого плавання "Добрій Надії"! Амінь.

Друже Діконе – вів Далі Лоулес, звертаючись до Шелтона – ти, якщо я не помиляюсь, маєш якісь важливі справи? Що ж, іди, не затримуйся. А я посиджу в цьому славному товаристві а двома хоробрими старими моряками. Коли ти повернешся, ручаюсь, що ці два хоробрі хлопці все ще будуть сидіти тут і пити зі мною кухоль за кухлем. Адже ж ми не які-небудь прибережні щури, ми старі морські вовки.

– Добре сказано, – підхопив шкіпер. – Ти можеш йти, хлопче, бо я затримаю твого доброго приятеля, а мого кума, тут до півночі. Та що я кажу? Не до півночі, а до самого світанку! Бачиш, юначе, я так довго був на морі, що все моє тіло до самих кісток просякло сіллю, і скільки б я не випив, я все одно ніколи не заспокою своєї спраги.

Підбадьорений такими словами, Дік устав, попрощався і поспішив до таверни "Козел і волинка". Звідти він послав сказати лорду Фоксхему, що вночі вони матимуть міцний корабель. А потім, взявши з собою двох

волоцюг, що мали деякий досвід у морській справі, він повернувся на невеличку піщану косу в гавані.

Шлюпка з "Доброї Надії" лежала серед багатьох інших, але її легко було впізнати, бо вона була зовсім малюсінька й дуже тендітна. І справді, коли Дік і його два супутники сіли в цю маленьку вутлу посудину і почали відчалювати від берега у відкриту бухту, на неї налетіли хвилі і шалений штормовий вітер, і вона затанцювала на воді, поринаючи з кожним поривом вітру у хвилі. Здавалося, що вона ось-ось піде на дно.

Як ми вже казали, "Добра Надія" стояла на якорі далеко від берега, де хвилі були ще більші.

Найближчі кораблі знаходились від неї на відстані декількох кабельтових[12], але їх теж ніхто не стеріг та й до того ж, коли шлюпка наближалася до "Доброї Надії", раптом повалив густий сніг; стало так темно, що ніхто, навіть при бажанні, не зміг би помітити Діка і його товаришів. Миттю вони видерлись на палубу, яка то підіймалась, то опускалась на величезних морських хвилях. Шлюпку вони залишили танцювати на хвилях, прив'язавши її до корми. Так була захоплена "Добра Надія".

Це було міцне судно, закрите палубою на носі та посередині; на кормі воно було відкрите. На ньому була лише одна щогла, а за своєю оснасткою воно нагадувало щось середнє між фелюгою[13] і люгером[14]. Очевидно, справи шкіпера Арбластера йшли дуже добре, бо трюм був заповнений бочками з французьким вином, а в маленькій каюті, крім образа святої Марії, який свідчив про набожність капітана, стояло багато замкнених скринь. Це свідчило про багатство і бережливість хазяїна судна.

Собака, що був єдиним мешканцем корабля, несамовито загавкав і почав кусати злодіїв за ноги; але його заштовхнули в каюту і замкнули двері, давши йому змогу виявити там своє справедливе обурення. Вони

засвітили ліхтар і повісили його на вантах[35], щоб судно було видно з берега; потім відкрили бочку з вином і випили за успіх задуманої справи по келиху чудового гасконського вина. Після цього один з волоцюг почав готувати лук і стріли, щоб захищати корабель від можливого нападу, а другий підтягнув до борту шлюпку, спустився туди і почав чекати там на Діка.

– Ну, Джеку, будь пильним, – наказав молодий командир, готуючись теж сісти в шлюпку. – Я цілком покладаюсь на тебе.

– Будьте спокійні, – відповів Джек. – Все буде гаразд, доки корабель стоїть тут; але як тільки ми висунемо ніс цієї мізерної шкаралупи у відкрите море… Чуєте, як він тремтить? Нещасна посудина почула мої слова, серце тривожно забилось в її дубових ребрах. Але погляньте, мастере Діку! Як стало темно!

І справді, все навколо поглинула непросвітна темрява. Ведичезні хвилі, одна за одною, викочувались з пітьми; "Добра Надія", то злітаючи на вершину хвилі, то стрімко падаючи в морську безодню, важко переповзала з хвилі на хвилю. Почав сипати сніг, палуба покрилась морською піною, в снастях сумно завивав вітер.

– Таки правда, погода досить зловісна, – сказав Дік. – Але не треба вішати носа! Це всього-на-всього тільки шквал, а шквали завжди швидко проходять.

Але, незважаючи на ці слова, похмурий безлад неба і несамовите завивання вітру справили на Діка гнітюче враження; спустившись у шлюпку і гребучи з усіх сил знову до піщаної коси, він набожно перехрестився, молячи Бога заступитися за всіх тих, хто мав сьогодні вночі ризикувати своїм життям у відкритому морі.

На піщаній косі вже зібралося близько десятка волоцюг, їм залишили шлюпку і наказали негайно плисти на корабель.

Дік пішов уздовж берега й незабаром зустрів лорда Фоксхема, який поспішав йому назустріч; обличчя лорда було закрите відлогою, а його блискучі лати приховував довгий селянський плащ бурого кольору.

– Молодий Шелтоне, – сказав він, – невже ви справді збираєтесь вийти у відкрите море?

– Мілорде, – відповів, Річард, – будинок з усіх боків охороняється вершниками, підійти до нього з суші, не знімаючи тривоги, неможливо; оскільки сер Деніел вже раз довідався про наші наміри, то легше їхати верхи на вітрі, ніж добратися туди з суші. Відправляючись морем, ми, звичайно, теж ризикуємо загинути від стихії моря, але, якщо ми не потонемо, то зможемо здійснити наші плани і звільнити дівчину.

– Гаразд, – відповів лорд Фоксхем, – ведіть мене. Я піду з вами, щоб потім мені не довелось червоніти з сорому за своє боягузтво, але, відверто кажучи, я більше хотів би бути зараз у себе вдома в ліжку.

– Зайдемо сюди, – сказав Дік. – Треба забрати звідси людину, яка поведе наш корабель.

І Дік повів лорда у ту корчму, де він мав зустрітися з своїми людьми. Деякі з волоцюг тинялися коло дверей, інші, сміливіші, вже зайшли всередину і стовпились навколо Лоулеса і двох моряків. Обидва моряки, судячи з їх збуджених облич і тьмяних очей, давно вже перейшли межі, і коли Річард в супроводі лорда Фоксхема зайшов у таверну, вони разом з Лоулесом тягли якусь старовинну тужливу матроську пісню, а різноголосий хор штормового вітру підспівував їм.

Молодий ватажок окинув поглядом весь сарай. У вогнище тільки що підкинули дров, і чорний дим повалив так густо, що не можна було розгледіти, що робиться по кутках. Але, незважаючи на це, Дік впевнився в тому, що на випадок невдачі плану його людей тут було

більше, ніж випадкових відвідувачів. Заспокоєний цим, Дік підійшов до столу і зайняв місце поруч з Лоулесом.

– Гей – крикнув шкіпер п'яним голосом, – хто ти такий?

– Мені треба поговорити з вами віч-на-віч, мастере Арбластер, – сказав Дік у відповідь. – А розмова буде ось про що.

І він показав шкіперові золоту монету, що яскраво заблищала в тьмяному світлі вогнища.

Очі моряка заблищали, хоч він усе ще не пізнавав нашого героя.

– Гаразд, хлопче, – промовив він. – Я піду з тобою. Куме, я зараз вернусь. Пий на здоров'я, куме.

І вчепившись за руку Діка, щоб утриматись на нетвердих ногах, він рушив до дверей.

Ледве встиг він переступити через поріг, як десять сильних рук схопили його і зв'язали; а через дві хвилини, з кляпом в роті і зв'язаними докупи ногами, він качався на сіновалі в сусідній коморі, засипаний по шию сіном. Незабаром поряд з ним кинули і його матроса Тома, теж зв'язаного і з кляпом в роті; в такому вигляді їх і залишили на всю ніч розмірковувати над своєю дивовижною пригодою,

Тепер, коли приховуватися вже було нічого, лорд Фоксхем заздалегідь домовленим сигналом викликав своїх воїнів; і вся група, сміливо заволодівши необхідною кількістю шлюпок, цілою флотилією попливла в напрямку ліхтаря, що світився на кораблі. Незадовго до того, як останній воїн забрався на палубу "Доброї Надії", на березі знявся шалений крик моряків, які виявили пропажу своїх шлюпок.

Та вже було занадто пізно; моряки не могли ні відібрати свої шлюпки, ні помститися за них. З сорока воїнів, що зібралися на вкраденому кораблі, вісім чоловік бували раніше в морі і знали морську справу. З їх допомогою поставили вітрила. Якірний канат перерубали. Лоулес, нетвердо тримаючись на ногах і все ще наспівуючи якусь морську баладу, взявся за руль, і "Добра Надія" крізь нічну темряву вийшла у відкрите море назустріч величезним хвилям.

Річард зайняв місце біля щогли. Крім ліхтаря, що горів на "Добрій Надії" і декількох вогників в Шорбі, що поступово віддалялись, весь світ навколо поринув у непроглядну темряву.

Час від часу "Добра Надія" з запаморочливою швидкістю падала кудись униз, в морську прірву; гребінь хвилі залишався десь позаду, і на якусь мить палубу покривала морська піна з снігом, але в іншу мить піна зливалась з потоком води і зникала.

Багато людей лежало на палубі і голосно молилось Богу, – деяких нудило, і, забравшись в трюм, вони розляглись серед різного вантажу. Одні лише п'яні хвастощі Лоулеса, не кажучи вже про страшенну качку, і в найхоробрішу душу на кораблі могли вселити сумнів відносно того, що їхня подорож закінчиться щасливо.

Але Лоулес, немов керуючись якимсь інстинктом, провів судно через великі хвилі повз піщану косу; вони пливли деякий час в спокійній воді і незабаром досягли кам'яного молу. Тут корабель швидко прив'язали, і він стояв, гойдаючись на хвилях в темряві, і скрипів.

Розділ V

"ДОБРА НАДІЯ"

(продовження)

Мол знаходився зовсім близько від будинку, в якому жила Джоанна; тепер залишилося тільки переправити людей на берег, оточити будинок і, ввірвавшись всередину, захопити полонянку. Можна було вважати, що "Добра Надія" більше їм не потрібна: з її допомогою вони потрапили в тил ворога; а відступати, незалежно від того, пощастить чи не пощастить їм звільнити дівчину, вони збирались сушею в напрямку лісу, де в мілорда Фоксхема стояли резервні сили. Але все ж у них була якась надія на успіх.

Проте виявилося, що висадити людей на берег не так легко: багатьох нудило, і всі дуже змерзли. Невпевненість в успіхові справи й безладдя на кораблі розладнали дисципліну людей; від небезпечної подорожі морем в зловісній нічній темряві вони занепали духом. Всі хотіли вискочити на берег одночасно, і мілорду довелось стримувати своїх людей, погрожуючи їм шпагою. Звичайно, все це не обійшлось без шуму, який міг зараз тільки зашкодити.

Нарешті, коли до деякої міри був наведений порядок, Дік з групою підібраних воїнів рушив уперед. На березі було ще темніше, ніж на морі. Темрява, що повисла над сушею, здавалася якоюсь твердою масою. Завивання бурі по линуло всі звуки.

Але не встиг Дік дійти до кінця молу, як вітер раптом ущух; настала тиша, і йому здалося, що він почув неясний тупіт коней і брязкіт зброї. Зупинивши своїх супутників, які йшли слідом за ним, Дік зіскочив на піщаний берег і пройшов декілька кроків.

Спереду він побачив нечіткі обриси коней і людей. Сильний відчай охопив Діка. Якщо ворог справді підстерігав їх, якщо воїни сера Деніела оточили прибережну частину молу, то йому і лорду Фоксхему важко буде захищатися: позаду – море, а всі їхні воїни збилися в пітьмі на вузькій дамбі. Дік подав умовний сигнал – обережно свиснув.

Але цей сигнал привів до таких наслідків, на які Дік зовсім не сподівався. В ту ж мить з темряви ночі посипалась злива стріл, пущених навмання. Воїни Діка і лорда Фоксхема стовпились так тісно, що ворожі стріли вразили декількох з них. У відповідь почулися крики переляку й болю. Одна із стріл поранила лорда Фоксхема, і він упав; Хокслі наказав негайно віднести його на корабель; таким чином воїни лорда Фоксхема протягом усієї сутички бились (якщо вони взагалі бились) без всякого керівництва. Це, очевидно, і було головною причиною нещастя, яке незабаром спіткало наших героїв. Із жменькою своїх людей Дік майже хвилину утримував прибережну частину молу; з обох боків було поранено по два, по три чоловіки; сталь схрестилась з сталлю; спочатку жодній стороні не вдавалося домогтися успіху, але в якусь мить щастя зрадило групі людей, які висадились з корабля. Хтось закричав, що все загинуло; люди, які вже давно впали духом, легко повірили цій невтішній звістці; вигук підхопили. Потім пролунав другий вигук:

– На борт, хлопці, якщо вам дороге життя!

І нарешті якийсь боягуз закричав те, що кричать при всіх поразках:

– Нас зрадили!

Зразу ж схвильована юрба людей кинулась бігти назад до корабля, повернувшись до ворога незахищеними спинами. Нічну пітьму розірвали голосні вигуки легкодухих втікачів, що кричали від страху.

Один боягуз вже відштовхував від молу корму корабля, в той час як другий все ще тримав корабель за ніс. Втікачі з криком плигали з берега, чіпляючись за борт корабля, але багато з них, не доплигнувши, падало в море й тонуло.

Багатьом втікачам ворог заступив дорогу, і вони загинули на молі. Багатьох в давці і штовханині, що зчинилася з переляку на палубі, задавили на смерть свої ж товариші. Нарешті, випадково чи, може, з

чиєїсь волі, ніс "Доброї Надії" відділився від молу, і Лоулес, що був завжди напоготові та якому вдалося через весь цей переполох добратися до руля з допомогою фізичної сили і холодної сталі, зразу ж направив корабель в потрібному напрямку. Корабель знову вийшов у відкрите бурхливе море; з його шпігатів[36] стікала кров; палуба була завалена пораненими, що повзали по ній в темряві, борючись зі смертю. Тим часом Лоулес, уклавши свій кинджал у піхви, сказав, звертаючись до свого найближчого сусіда:

– Я, куме, залишив сліди свого кинджала на багатьох з цих боягузливих горластих собак.

Плигаючи в паніці на корабель, щоб врятувати своє життя, втікачі в сутолоці навіть не звернули уваги на грубі стусани та удари кинджалом, якими Лоулес нагороджував зустрічних, добираючись до руля.

Але зараз вони, можливо, вже прийшли до пам'яті, а може, до когось з них долетіли слова, сказані Лоулесом. Охоплені панікою війська приходять до пам'яті поступово; люди, які зганьбили себе боягузтвом, іноді, наче для того, щоб забути свою провину, впадають в іншу крайність і починають бунтувати. Так сталося і зараз. Ті ж люди, які покидали свою зброю і яких за ноги втягли на палубу "Доброї Надії", тепер почали голосно лаяти своїх проводирів і вимагати, щоб вони покарали винних за сьогоднішню поразку.

І вся їх злість обрушилась на Лоулеса. Щоб обійти прибережне каміння, старий бродяга направив ніс "Доброї Надії" в бік відкритого моря.

– Дивіться! – загорлав один з незадоволених. – Він веде нас у відкрите море!

– Вірно! – закричав інший. – Тут очевидна зрада!

Всі вони почали кричати, що їх зрадили, і, брутально лаючись озвірілими голосами, вимагали, щоб Лоулес повернув корабель і вів його якнайшвидше до берега. Лоулес, стиснувши зуби, мовчки продовжував вести корабель через грізні хвилі розбурханого моря, тримаючись попереднього курсу – у відкрите море. На їхній безрозсудний страх і ганебні погрози він, знаходячись ще під впливом вина і не бажаючи втрачати власної гідності, відповідав презирливим мовчанням.

Незадоволені зібрались на кормі недалеко від щогли. Було ясно, що вони зараз здатні на будь-яку підлість і невдячність. Дік почав лізти до них по драбині, готовий втрутитися, але один з волоцюг, який, очевидно, був трохи знайомий з морем, випередив його.

– Хлопці, – почав він, – у вас дерев'яні голови. Щоб повернутися в місто, клянусь небом, нам треба спочатку вийти у відкрите море. Хіба ви не розумієте цього? І ось старий Лоулес…

Хтось вдарив його в зуби, і в ту ж мить блискавично, як спалахує суха солома, боягузи повалили його на палубу, почали топтати ногами і колоти кинджалами, доки він не вмер. Тут Лоулес не витримав, і гнів його прорвався.

– Ведіть корабель самі! – проревів він з прокляттями і, не турбуючись про наслідки, залишив руль.

"Добра Надія" в ту хвилину тремтіла на гребні величезної хвилі. Вона з страшенною швидкістю полетіла вниз, в провал між хвилями. І зразу ж перед нею піднялась, немов величезна чорна стіна, нова хвиля; здригнувшись від могутнього удару, "Добра Надія" врізалась носом у водяну гору. Зелена вода перекотилась через корабель; люди на палубі опинились по коліна у воді; бризки злетіли вище щогли. Пройшовши через хвилю, "Добра Надія" виринула з води, жалісно скриплячи і тремтячи всім своїм тілом, немов тяжко поранений звір. Чоловік шість-сім

хвилею знесло в море, а решта, коли до них повернувся дар мови, почали голосно молитись Богу і благати Лоулеса, щоб він, повернувся до руля.

Лоулес не став чекати, щоб його прохали вдруге. Жахливі наслідки вибуху його справедливого гніву протверезили його цілком. Він знав краще, ніж будь-хто інший на кораблі, як близько була "Добра Надія" від загибелі, а з того, як вона важко переповзала з хвилі на хвилю, він міг судити, що небезпека ні в якому разі не минула,

Діка хвилею відкинуло на корму, і він трохи не захлинувся у воді. Звівшись на коліна, він підповз по затопленій водою кормі до старого рульового.

– Лоулесе, – сказав він, – ми всі у твоїх руках. Ти хоробра, вірна людина і володієш мистецтвом водити кораблі. Я поставлю коло тебе трьох надійних людей для охорони.

– Даремно, мій мастере, даремно, – сказав рульовий, вдивляючись у темряву ночі. – З кожною хвилиною ми все більше віддаляємось від цих піщаних берегів, і з кожною хвилиною море буде ще більше заливати нас. А щодо цих плакс, то вони незабаром зваляться з ніг, бо, мій мастере, як це не дивно, проте вірно, ще ніколи не було так, щоб погана людина стала добрим моряком. Тільки чесні й сміливі можуть знести таку качку корабля.

– О ні, Лоулесе, – заперечив Дік, сміючись, – це тільки прислів'я моряків, і в ньому не більше глузду, ніж у свисті вітру. Але скажи ради Бога, як наші справи? Ми тримаємося вірного курсу? Чи пощастить нам добратися до берега?

– Мастере Шелтон, – відповів Лоулес. – Я був францисканським монахом… І дякую за це своїй долі… був лучником, був злодієм, був моряком. Багато я змінив одягу, але повірте, що найбільше мені хотілося б померти в рясі монаха, а не в просмаленій куртці моряка. На це в мене

є дві важливі причини: по-перше, смерть може захопити людину зненацька, а я б не хотів помирати без покаяння, і, по-друге, я не хотів би борсатись і захлинатися в цій величезній калюжі, що в мене під ногами. – І Лоулес тупнув по палубі ногою. – Але, – вів далі Лоулес, – якщо я не помру цієї ночі смертю моряка, то поставлю нашій Пресвятій Діві Марії велику свічку.

– Невже наші справи такі погані? – запитав Дік.

– Дуже погані, – відповів старий бродяга. – Невже ви не відчуваєте, як повільно і важко корабель повзе по хвилях? Хіба ви не чуєте, як в трюмі плеще вода? "Добра Надія" вже навіть зараз майже не слухається руля. Побачите, що буде з нею, коли в трюмі прибавиться води: або вона пірне, як камінь, на дно, або розіб'ється вщент об прибережні скелі.

– Ти говориш безстрашно, – зауважив Дік. – Невже це не лякає тебе?

– А чого боятись, мастере, – відповів Лоулес. – Якщо хтось і мав стати перед Богом з такою безліччю гріхів, то це міг бути тільки я – монах-відступник, злодій і все найгірше, що може бути в цьому світі. Звичайно, ви можете дивуватись, але я вірю в те, що в мене ще десь завалялось щастя; проте, якщо мені все ж судилося втонути, то моя рука не здригне, і я втону, дивлячись смерті прямо у вічі.

Дік нічого не відповів йому, але такий одчайдушний настрій старого бродяги дуже вразив його і, боячись нового віроломства і насильства над Лоулесом з боку незадоволених, він пішов шукати трьох надійних хлопців для охорони рульового. Більша частина людей, рятуючись від пронизливого зимового вітру залишила палубу, яка раз у раз заливалась водою. Вони зібралися в трюмі серед бочок з вином; трюм освітлювали два ліхтарі, що розгойдувались в ритм хитавиці корабля. Тут вони влаштували справжній бенкет. Виголошуючи тости, волоцюги щедро частували один одного гасконським вином Арбластера. Тим часом "Добра Надія" повзла серед грізних хвиль, то злітаючи високо в повітря,

то стрімко занурюючись у білу піну; і а кожною хвилиною кількість учасників цієї веселої компанії зменшувалась.

Дехто присів збоку, перев'язуючи свої рани, але більшість з них вже лежали у воді, яка поступово заповнювала трюм, і стогнали, знесилені морською хворобою.

Гріншів, К'юкоу і молодий хлопець з загону лорда Фоксхема, на кмітливість і хоробрість якого Дік вже давно звернув увагу, були ще здатні розуміти накази й слухатися, їх і призначив Дік охоронцями рульового, а сам, кинувши останній погляд на чорне небо і зловісне море, спустився в каюту, куди віднесли пораненого лорда Фоксхема його слуги.

Розділ VI

"ДОБРА НАДІЯ"

(закінчення)

Стогін пораненого барона зливався з завиванням корабельного собаки. Нещасна тварина, може, тільки сумувала за своїми друзями, з якими її розлучили, а може, вона справді передчувала, що кораблю загрожувала небезпека. Навіть рев моря і свист вітру не могли заглушити його голосного завивання. Здавалося, що собака подає сигнали про небезпеку. І забобонним людям в цьому завиванні чувся похоронний плач по "Добрій Надії".

Слуги поклали лорда Фоксхема на ліжко, підстеливши під нього хутряну мантію. Перед образом святої Богоматері тьмяним світлом горіла лампадка, в її світлі Дік побачив бліде обличчя і глибоко запалі очі пораненого.

– Я тяжко поранений, – сказав лорд. – Підійдіть ближче до мене, молодий Шелтоне. Хай біля мене буде принаймні хоч одна людина благородного походження, бо я прожив своє життя в багатстві й розкошах, і мені дуже болісно від того, що мене поранили в цій жалюгідній сутичці і що я помираю в морі на цьому вонючому кораблі розбійників і холопів.

– Не треба хвилюватися, мілорде, – сказав Дік. – Я молю всіх святих зцілити ваші рани й допомогти вам щасливо вибратися на берег.

– Що? – перепитав лорд. – Молити святих, щоб щасливо вибратися на берег? Хіба ви не впевнені в тому, що ми доберемося туди щасливо?

– Корабель ледве повзе, море похмуре й бурхливе, – відповів хлопець. – Від людини, яка стоїть за рулем, я довідався, що ми тільки чудом зможемо добратися до берега живими.

– Он як! – стурбовано вигукнув барон. – Значить, ось в яких жахливих муках моїй душі доведеться розлучатися з тілом! Сер, моліть Бога, щоб він дарував вам життя, сповнене труднощів, тоді вам легше буде вмирати; моє життя було радісним і щасливим, я не знав горя, і зараз мені доводиться помирати в муках і стражданнях! Однак перед смертю, поки ще є час, я повинен виконати свій останній обов'язок перед Богом. Чи немає у нас на кораблі священика?

– Немає, – відповів Дік.

– Що ж, тоді займемось моїми мирськими справами, – продовжував лорд Фоксхем. – Сподіваюсь, що після моєї смерті ви будете мені вірним другом, бо ви були чесним і відважним супротивником. Я вмираю в тяжку годину для мене, для Англії і для всіх тих, хто йшов за мною й вірив мені. Моїми воїнами командує Хемлі, – той самий, що був вашим суперником; ми домовились зібратись в довгому залі Холівуда; ось цей перстень з моєї руки буде служити доказом того, що ви справді виконуєте мої доручення.

Крім цього, я напишу Хемлі декілька слів і попрошу його уступити вам дівчину. Але я не знаю, чи ви захочете виконати мою останню волю.

– А який наказ, мілорде, ви хочете мені дати? – спитав Дік.

– Наказ?.. – повторив барон і нерішуче поглянув на Діка. – Скажіть, ви прихильник Ланкастера чи Йорка? – запитав він нарешті.

– Мені соромно признатися, – відповів Дік, – та я й сам цього не знаю. Я виступаю разом з Еллісом Дакуортом, а він, здається, прихильник Йорка. Отже, виходить, я теж за Йорка.

– Чудово, – сказав мілорд. – Це дуже добре. Бо коли б ви сказали, що ви прихильник Ланкастера, не знаю, що б я робив. А оскільки ви виступаєте за Йорка, вислухайте мене. Я приїхав у Шорбі,– щоб стежити за лордами, які тут зібралися, поки мій благородний молодий повелитель Річард Глостерський[37] збирає сили, щоб напасти на них і розбити. Я добув деякі відомості про чисельність ворожих сил, про те, яка в них охорона, про розташування їх військ; і ці відомості я повинен передати моєму молодому повелителю у неділю за годину до полудня, біля хреста святої Нареченої, що стоїть під лісом. Я, очевидно, не зможу бути на цьому побаченні, а тому і звертаюсь до вас з проханням зробити мені послугу. Підіть туди замість мене. І хай ні радість, ні біль, ні буря, ні рана, ні чума не перешкодять вам бути на призначеному місці в умовлений час, бо від цього побачення залежить доля Англії.

– Даю вам урочисту обіцянку виконати вашу волю, – сказав Дік. – Я зроблю все, що буде в моїх силах.

– Я дуже радий цьому, – промовив поранений. – Мілорд герцог дасть вам нові накази, і, якщо ви виконаєте їх охоче й розумно, ваше майбутнє забезпечене. Посуньте трохи ближче до мене лампадку, я хочу написати листа.

Він написав одного листа, адресуючи його "Шановному моєму родичеві серові Джону Хемлі", а потім написав ще одного листа, не вказуючи адресата.

– Це лист для герцога, – сказав він. – Пароль "Англія й Едуард", а відклик – "Англія і Йорк".

– А як же з Джоанною, мілорде? – запитав Дік.

– Що ж, здобувайте її самі, як зумієте, – відповів барон. – Я написав в обох цих листах, що хочу віддати її за вас, але здобувати її вам доведеться самому, хлопче. Я, як бачите, намагався здобути її і поплатився за це своїм життям. Більшого не могла б зробити жодна людина.

За час цієї розмови поранений дуже ослаб, і Дік, заховавши на грудях дорогоцінні листи, підбадьорив його і вийшов з каюти.

Починався світанок, холодний і похмурий. Йшов густий сніг. Недалеко з надвітряного боку "Доброї Надії" тягся берег з скелястими мисами і піщаними бухтами; а вдалині на тлі неба здіймалися лісисті вершини Танстольських горбів. Вітер трохи ущух; море теж злегка заспокоїлось; але корабель сидів глибоко у воді і ледве підіймався на хвилях.

Лоулес все ще стояв за кермом. В цей час майже всі люди, що були на кораблі, виповзли на палубу. Вони пильно розглядали непривітний берег. Обличчя в усіх були бліді.

– Ми доберемося до берега? – запитав Дік.

– Обов'язково, – сказав Лоулес. – Якщо раніше не підемо на дно.

Якраз в цю мить корабель з такими труднощами виповз на хвилю і вода в трюмі заклекотала так голосно, що Дік мимоволі схопив рульового за рукав.

– Клянусь Богом! – вигукнув він, коли ніс "Доброї Надії" виринув з морської піни. – Я вже думав, що ми тонемо, серце моє замалим не розірвалося.

На шкафуті Гріншів, Хокслі зібрали людей з обох загонів і розбирали палубу, щоб побудувати з її дощок пліт. Дік приєднався до них, з головою поринувши в роботу, щоб хоч на хвилину забути про небезпечне становище. Але навіть за роботою, з кожною хвилею, що обрушувалась на нещасне судно, кожною разу, як судно накренялось і провалювалось кудись в морську глибінь, серце мимоволі починало стискуватись від жаху від думки про близькість смерті.

Раптом, відірвавшись від роботи, він побачив, що вони знаходяться біля якогось мису; напівзруйнована морем скеля, навколо якої клекотіли білою піною великі хвилі, майже нависла над палубою. А за скелею, на вершині піщаної дюни височів будинок.

Всередині бухти море було ще більш бурхливе. Хвилі підняли "Добру Надію" на свої пінисті плечі, понесли її, зовсім не слухаючись рульового, в якусь мить з силою викинули на піщану мілину і, здіймаючись до половини щогли, почали кидати її з боку в бік.

Раптом налетів величезний вал, знову підняв її і відніс ще далі, і, нарешті, третій вал переніс її через найбільш небезпечні буруни і опустив на мілину коло берега.

– Ну, хлопці, – крикнув Лоулес, – святі врятували нас. Починається відплив. Давайте сядемо в коло і вип'ємо по келиху вина, а через півгодини ми зможемо безпечно добратися до берега.

Відіткнули бочку; потерпілі корабельну аварію розсілись, заховавшись, хто як зміг, від снігу і бризок, і пустили за колом келих; вино зігріло їх і підбадьорило.

Дік тим часом вернувся до лорда Фоксхема, який ще нічого не знав і лежав, з страхом чекаючи кінця цієї пригоди. Вода в його каюті доходила майже до колін, а лампадка, що освітлювала його каюту, від сильного удару корабля розбилася і погасла, і він лежав у темряві.

– Мілорде, – сказав молодий Шелтон, – не бійтесь, святі змилостивились над нами. Хвилі викинули нас на мілину і, як тільки вода трохи почне спадати, ми зможемо пішки добратися до берега.

Минула майже година, перш ніж море відступило від "Доброї Надії", і люди змогли, нарешті, вирушити до берега, що неясно виднів перед ними через завісу лапатого снігу. На прибережному пагорбі збоку лежав, тісно збившись один коло одного, невеличкий загін людей, підозріло стежачи за рухами людей, що брели до берега.

– Їм слід було б підійти до нас і подати нам допомогу, – зауважив Дік.

– Що ж, коли вони не йдуть до нас, давайте підійдемо до них самі, – сказав Хокслі, – Чим швидше ми доберемось до привітного вогника й сухої постелі, тим краще для мого нещасного лорда.

Не встигли вони зробити й кілька кроків в напрямку пагорба, як люди, що лежали там, враз одночасно схопилися, і на потерпілих аварію полетіла злива добре націлених стріл.

– Назад! Назад! – закричав лорд. – Бога ради, будьте обережні! Не відповідайте їм!

– Звичайно, ми не можемо битися! – вигукнув Гріншів, витягуючи з шкіряної сумки стрілу. – Ми промокли наскрізь, втомилися як собаки,

промерзли до кісток. Але заради любові до старої Англії поясніть мені, що примусило їх з такою жорстокістю обстріляти своїх нещасних земляків, які потрапили в біду?

– Вони прийняли нас за французьких піратів, – відповів лорд Фоксхем. – В ці неспокійні підлі часи ми не можемо захистити навіть власні береги, береги нашої Англії; наші старі вороги, яких ми ще недавно перемагали на морі і на суші, зараз приїжджають, коли їм заманеться, грабують, вбивають і плюндрують все. Це нещастя і ганьба для нашої бідної батьківщини.

Люди на пагорбі знову лягли, уважно стежачи аа пришельцями, які ледве ступали ногами, віддаляючись від берега між безлюдними піщаними дюнами в глиб країни. Майже милю вони йшли за ними вслід, готові при найменшій підозрі послати нову зливу стріл по втомлених і змучених втікачах. І тільки тоді, коли Дікові пощастило, нарешті, вивести людей на тверду велику дорогу і вишикувати їх у військовому порядку, пильні охоронці берегів Англії мовчки зникли за завісою снігу. Вони виконали все, що вважали своїм обов'язком: захистили свої власні домівки і ферми, свої власні сім'ї і свою худобу… Вони оберігали свої власні інтереси, і нікому з них навіть на думку не спало те, що "французи" рознесуть вогонь і кров по інших селах англійського королівства.

КНИГА ЧЕТВЕРТА

РЯДЖЕНІ

Розділ I

ЛІГВО

Дік вийшов на велику дорогу недалеко від Холівуда за якихось дев'ять-десять миль від Шорбі на Тіллі. Впевнившись, що їх більше ніхто

не переслідує, тут два загони розділились. Слуги лорда Фоксхема понесли свого пораненого хазяїна до великого абатства, де було спокійно та безпечно; а Дік, коли вони зникли за густою завісою снігу, лишився один з десятком волоцюг, – це було все, що вціліло від його загону добровольців.

В останній сутичці багатьох з них було поранено; всіх до одного розлютили невдачі й довгі блукання. Проте зараз вони були занадто голодні і дуже перемерзли, щоб відкрито збунтуватися, а тому тільки бурчали і кидали похмурі погляди на своїх ватажків. Дік випорожнив їм свій гаманець, не залишивши собі нічого, подякував їм за виявлену хоробрість, хоч в душі більш охоче вилаяв би їх за боягузтво, і, трохи пом'якшивши таким чином враження від останніх невдач, відіслав їх по одному, по два в Шорбі, в таверну "Козел і волинка". Собі ж в супутники під враженням того, що він бачив на борту "Доброї Надії", Дік вибрав Лоулеса. Сніг падав суцільною стіною, закриваючи все навколо сліпучою хмарою; вітер поступово стихав і нарешті ущух зовсім. Здавалося, що в цій мертвій тиші спав весь світ, закутавшись білосніжним покривалом, їм загрожувала небезпека збитися з дороги і загинути серед заметів снігу; і Лоулес, йдучи попереду свого супутника і витягуючи шию, як мисливський собака, що йде по сліду, вивчав кожне дерево і пильно вдивлявся в стежку, неначе він вів корабель по розбурханому морю.

Пройшовши лісом близько милі, вони підійшли до купки високих кривих дубів, коло яких сходились кілька доріг. Це місце неважко було впізнати навіть в таку негоду, і Лоулес був, очевидно, радий, що знайшов його.

– Тепер, мастере Річарде, – сказав він, – якщо ваша гордість дозволить вам бути гостем людини, яка не народилася джентльменом і яку навіть не можна назвати добрим християнином, я можу запропонувати вам келих вина і добрий вогонь, щоб підігріти мозок у ваших промерзлих кістках.

– Веди, Уїлле, – відповів Дік. – Келих вина і добрий вогонь? Та заради цього я згоден йти куди завгодно!

Лоулес, розгорнувши голі гілки, рішуче попрямував уперед, і скоро вони опинились коло глибокої западини, що нагадувала собою печеру; западина була вже на чверть занесена снігом. Над печерою ріс величезний бук з оголеним корінням; тут старий волоцюга, розсунувши кущі, що росли навколо, щез під землею.

Колись могутній ураган вирвав величезний бук разом з великим шматком дерну; під цим буком старий Лоулес і викопав собі лісове сховище. Коріння служило йому кроквами, покрівлею був дерен, стінами і підлогою була мати – сира земля. Тільки почорніла від вогню грубка в одному кутку і міцно обкована залізом велика дубова скриня в другому з першого погляду свідчили про те, що тут людське житло, а не лігво якогось звіра.

В печері було значно тепліше, ніж знадвору, хоч вхід до неї і долівка були засипані снігом; а коли Лоулес викресав вогонь і сухе гілля дроку спалахнуло і затріщало в грубці, в печері повеселішало і стало затишно, наче в справжній кімнаті.

Полегшено зітхнувши від задоволення, Лоулес витягнув свої широкі руки над вогнем і, здавалося, вдихав запах диму.

– Ось це і є кролина нора старого Лоулеса, – промовив він. – Молю Бога, щоб собаки не пронюхали про неї! Багато я бродив по світу з того часу, як мені сповнилось чотирнадцять років, коли я вперше втік з абатства, прихопивши з собою золотий ланцюг з ризниці і молитовник, які потім продав за чотири марки. Щоб врятувати свою грішну душу, я став пілігримом і побував в Англії, в Франції, в Бургундії і в Італії; побував я і на морі, а море – нікому не батьківщина. Але справжнє моє місце тут, мастере Шелтон. Тут моя батьківщина, – ось ця нора в землі. Чи йде дощ, чи бурхає вітер, чи це квітень, коли співають всі пташки і квіти падають

на мою постелю, або зима, коли я сиджу на самоті з добрим кумом – вогнем і вільшанка-червоногрудка щебече в лісі, – тут моя церква і мій базар, моя дружина і моє дитя. Сюди я повертаюсь і тут, молю святих, я хотів би й померти.

– Тут теплий закуток, ти маєш рацію, – відповів Дік. – І затишний і добре схований.

– Це добре, що він так схований, – зауважив Лоулес, – бо моє серце не витримало б, якби його знайшли, мастере Шелтон. Ось тут, – додав він, риючи міцними пальцями піщану долівку, – тут мій винний льох, і ми зараз матимемо фляжку чудового міцного вина.

І справді, покопавши трохи, він витяг важкий шкіряний міх, розрахований приблизно на галон, і майже на три чверті наповнений п'янким запашним вином. Випивши по-дружньому за здоров'я один одного, вони підкинули у вогонь дров, і полум'я знову весело спалахнуло. Розімлілі Дік і Лоулес простяглиея на долівці, насолоджуючись благодатним теплом.

– Мастере Шелтон, – зауважив волоцюга, – останнім часом вас спіткали дві невдачі; скидається на те, що ви втратите й дівчину, – вірно я кажу?

– Вірно, – відповів Дік, кивнувши головою.

– А тепер, – вів далі Лоулес, – послухайте старого дурня, який побував майже всюди і майже все бачив. Ви виконуєте занадто багато чужих доручень, мастере Діку, Ви працюєте на Елліса, а він мріє тільки про смерть сера Деніела. Ви працюєте на лорда Фоксхема – а втім – хай збережуть його святі – він, безсумнівно, має добрі наміри. Трудіться на самого себе, добрий Діку. Йдіть до своєї дівчини. Залицяйтесь до неї, а то вона зовсім забуде про вас. Будьте напоготові і, коли трапиться нагода, стрибайте з нею в сідло.

– О Лоулесе, адже вона, безсумнівно, знаходиться в будинку сера Деніела, – відповів Дік.

– Ну, що ж, тоді ми туди й підемо зараз, – відповів волоцюга.

Дік здивовано поглянув на нього.

– Не дивуйтеся, якраз це я й мав на увазі, – сказав Лоулес. – А якщо ви не вірите моєму слову, гляньте сюди. – І волоцюга, знявши з шиї ключ, відімкнув дубову скриню. Покопавшись в ній, Лоулес вийняв звідти спочатку чернечу рясу, потім шматок вірьовки і, нарешті, величезні дерев'яні чотки, такі важкі, що ними можна було орудувати, як зброєю.

– Ось, – сказав він. – Це для вас. Одягайте!

Коли Дік переодягнувся в чернечий одяг, Лоулес вийняв фарби і олівець і з великою спритністю став змінювати йому обличчя. Брови він зробив густішими й довшими; вусики Діка, які ледве пробивалися на його юному обличчі, він перетворив у великі вуса; кількома лініями він змінив вираз очей; і молодий монах став здаватися старшим від своїх років.

– Тепер, коли я теж зміню свій зовнішній вигляд, ніхто не зможе відрізнити нас від справжніх монахів. Ми сміливо підемо до сера Деніела, і там нас гостинно приймуть з любові до матері церкви.

– Навіть не знаю, чим я зможу тобі віддячити, дорогий Лоулесе! – вигукнув Дік.

– Гей, брате, – відповів волоцюга. – Все, що я роблю, я роблю заради свого задоволення. Не турбуйтесь про мене. Клянусь небом, я й сам потурбуюсь. Язик у мене довгий, голос – мов монастирський дзвін, і, якщо я сам не зможу потурбуватися про себе, я буду просити, мій сину; а там, де прохання не допоможуть, я просто візьму.

Старий пройдисвіт скорчив кумедну гримасу, й, хоч Діку було неприємно залежати від такої сумнівної особи, він все ж не міг стриматись і розсміявся.

Лоулес повернувся до великої скрині, і незабаром його не можна було впізнати. Але Дік з подивом побачив, що він у себе під рясою заховав кілька чорних стріл.

– Навіщо вони тобі? – спитав хлопець. – Для чого тобі стріли, якщо ти не береш лука?

– Навіщо? Мабуть, доведеться розбити чимало голів, не говорячи про спини, перш ніж нам пощастить вибратись звідти, куди ми йдемо; і коли що-небудь трапиться, я хотів би, щоб наше братство підтримало свою честь. Чорна стріла, мастере Діку, – печатка нашого братства, вона показує, хто надіслав рахунок.

– Якщо ти так старанно готуєшся, – сказав Дік, – у мене з собою є деякі папери, які заради мене самого і в інтересах тих, хто їх довірив мені, краще де-небудь заховати. Де їх заховати, Уїлле?

– О-о, – відповів Лоулес, – я піду в ліс і просвищу там три куплети з пісні, а ви тим часом закопайте папери, де хочете, і розрівняйте пісок на тому місці.

– Ніколи, – вигукнув Річард. – Я довіряю тобі, друже. Я був би підлою людиною, коли б не довіряв тобі!

– Брате, ти ще зовсім дитина, – відповів старий волоцюга, зупиняючись на виході з печери і обертаючись до Діка. – Я добрий старий християнин, а не зрадник. Я не хочу чужої крові, проте не пошкодую своєї власної, коли моєму другові загрожує небезпека. Але, нерозумна дитино, я злодій за своїм ремеслом і звичками з першого дня мого народження. Якби моя пляшка була порожня і в мене пересохло у роті, я пограбував

би вас, дороге дитя, і це так вірно, як вірно те, що я люблю вас, поважаю вас і захоплююсь вами! Чи можна сказати ясніше? Ні.

З цими словами він виліз з печери і пішов, важко ступаючи, через чагарник, поляскуючи пальцями.

Дік, залишившись на самоті, здивовано подумав про непостійну вдачу свого товарища; він квапливо витяг свої папери, перечитав їх і зарив у пісок. Один з паперів Дік залишив, у себе, тому що він ніяк не міг зашкодити його друзям, а навпаки, при нагоді послужив би доказом проти сера Деніела. Це був написаний власноручно лист танстольського рицаря до лорда Венслідейла. Сер Деніел доручив одному з своїх слуг віднести цього листа на другий день після поразки біля Райзінгема, і Дік знайшов його у забитого гінця.

Зарівши папери, Дік притоптав ногами гарячий попіл, виліз з лігва і приєднався до старого волоцюги, який чекав на нього під дубом. Сніг вже встиг покрити його білими пушинками. Дік і Лоулес поглянули один на одного і розсміялись, – так невпізнанно і так кумедно вони обидва переодяглися і змінили свою зовнішність.

– Як би мені хотілось, щоб зараз було літо і ясний сонячний день, – пробурчав Лоулес. – Щоб я міг заглянути в калюжу і побачити себе, як у дзеркалі. Ми зустрінемо багато людей сера Деніела, які знають мене, і якщо нас впізнають, то ви відбудетесь одним-двома словами, мій брате, а щодо мене, то не встигну я і "Отче наш" прочитати, як буду дригати ногами на вірьовці.

Вийшовши з лісу, вони попрямували дорогою в Шррбі. Дорога тут йшла узліссям, нас від часу виходячи на відкрите поле і знову ховаючись поміж деревами. Збоку дороги зрідка стояли будиночки бідняків і маленькі ферми.

Побачивши один з таких будиночків, Лоулес раптом зупинився.

– Брате Мартіне, – сказав він цілком зміненим голосом, відповідно до свого чернечого одягу. – Давайте зайдемо і попросимо милостиню у тих нещасних грішників.

– Pax vobiscum![38] Еге, – додав він своїм звичайним голосом, – цього саме я дуже боявся. Я вже відвик скиглити по-чернечому. З вашого дозволу, добрий мастере Шелтон, я трохи повправляюся тут, перш ніж ризикувати своєю гладкою шиєю там, в будинку сера Деніела. Тепер бачите, як чудово бути майстром на всі руки! Не будь я моряком, ви, безсумнівно, пішли б на дно на "Добрій Надії", не будь я злодієм, я не зміг би так розмалювати ваше обличчя, і якби я не був монахом-францисканцем, не співав голосно в хорі і не їв так багато за столом, я не вмів би поводитися в цьому чернечому одязі, і навіть собаки вистежили б нас і осоромили б своїм гавканням.

В цей час Лоулес вже підійшов під вікно будиночка, став навшпиньки і заглянув усередину.

– Ну, – вигукнув він, – все складається якнайкраще. Тут ми перевіримо, чи підходять наші фальшиві обличчя для помсти, і ще й до того посміємося з брата Кеппера.

З цими словами Лоулес відчинив двері, і вони увійшли в будиночок.

За столом сиділи троє волоцюг з ватаги "Чорної стріли" і щось пожадливо їли. Їхні кинджали були поруч з ними застромлені в стіл, а похмурі, погрозливі погляди, які вони час від часу кидали на господарів будинку, свідчили про те, що волоцюги силоміць забрали собі їжу, а не отримали її з милості хазяїв. На двох монахів, які щойно зайшли на кухню з виглядом смиренної гідності, достойних їх сану, вони поглянули з обуренням. Один з них – сам Джо Кеппер, який, очевидно, був тут вожаком, – грубо наказав їм негайно забиратись геть.

– Нам тут непотрібні жебраки! – крикнув він. Але другий, – хоч він теж не впізнав Діка й Лоулеса, – схилився до іншої, більш стриманої думки.

– Не проганяй їх! – крикнув він. – Ми люди сильні і беремо самі, а вони слабкі і просять; але кінець кінцем вони потраплять в рай, а ми в пекло. Не звертайте на нього уваги, отче, підходьте сюди, випийте з моєї чарки і благословіть мене.

– Ви люди легковажні, хтиві і непутящі, – сказав чернець. – Хай святі бережуть мене, щоб я будь-коли пив з таким товариством! Але зараз з жалощів, які я почуваю, до грішників, я залишаю вам священну річ і заради врятування ваших душ наказую вам цілувати і берегти її.

Лоулес гримів на них, як і належало ченцю-проповіднику. З останніми словами він витяг з-під ряси чорну стрілу, шпурнув її на стіл перед трьома переляканими волоцюгами, в ту ж мить обернувся і схопив Діка за руку, вискочив з ним на вулицю і зник за завісою снігу, перш ніж волоцюги встигли вимовити хоч слово або поворухнути пальцем.

Отже, – сказав він, – ми перевірили свої фальшиві обличчя, мастере Шелтон. Тепер я готовий піти й ризикнути своєю особою там, де ви забажаєте.

– Добре! – відповів Річард. – Мені набридла ця розвага. Ходімо у Шорбі!

Розділ II

В БУДИНКУ СВОГО ВОРОГА

Сер Деніел займав у Шорбі високий просторий оштукатурений особняк з низьким солом'яним дахом. Стіни будинку були облямовані різьбленим дубом. Позаду будинку розкинувся великий сад, в якому було

багато фруктових дерев і схованих в кущах альтанок. Сад простягався далеко аж до стін дзвіниці монастирської церкви.

У скрутну годину в будинку міг би вміститись почет і більш поважної особи, ніж сер Деніел, але навіть і тепер у ньому панували шум і галас: з подвір'я долинав брязкіт зброї і цокання копит підкованих коней, на кухні гуло, немов у вулику; в залі лунали пісні менестрелів, музика і вигуки блазнів, Сер Деніел своїм марнотратством, веселощами і люб'язністю змагався з лордом Шорбі і перевершив лорда Райзінгема.

Всіх приймали гостинно. Менестрелів, блазнів, гравців у шахи, продавців різних реліквій, ліків, духів, талісманів, а разом з ними і різних священиків, ченців або пілігримів чемно запрошували до столу для слуг і вкладали спати на просторих горищах або на голих дошках підлоги у великій столовій.

На другий день після загибелі "Доброї Надії" надвечір комори, кухні, стайні, сараї, що оточували двір з двох боків, були переповнені людьми; частина з них була слугами сера Деніела, одягненими в червоно-сині лівреї. Але переважно тут були всякі пройдисвіти, яких привела в місто зажерливість, Рицар приймав їх почасти з політичних міркувань, а почасти й тому, що в ті часи було заведено приймати подібних людей.

Всіх їх загнала сюди хуртовина, люта холоднеча й наближення ночі. Вина, пива, грошей вистачало. Одні грали в карти, розлігшись на соломі в коморі, інші ще з обіду були п'яні. Людина нашого часу, побачивши таке видовище, очевидно, вирішила б, що на місто щойно напав ворог і тепер грабував і плюндрував його, але для людей того часу це була звичайна картина, бо тоді у всіх багатих аристократичних будинках в свята завжди відбувалося подібне.

Два монахи – молодий і старий – прибули сюди пізно і зараз грілись біля вогню у кутку сарая. Їх зразу ж оточила строката юрба: фокусники, блазні й солдати. Трохи зігрівшись, старший з монахів розпочав з ними

жваву розмову, яка пересипалась народними жартами і не раз переривалась таким гучним реготом, що юрба навколо збільшувалась з кожною хвилиною.

Його молодий товариш, в якому читач вже впізнав Діка Шелтона, сидів трохи осторонь, позаду старшого монаха і поступово відсувався все далі від нього. Він, звичайно, уважно прислухався до розмови, але мовчав; судячи з похмурого виразу його обличчя, він мало цікавився жартами товариша.

Нарешті його погляд, що весь час блукав по подвір'ю і стежив за всіма входами в будинок, впав на маленьку процесію, яка увійшла в головні ворота і навскіс перетинала подвір'я. Попереду йшли дві дами, закутані в пухнасті хутра, за ними дві покоївки і чотири кремезні воїни. Через якусь мить вони зникли в будинку. Дік, прослизнувши крізь юрбу гультяїв з сарая, кинувся вслід за ними. "Вища з цих двох, напевно, леді Бреклі, – подумав він, – а де леді Бреклі, там недалеко і Джоанна".

Біля дверей будинку чотири воїни зупинилися, і тепер обидві дами підіймалися полірованими дубовими сходами тільки в супроводі двох покоївок. Дік йшов за ними. Надворі вже смеркло, і в будинку було зовсім темно. На площадках сходів в залізних оправах горіли яскравим нерівним полум'ям смолоскипи; біля кожних дверей вздовж довгого коридора з гобеленами на стінах світилась лампа. Там, де двері були відчинені, Дік міг бачити завішані дорогоцінними килимами стіни і послані очеретом підлоги, що блищали в світлі камінів.

Вони проминули вже два поверхи; і на кожній площадці нижча на зріст і молодша з двох дам оглядалась, уважно придивляючись до монаха. А Дік ішов, опустивши очі і прибравши благочестивого вигляду, відповідно до свого одягу; він тільки раз поглянув на неї і не знав, що привернув до себе її увагу. На третьому поверсі вони розійшлися: молодша леді продовжувала йти нагору сама, а друга з двома покоївками пішла коридором направо.

Дік швидко наздогнав їх і, притиснувшись до стіни, витяг шию і почав слідкувати очима, куди підуть три жінки. Не обертаючись і не оглядаючись, вони продовжували йти вздовж коридора.

"Ну, тепер зовсім чудово, – подумав Дік. – Тільки б дізнатися, де кімната леді Бреклі. А втім, мені доведеться погано, якщо я не розшукаю для зв'язку з Джоанною пані Хетч".

Раптом йому на плече лягла чиясь рука; Дік підскочив з приглушеним криком і обернувся, щоб зчепитися з ворогом.

Але він зніяковів, побачивши, що ворог, якого він так грубо схопив, виявився маленькою юною леді, одягненою в хутра; Вона теж була дуже вражена і страшенно, перелякана? Вся вона тремтіла від жаху в руках Діка.

– Мадам, – сказав, Дік, відпускаючи її. – Прошу вас тисячу разів пробачити, але я не маю позаду очей і, клянусь небом, я не міг знати, що ви дівчина.

Дівчина все ще дивилась на нього, але вираз переляку на її обличчі поступово змінювався подивом, а подив підозрою. Дік, легко читаючи ці зміни на її обличчі, почав боятися за своє власне життя в цьому ворожому для нього будинку.

– Прекрасна дівчино, – сказав він з удаваною невимушеністю, – дозвольте поцілувати вашу руку в знак того, що ви пробачаєте мені мою грубість, і я піду звідси.

– Ви досить дивний монах, сер, – відповіла юна леді, сміливо і проникливо дивлячись йому в обличчя, – і тепер, коли мій перший подив минув, з кожного слова, сказаного вами, можна судити про те, що ви зовсім не монах. Що ви тут робите? Для чого вам потрібно було робити

це святотатство, одягаючи чернечу рясу? Ви прийшли сюди з миром чи війною? І чому ви вистежуєте, мов злодій, леді Бреклі?

– Мадам, – відповів Дік, – в одному я можу запевнити вас: я не злодій. І навіть, якщо я прийшов сюди з війною, що в деякій мірі вірно, я не воюю з гарними дівчатами, тому благаю вас наслідувати мій приклад І дозволити мені піти звідси. А втім, чарівна пані, ви можете крикнути, якщо вам так забажається, крикніть тільки раз І розкажіть про те, що ви тут бачили й чули, і нещасний джентльмен, який стоїть зараз перед вами, буде мертвий. Але мені не хочеться вірити, що ви здатні на таку жорстокість, додав Дік і, ніжно взявши обома руками руку дівчини, з захопленням дивився на неї.

– Значить, ви шпигун… йоркіст? – запитала дівчина.

– Мадам, – відповів він, – я справді йоркіст і в деякому відношенні шпигун. Але те, що привело мене в цей будинок, те, що пробудить жаль і цікавість у вашому доброму серці, не має ніякого відношення ні до Йорка, ні до Ланкастера. Я повністю віддаю своє життя у ваші руки. Я закоханий, моє ім'я…

Але тут раптом молода леді затулила своєю рукою рот Діка, поглянула квапливо на всі боки, і, побачивши, що навколо нікого немає, потягла юнака сходами вгору.

– Мовчіть, – промовила вона, – і йдіть за мною. Говорити будете пізніше.

Спантеличеного до деякої міри Діка дівчина витягла сходами нагору, вони пробігли швидко коридором, і раптом вона штовхнула його в якусь кімнату, освітлену, як і багато інших кімнат, вогнем каміна.

– А тепер, – сказала молода леді, майже силоміць садовлячи його на стілець, – сидіть тут і чекайте моєї милості. Ваше життя і смерть в моїх

руках, і я не завагаюсь скористатися своєю владою над вами. Розраховуйте самі на себе. Ви безжалісно викрутили мені руку. Він каже, нібито не знав, що я дівчина! А коли б знав, що я не дівчина, то почав би лякати мене своїм ременем, безсумнівно!

З цими словами вона випурхнула з кімнати, залишивши Діка з широко розкритим від здивування ротом, йому не вірилось, що все це не сниться йому, а відбувається насправді.

– Лякав би її ременем! – повторив він. – Лякав би її моїм ременем! – йому згадався вечір у лісі, перед його очима знову постав Метчем, що лежав, зіщулившись на землі, і чекав удару, згадав його благаючі очі.

В сусідній кімнаті почулася якась метушня. Схоже було на те, що там хтось ходив по кімнаті; потім майже поруч з Діком почулось глибоке зітхання, шарудіння спідниці і знову чиїсь кроки. Це нагадало Дікові про те, в якому він зараз небезпечному становищі. Він підвівся, прислухаючись, і раптом помітив, що килими на стіні заколихалися; хтось відчиняв двері. Раптом портьєри розсунулися і з лампою в руці в кімнату ввійшла Джоанна Седлі.

Вона була вбрана в дорогоцінні темні тканини м'яких відтінків, як і належало одягатись знатним дамам взимку. Волосся її було зібране у вузол і створювало щось подібне до корони. Джоанна, яка здавалась такою маленькою і незграбною в одязі Метчема, зараз була висока, як молода верба, і не йшла, а пливла по підлозі, немов нехтуючи такою нудною справою, як ходіння.

Навіть не здригнувшись, вона підняла лампу і поглянула на молодого монаха.

– Що ви тут робите, добрий брате? – спитала вона. – Ви, безсумнівно, не туди потрапили. Кого вам треба? – і вона поставила лампу на підставку.

– Джоанно, – сказав Дік, але голос зрадив йому. – Джоанно, – почав він знову. – Ти сказала, що любиш мене, і я був настільки дурний, що повірив цьому!

– Діку! вигукнула вона. – Діку!

І на здивування хлопця, ця вродлива висока молода леді зробила крок до нього, оббила руками його шию і обсипала гарячими поцілунками.

– О дурнику! – вигукнула вона. – О дорогий Діку! Якби ти тільки міг себе побачити. Ой леле! – додала вона, відступаючи. – Я все на тобі зіпсувала. Діку! Я стерла з тебе майже всю фарбу. Але не хвилюйся, це можна виправити. А ось чого не можна виправити, Діку, так це мого одруження з лордом Шорбі.

– Невже все вирішено? – запитав хлопець.

– Завтра перед обідом, Діку, в монастирській церкві, – відповіла Джоанна. – Завтра настане нещасливий кінець і для Джона Метчема і для Джоанни Седлі. Сльозами горю не зарадиш. О, якби допомогли сльози, я б виплакала собі очі. Скільки я молилася Богу, але небо глухе до моїх благань. І, любий Діку, добрий Діку, якщо ти силоміць не вирвеш мене з цього будинку, нам лишається тільки поцілуватися і розпрощатися навіки.

– О ні, – сказав Дік, – я не можу розпрощатися з тобою. Я ніколи не вимовлю цього слова. Не треба впадати в розпач. Поки існує життя, Джоанно, існує надія. Я все ж буду надіятись. О, клянусь небом і перемогою! Пам'ятаєш, коли ти була тільки ім'ям для мене, хіба я не пішов за тобою, хіба я не підняв добрих людей, хіба я не поставив на карту своє життя заради тебе? А тепер, коли я побачив тебе такою, як ти є – найпрекраснішою і найвеличнішою дівчиною в Англії – невже ти думаєш, що я відступлюсь від тебе? Якби навіть тут, передо мною,

розкинулось глибоке море, я пішов би просто по його хвилях, якби мій шлях до тебе кишів левами, я б розігнав їх, як рудих мишей.

– Ах, – сказала вона сухо, – ти здіймаєш занадто багато галасу через якесь блакитне плаття!

– Ні, Джоанно, – заперечив Дік, – не тільки через плаття. Адже, люба дівчино, я бачив тебе переодягненою. А тепер я сам переодягнений. Скажи відверто, хіба я не здаюсь тобі смішним в цьому блюзнірському вбранні, хіба я не схожий на справжнього блазня?

– Ах, Діку, цей одяг тобі якраз личить! – відповіла вона, посміхаючись.

– Ну, ось бачиш, – промовив він тріумфуюче. – Те ж саме було і з тобою, бідний Метчем, тоді в лісі, їй-Богу, дівчино, з тебе можна було тоді посміятися. Але зараз ти прекрасна!

Так вони розмовляли, тримаючись за руки, обмінюючись посмішками і закоханими поглядами; хвилини здавалися їм секундами. Вони могли б розмовляти так цілу ніч. Але раптом позаду них почулося шарудіння, і вони побачили маленьку леді. Вона приклала палець до губ.

– Боже милий! – скрикнула вона. – Який ви зчинили тут галас! Невже ви не можете говорити більш стримано? А тепер, Джоанно, моя лісова красуне, що ти даси своїй кумасі за те, що вона привела сюди твого коханого?

Замість відповіді Джоанна підбігла до неї і гаряче обняла її.

– А ви, сер, – додала юна леді, – що ви дасте мені?

– Мадам, – сказав Дік, – я б з радістю заплатив вам тією ж монетою.

– Ну, що ж, – сказала леді, – вам дозволяється.

Але Дік, почервонівши, як півонія, тільки поцілував її руку.

– Чим вам не подобається моє обличчя, прекрасний сер? – запитала вона, присідаючи до самої підлоги.

І потім, коли Дік, нарешті, злегка пригорнув її, вона додала:

– Джоанно, твій коханий дуже незграбний, коли ти дивишся на нього, але запевняю тебе, коли ми вперше зустрілися з ним, він був проворнішим. Я вся в синцях, дівчино; можеш мені більш ніколи не вірити, якщо зараз брешу. Я думаю, – додала вона, – ви вже наговорились? Бо я скоро повинна відпустити паладина.

На це обоє заявили, що вони ще не встигли нічого сказати одне одному, що ніч тільки розпочалася і що вони не розлучаться так рано…

– А вечеряти? – запитала юна леді. – Хіба ти не підеш вниз вечеряти?

– Аякже, звичайно, піду! – скрикнула Джоанна. – Я й забула.

– Тоді сховайте мене десь тут, – попросив Дік. – Я стану за килимом або замкніть мене у скрині, засуньте, куди хочете, щоб я зміг побути там, поки ви повернетесь. І запам'ятайте, прекрасна леді, – додав він, – що ми зараз в дуже скрутному становищі і, може, нам з сьогоднішньої ночі до самої смерті не доведеться більше поглянути одне одному у вічі.

Почувши ці слова, юна леді зникла; а коли, через деякий час, пролунав дзвін, скликаючи до вечері домочадців сера Деніела, Діка сховали біля стіни за килимами, якраз в тому місці, де сходилися два килими. Щілина між ними давала йому можливість вільно дихати і навіть бачити, що відбувається у кімнаті.

Проте не минуло й кількох хвилин, як йому довелося змінити своє місце. Тиша на цьому поверсі будинку порушувалась тільки шумом вогню і шипінням сирих дров в каміні. Але раптом до напруженого слуху Діка долинули звуки дуже обережних кроків. Потім двері розчинилися і в кімнату просунулась спочатку голова, а за нею і горбате тіло маленького чорношкірого карлика, одягненого в ліврею слуг лорда Шорбі. Він розкрив рота, наче для того, щоб краще чути, а його очі, що блищали у напівтемряві, швидко і неспокійно нишпорили по кімнаті. Він обійшов кімнату, постукуючи час від часу по килимах, але Дікові якимсь чудом пощастило уникнути його уваги. Потім карлик заглянув під меблі й оглянув лампу. Нарешті з виглядом глибокого розчарування він хотів так само потихеньку вислизнути з кімнати, але раптом впав на коліна, підняв щось з-під очерету на підлозі, оглянув і з радістю сховав у торбинку на поясі.

Серце Діка завмерло, бо річ, яку підняв з підлоги карлик, була китицею від його власного пояса, йому стало ясно, що цей карлик – шпигун, який з такою зловтіхою виконує свою підлу роботу, не буде гаяти часу і віднесе знахідку своєму хазяїнові, баронові. Діку спало на думку відкинути килими, напасти на негідника, і, ризикуючи своїм життям, відібрати у нього китицю. Поки він роздумував, що робити, виникла нова турбота. На сходах пролунав грубий охриплий від вина голос, і по коридору загриміли нерівні важкі кроки.

– Що примусило вас, добрі молодці, жити в цих зелених хащах? – співав голос. – Що примусило вас жити тут? Гей, хлопці, що примусило вас жити тут? – додав він з п'яним реготом. І потім знову заспівав:

Ти винце шануєш дуже.

Дяче Джон, товстий мій друже.

Я за їжу, ти – хиляти.

В церкві ж нікому співати!

На жаль, це був Лоулес. П'яний, як ніч, він бродив по будинку, шукаючи закутка, де б можна було проспатись. Діка душив гнів. Шпигун спочатку злякався, але, побачивши, що він має справу з п'яним, заспокоївся і, як кішка, вислизнув з кімнати і щез.

Що робити? Якщо Лоулес забереться спати в якийсь закуток, Дік буде безсилий планувати що-небудь і врятувати Джоанну. З другого боку, шпигун, мабуть, ще не встиг піти звідси, і якщо Дік насмілиться заговорити з п'яним волоцюгою, наслідки будуть фатальними.

І все ж Дік вирішив, незважаючи на небезпеку, заговорити з Лоулесом. Вислизнувши з-за килима, він став у дверях кімнати, підвівши руку на знак того, щоб Лоулес замовк. Той, розчервонілий, з очима, налитими кров'ю, ледве тримаючись на ногах, все ближче підходив до Діка. Нарешті він затуманеним поглядом помітив свого командира і, не звертаючи уваги на владні знаки Діка, голосно привітав його, називаючи на ім'я.

Дік накинувся на п'яницю і став його оскаженіло трясти.

– Тварюка! – прошипів він. – Тварюка, а не людина! Дурень гірше від зрадника. Твоє пияцтво згубить нас.

Але Лоулес тільки сміявся, похитувався, важко переступаючи з ноги на ногу, і намагався поплескати молодого Шелтона по спині.

Якраз в цю хвилину тонкий слух Діка вловив швидке шарудіння за килимами. Він кинувся на звуки, і наступної миті один з килимів на стіні був зірваний, і в його складках качалися Дік і шпигун. Вони борсалися на килимі, хапаючи один одного за горло, і все більше заплутувались у складках килима, безмовні в своїй смертельній люті. Але Дік був значно

сильніший, і скоро шпигун лежав, притиснутий килимом, і від одного удару довгого кинджала віддав Богові душу.

Розділ III

МЕРТВИЙ ШПИГУН

Лоулес стояв і безпорадно дивився на цю запеклу блискавичну сутичку. Коли все було скінчено і Дік, піднявшись на ноги, стояв, стривожено прислухаючись до звуків метушні, що долинали з нижніх поверхів будинку, старий бродяга все ще хитався, мов кущ від поривів вітру, на своїх нетвердих ногах і дивився на обличчя мертвого шпигуна.

– Добре, що ніхто не чув, – сказав нарешті Дік. – Хвала святим! Але що ж мені тепер робити з цим жалюгідним шпигуном? Принаймні хоч заберу з його сумки свою китицю від пояса.

З ними словами Дік відкрив сумку шпигуна. В ній він знайшов кілька монет, китицю і лист, адресований лордові Венслідейлу. Лист був скріплений печаткою лорда Шорбі. Це ім'я навело Діка на спогади, і він зразу ж зламав сургуч і прочитав листа. Він був короткий, проте, на превелику радість Діка, наводив незаперечні докази того, що лорд Шорбі по-зрадницькому листувався з Йорками.

Юнак носив з собою ріг з чорнилом та інші письмові приладдя; ставши на коліно поруч з тілом мертвого шпигуна, він написав на шматочку паперу такі слова:

"Мілорде Шорбі, який написав листа, чи догадуєтесь ви, чому загинула ваша людина? Дозвольте дати вам пораду: не одружуйтесь.

Джон-Месник".

Дік поклав цей папір на груди мертвого, і тоді Лоулес, що слідкував за цими останніми діями Діка вже з деякими проблисками свідомості, раптом витяг з-під своєї ряси чорну стрілу і приколов нею папір на грудях мертвого.

Побачивши таку зневагу по відношенню до мертвого, яка майже скидалася на жорстокість, молодий Шелтон перелякано скрикнув; але старий бродяга тільки засміявся.

– Не турбуйтеся, я хочу тільки підтримати честь свого ордену, – сказав він, гикаючи. – Мої веселі хлопці повинні мати свій рахунок… рахунок, брате.

З цими словами, заплющивши очі і роззявивши, наче регент, рот, Лоулес загримів страшним голосом:

"Якщо ти будеш пить вино"…

– Замовчи, п'янице! – крикнув Дік і сильно штовхнув його до стіни. – Вислухай мене, якщо в тебе в голові більше вина, ніж здорового глузду, і ти все ще не можеш розуміти мене. Чуєш? Іменем Діви Марії заклинаю тебе, забирайся геть з цього будинку! Якщо ти залишишся тут ще хоч хвилину, ти доведеш до шибениці не тільки себе, а й мене! Ну, не роби дурниць, тримайся ж на ногах! Швидше повертайся, бо, клянусь небом, я можу забути, що я твій командир і до деякої міри твій боржник! Забирайся звідси!

Облудний монах на цей раз почав виявляти ознаки того, що свідомість поступово поверталася до нього. Побачивши гнівний блиск в очах Діка і почувши його розлючений голос, він зрозумів дещо з того, що сказав Дік.

– Клянусь небом, – вигукнув Лоулес, – якщо я не потрібний, то можу піти звідси!

Хитаючись, він повернувся спиною до Діка, пройшов, ледве тримаючись на ногах, вздовж коридора і почав спускатися по сходах, спотикаючись і натикаючись на стіни.

Як тільки він зник, Дік повернувся до свого сховища, твердо вирішивши побачити, що буде далі. Розум підказував йому, що треба йти звідси, але любов і цікавість перемогли.

Час минав дуже повільно для молодої людини, схованої за килимом. Вогонь у каміні почав гаснути, лампа ледве блимала і чадила. Але не чути було жодного звуку, який би говорив про те, що хто-небудь з мешканців цього верхнього поверху повертається в свою кімнату. Тільки десь здалека, з нижнього поверху, чувся невиразний шум голосів: там весело розмовляли за вечерею. А за густою завісою снігу, який все ще йшов без упину, лежало безмовне місто Шорбі.

Аж ось, нарешті, на сходах почулися кроки й голоси. Гості сера Деніела зійшли на площадку і, повернувши вздовж коридора, побачили зірваний килим і труп шпигуна.

Дехто з них кинувся вперед, інші назад, і всі почали голосно кричати.

На їхні крики з усіх кінців збіглися гості: воїни, дами, слуги, одним словом, усі мешканці цього великого будинку. Галас дедалі збільшувався.

Потім натовп розступився, і до мертвого підійшов сер Деніел в супроводі нареченого, лорда Шорбі.

– Мілорде, – сказав Деніел, – чи не казав я вам про цю підлу чорну стрілу? Ось вона, візміть її! Ось вона стирчить, і, клянусь розп'яттям, мій куме, вона стирчить в одному з ваших людей, якщо він тільки не вкрав одягу ваших слуг.

– Справді, це була моя людина, – відповів лорд Шорбі, задкуючи. – Я б хотів мати більше таких людей. Він був меткий, як гончак, і потайний, як кріт.

– Правда, куме? – глузливо запитав сер Деніел. – А що це він винюхував, забравшись на верхній поверх мого бідного житла? Та йому не доведеться більше винюхувати.

– З вашого дозволу, сер Деніел, – сказав один з слуг, – в нього на грудях приколотий папір, на якому щось написано.

– Дайте сюди стрілу й папір, – сказав рицар. Взявши в руки стрілу, він похмуро-розглядав її, замислившись.

– Так, – сказав він, звертаючись до лорда Шорбі, – ось та ненависть, що вперто переслідує мене. Ця чорна паличка, чи, може, інша, подібна до неї, коли-небудь прикінчить й мене. І, куме, дозвольте недосвідченому рицарю порадити вам: якщо ці собаки почнуть переслідувати вас, тікайте! Вони діють, як заразлива хвороба, що поступово руйнує ваше тіло, доки не приведе до смерті. Але давайте поглянемо, що вони тут написали. Схоже на те, що я й думав, мілорде; ви позначені, наче старий дуб, лісником; завтра, а може, післязавтра, він прийде до вас з сокирою. А що ви писали у вашому листі?

Лорд Шорбі зірвав папір з стріли, прочитав його, зім'яв у руках і, переборюючи огиду, яку викликало в нього мертве тіло, став на коліно поруч з трупом і нетерпляче почав порпатися в його торбинці.

Він підвівся з виразом якоїсь невпевненості на обличчі.

– Куме, – сказав він, – я справді втратив дуже важливого листа, і якби я міг схопити негідника, який взяв його, він негайно ж прикрасив би шибеницю. Але давайте перш за все закриємо всі виходи з будинку. Мені й так вже досить нашкодили, клянусь святим Георгієм.

Навколо будинку і саду розставили воїнів; на кожній площадці сходів стояли вартові, цілий загін воїнів охороняв головний вхід; другий загін сидів навколо багаття в сараї. Воїни лорда Шорбі приєдналися до воїнів сера Деніела. Таким чином людей і зброї було більше, ніж досить, для того, щоб захистити будинок і щоб зловити ворога, який десь причаївся тут, якщо ще не встиг зникнути.

Тим часом труп шпигуна понесли через сад до монастирської церкви.

І тільки тоді, коли вся метушня закінчилась і настала повна тиша, обидві дівчини витягли Річарда Шелтона з його схованки і розповіли йому про все, що тут відбувалось. Він, в свою чергу, розповів їм про те, як у кімнату прокрався шпигун, як цей шпигун, нишпорячи по кімнаті, знайшов китицю від його пояса, і таким чином виявив, що в кімнаті знаходиться сторонній, розповів про те, як шпигун був убитий.

Джоанні стало млосно, і вона прихилилася до закритої килимом стіни.

– Це не дасть нам майже ніякої користі, – сказала вона. – Зрештою мене все одно завтра вранці повінчають!

– Що! – скрикнула її подруга. – Адже ж тут наш паладин, який розганяє левів, як мишей! Ти, мабуть, не дуже віриш йому. Але послухайте, приборкуваче левів, втіште нас хоч трохи, дайте нам почути сміливу пораду.

Дік збентежився, коли йому так зухвало кинули у вічі його власні хвалькуваті слова; він, хоч і почервонів, проте заговорив рішучим голосом.

– Ми справді в дуже скрутному становищі, – сказав він. – І все ж, якби мені пощастило вибратись з цього будинку хоч на півгодини, даю вам слово, все було б гаразд; а щодо вінчання, то йому можна перешкодити.

– А щодо левів, – передражнила дівчина, – то вони будуть розігнані.

– Прошу вибачити мені, – сказав Дік, – але я зараз не нахваляюсь і не жартую, а говорю серйозно і прошу вашої допомоги або поради, бо якщо я не пройду повз цих вартових і не виберусь з цього будинку, то нічого не зможу зробити. Прошу вас, зрозумійте мене вірно.

– Чому ти говорила, що він необтесаний, Джоанно? – запитала дівчина. – Ручаюсь, що в нього добре підвішений язик: коли потрібно, його мова дотепна, ніжна або смілива. Що тобі ще потрібно!

– Ні, – з легкою посмішкою зітхнула Джоанна, – мого друга Діка, безсумнівно, підмінили. Коли я вперше зустріла його, він справді був грубий. Але все це дрібниці. Ніхто мені не допоможе в моєму горі, і я повинна стати леді Шорбі!

– В такому разі, – сказав Дік, – я рискну на щастя. На монаха мало звертають уваги, і якщо я знайшов добру фею, яка привела мене сюди, нагору, я можу знайти іншу, яка поведе мене вниз. Як звали цього шпигуна?

– Раттер[39], – відповіла юна леді. – Ім'я, яке дуже йому пасувало. Але що ви задумали, приборкуване левів? Що ви збираєтесь робити?

– Спробую пройти повз вартових, – відповів Дік. – А коли хто-небудь з них зупинить мене, я спокійно скажу, що йду молитися за Раттера. В церкві вже, очевидно, моляться за його грішну душу.

– Витівка досить примітивна, – відповіла дівчина, – але все ж може вдатись.

– Ні, – сказав молодий Шелтон, – це не витівка, а просто сміливість, яка в скрутну хвилину найбільше допомагає.

– Ви маєте рацію, – сказала вона. – Гаразд, йдіть в ім'я Діви Марії. І хай небо охороняє вас! Ви залишаєте тут нещасну дівчину, яка кохає вас, і другу дівчину, яка є вашим найближчим другом. Заради нас будьте обережні і не ризикуйте своїм життям.

– Ну, йди, Діку, – додала Джоанна. – Так чи інакше, тобі однаково загрожує небезпека і там, і тут. Ти забираєш з собою моє серце. Хай святі захистять тебе!

Дік пройшов повз першого вартового з таким впевненим виглядом, що той тільки поворухнувся і здивовано поглянув на нього; але на другій площадці воїн перепинив йому списом дорогу і запитав, що він тут робить і куди йде.

– Pax vobiscum! – відповів Дік. – Я йду помолитися за душу цього бідного Раттера.

– Охоче вірю, – відповів вартовий, – але вам самому йти не можна.

Він перехилився через дубові поруччя сходів і пронизливо свиснув.

– До вас іде якийсь чоловік! – крикнув він і дав Діку знак проходити.

Внизу біля підніжжя сходів стояла варта, чекаючи на нього; і, коли він ще раз повторив свої слова, командир охорони наказав чотирьом воїнам провести його в церкву.

– Не давайте йому можливості вислизнути, молодці, – сказав він. – Відведіть його до сера Олівера, якщо вам дороге життя!

Відчинили двері. Двоє воїнів узяли Діка під руки, третій йшов попереду з факелом, а четвертий, тримаючи напоготові лук, йшов ззаду. Так вони перейшли в непросвітній темряві ночі через сад і підійшли до слабко освітлених вікон монастирської церкви.

Біля західного порталу[20] стояв пікет запорошених снігом лучників, вони сховались під аркою від снігу й вітру. Провідники Діка перекинулися з вартою кількома словами, і їм дозволили увійти під склепіння святого храму.

Церква була ледве освітлена маленькими свічками, що горіли на великому олтарі, і двома лампами, які висіли під склепистим дахом перед усипальницями знатних родин. Посередині церкви в домовині лежав мертвий шпигун з набожно складеними руками.

Звідусюди чулося квапливе бурмотіння тих, що молилися; біля олтаря стояли навколішки постаті в рясах, а на сходах високого олтаря священик в ризах єпископа служив месу[23].

Побачивши новоприбулих, один із закутаних в рясу людей піднявся на ноги і, наблизившись до них, запитав воїна, який ішов попереду, що привело їх у церкву. З поваги до служби і покійника вони говорили півголосом: але луна в цьому величезному порожньому приміщенні підхоплювала їх слова і глухо повторювала в бокових притворах церкви.

– Монах? – перепитав сер Олівер (бо це був він), вислухавши повідомлення лучника. – Брате мій, я не чекав вашого приходу, – продовжував він, звертаючись до молодого Шелтона. – Скажіть, будь ласка, хто ви і з чийого прохання ви хочете приєднати свої молитви до наших?

Дік, не знімаючи відлоги, що закривала його обличчя, зробив серу Оліверу знак відійти трохи вбік від лучників. Коли священик відійшов, він сказав:

– Мені не вдасться обдурити вас, сер. Моє життя у ваших руках.

Сер Олівер здригнувся, його щоки побіліли, деякий час він не міг промовити ні слова.

– Річарде, – сказав він, – я не знаю, що привело тебе сюди, але я не сумніваюсь в тому, що ти прийшов з лихими намірами. Та, незважаючи на це, в ім'я наших колишніх дружніх відносин, я не видам тебе. Ти будеш всю ніч сидіти в олтарі поруч зі мною; ти будеш сидіти там доти, поки мілорд Шорбі не повінчається, і всі не повернуться з церкви живими й здоровими додому. І якщо все буде гаразд, якщо ти не задумав нічого поганого, ти підеш звідси, куди захочеш. Але коли ти прийшов сюди, щоб пролити кров, кров ця впаде на твою голову. Амінь!

Священик набожно перехрестився, повернувся і вклонився олтарю. Після цього він сказав кілька слів солдатам і, взявши Діка за руку, провів його в олтар і посадив поруч з собою. Хлопець заради пристойності відразу ж опустився на коліна і, здавалося, поринув у молитву.

Проте думки його не були зосереджені на молитвах, а очі весь час блукали по боках. Він помітив, що троє з солдатів замість того, щоб повернутися в будинок сера Деніела, зручно вмостилися в боковому притворі.

Дік не сумнівався, що вони залишилися тут з наказу сера Олівера. Значить, він вскочив у біду. Тут йому доведеться провести всю ніч серед мерехтливих вогників свічок і примарних тіней і дивитись на бліде обличчя того, кого він вбив. Тут вранці йому доведеться побачити, як його кохану у нього на очах повінчають з іншим. Однак, він оволодів собою і вирішив терпляче чекати.

Розділ IV

У МОНАСТИРСЬКІЙ ЦЕРКВІ

В монастирській церкві міста Шорбі всю ніч молились, співали псалми, час від часу дзвонили дзвони.

По шпигунові Раттеру справляли багаті поминки. Він лежав так, як його поклали: руки схрещені на грудях, очі спрямовані вгору; а недалеко від нього сидів хлопець, що вбив його, і стривожено чекав наближення світанку.

Тільки один раз за цей час сер Олівер нахилився до свого полоненого.

– Річарде, – прошепотів він, – сину мій, якщо ти маєш на думці вчинити мені зло, я хочу запевнити тебе від щирого серця, що ти замишляєш проти невинної людини. Я сам визнаю себе грішним перед небом, але перед тобою я був безгрішний і таким є й зараз.

– Отче мій, – так само тихо відповів Дік, – повірте мені, що нічого проти вас у мене на серці немає; але щодо вашої невинності, то я ніяк не можу забути, як ви тоді незграбно виправдувались.

– Людина може заподіяти зло ненавмисне, – відповів священик. – Вона може діяти наосліп, виконуючи чужу волю і не знати справжніх намірів того, хто їй наказує. Так було й зі мною. Я справді заманив твого батька в пастку, але, хай буде моїм свідком Бог, який зараз бачить нас в цьому святому місці, я не знав, що робив.

– Можливо, – сказав Дік, – однак погляньте, яке дивне павутиння ви сплели: я ваш полонений, але я маю право судити вас, а ви погрожуєте мені смертю і цим намагаєтесь відвернути від себе мій гнів. Мені здається, що коли б ви все своє життя були чесною людиною і добрим священиком, вам не довелось би ні ненавидіти мене, ні боятися. А тепер будемо молитись. Я підкоряюся вам, бо мені нічого іншого не залишається робити, але я не хочу обтяжувати себе вашим товариством.

Священик зітхнув так важко, що майже збудив почуття жалю в серці хлопця, й опустив голову на руки, немов схиляючись під тягарем нещастя. Він більше не співав псалмів; Дік чув тільки, як стукотіли чотки

в його пальцях і як він крізь зуби бубонів молитви. Через деякий час крізь кольорові шибки почав пробиватись сірий світанок; мерехтливі вогники свічок стали ледве помітними. З кожною хвилиною в церкві дедалі світлішало. І раптом у вікна з південно-східного боку пробилися рожеві промені сонця й заграли на стінах. Шторм закінчився; важкі хмари висипали сніг і помчали кудись далі а над землею, вкритою білою пеленою снігу, весело пробуджувався новий зимовий день. Заметушилися церковнослужителі; труну віднесли в покійницьку; на плитах зчистили всі плями крові, щоб вони своїм зловісним виглядом не оскверняли шлюбу лорда Шорбі.

Обличчя духовних осіб, які були такі скорботні протягом усієї ночі, повеселішали на честь веселої церемонії, що мала тут відбутися вранці. Наче сповіщаючи про наближення дня, в церкві з'явилися набожні прихожани. Одні з них падали перед гробницями на коліна і молилися, інші чекали своєї черги сповідатися. Завдяки цій метушні, будь-хто міг легко прослизнути в двері повз пильних вартових сера Деніела; і раптом Дік, стомлено оглядаючись навколо себе, зустрівся очима не з ким іншим як, з Уїллом Лоулесом, який все ще був у чернечій рясі.

Бродяга зразу впізнав свого командира, непомітно підморгнув йому і подав знак рукою.

Дік був далекий від того, щоб прощати старому пройдисвітові несвоєчасну пиятику, але не хотів вплутувати його в свою біду і тому зробив Лоулесу знак, щоб він ішов геть звідси.

Здавалося, що Лоулес зрозумів його, бо тієї ж миті щез за колоною. Дік полегшено зітхнув. Який був його жах, коли він відчув, що хтось смикає його за рукав, і, оглянувшись, побачив старого розбійника, який сидів на сусідньому сидінні поруч з ним, роблячи вигляд, що він цілком поринув у молитву.

Раптом сер Олівер підвівся з свого місця і, прослизнувши позаду сидінь, попрямував до солдатів, що стояли в боковому притворі. Якщо так легко було викликати підозру священика, значить, нещастя вже трапилось, і Лоулес теж, як і Дік, полонений в цій церкві.

– Не рухайся, – прошепотів Дік, – ми потрапили у відчайдушне становище, дякуючи, перш за все, твоєму вчорашньому свинству. Побачивши, що я сиджу тут, в цьому незвичайному для мене місці, де не маю ні права, ні бажання знаходитися, якого чорта ти припхався сюди? Невже ти не міг догадатись, що тут відбувається щось недобре, і забратися звідси, геть від небезпеки?

– Ні, – відповів Лоулес. – Я думав, що ви бачилися з Еллісом І сидите тут за його дорученням.

– З Еллісом? – повторив Дік. – А хіба він повернувся?

– Звичайно, – відповів бродяга. – Він повернувся минулої ночі і добре відлупцював мене за те, що я був п'яний, – так що за вас мені відплатили, мій мастере. Та й несамовита ж людина, цей Елліс Дакуорт! Він, мов навіжений, прискакав сюди з Кравена, щоб розладнати цей шлюб. А ви ж, мастере Діку, знаєте його: якщо він щось задумав, то доб'ється свого.

– Ні, – сказав Дік спокійним голосом, – ми з тобою, мій нещасний брате, – пропащі люди. Я сиджу тут як полонений, тому що викликав у них підозру, і змушений тепер відповідати головою за цей самий шлюб, який Елліс збирається розладнати. В мене, клянусь розп'яттям, чудовий вибір: втратити кохану або до того ще й життя! Гаразд, будь що буде, хай пропадає життя.

– Клянусь небом! – крикнув Лоулес, підводячись. – Я йду звідси!

Але Дік поклав йому руку на плече.

– Друже Лоулесе, сиди спокійно, – сказав він. – Якщо в тебе є очі, поглянь он туди, у куток, за олтар. Хіба не бачиш, ти ще не встиг встати, як озброєні люди підвелися і чекають, щоб схопити тебе? Скорись, друже. Ти був хоробрим на борту корабля, коли думав, що потонеш у морі; будь хоробрим і тут, коли доведеться вмирати на шибениці.

– Мастере Діку, – задихаючись, сказав Лоулес, – все це так несподівано впало на мене, але дайте мені хвилиночку передихнути, і, клянусь небом, я буду таким же хоробрим, як і ви.

– Ось тепер я впізнаю в тобі мого хороброго друга! – сказав Дік. – І все ж, Лоулесе, як мені не хочеться помирати… та чи варто плакати там, де все одно сльозами не зарадиш?

– Авжеж, – погодився Лоулес. – В найгіршому разі вас всього-на-всього чекає тільки смерть! Вона все одно прийде, мій мастере, раніше чи пізніше. Кажуть, що смерть на шибениці – легка смерть, хоч я ще ні разу не чув, щоб хто-небудь з повішених повернувся з того світу і підтвердив це.

З цими словами сміливий старий бродяга випростався на стільці і, схрестивши руки, почав зухвало і безтурботно оглядатись.

– Мені здається, – додав Дік, – що для нас краще вести себе спокійно. Ми ще не знаємо, що задумав Дакуорт; якщо нам не пощастить нічого зробити і наші справи підуть погано, ми спробуємо втекти звідси.

Як тільки вони замовкли, до них долинули далекі звуки веселої музики. Наближаючись, музика ставала голоснішою і веселішою. На дзвіниці задзвонили в дзвони, в церкву набивалось все більше й більше людей, вони струшували з ніг сніг, потирали руки і хукали на пальці, які заклякли від холоду. Західні двері розчинили навстіж, і через них було видно частину вулиці, вкритої снігом і залитої сонцем. В церкву увірвався вітер, а з ним люта холоднеча зимового ранку. З усього було видно, що

лорд Шорбі хотів повінчатися дуже рано і що наближалася весільна процесія.

Дехто з воїнів лорда Шорбі розчищав прохід в середньому притворі, відтісняючи списом людей; крізь двері головного входу було видно, як по мерзлому снігу до церкви наближаються музиканти, одягнені в цивільний одяг. Флейтисти і сурмачі почервоніли від натуги, а барабанщик і цимбалісти били з усієї сили, наче намагалися заглушити один одного.

Підійшовши до дверей святого храму, вони зупинилися і вишикувались у два ряди, відбиваючи такт ногами. Музиканти утворили коридор, по якому пройшла благородна весільна процесія. Всі були вбрані так різноманітно і розкішно, було виставлено на показ стільки шовку та оксамиту, хутер й атласу, вишивок і мережива, що вся процесія нагадувала собою квіткову клумбу або розмальоване різними фарбами вікно.

Попереду йшла, спираючись на руку сера Деніела, Джоанна, сумна, бліда, як привид, її супроводила подружка, маленька леді, з якою Дік познайомився минулої ночі. Слідом за нареченою в пишному вбранні йшов, тягнучи подагричну ногу, наречений. Коли він переступив поріг святого храму і зняв капелюха, було видно, як почервоніла від хвилювання його лиса голова.

І тут наступила черга Елліса Дакуорта. Дік сидів весь час приголомшений, вхопившись руками за лавку, його серце краяли найсуперечливіші почуття. Раптом він помітив якийсь рух у натовпі, люди подалися назад, дивлячись вгору і показуючи на щось руками. Слідкуючи за цими рухами, Дік побачив кількох воїнів, що з натягнутими луками схилилися з хорів. В ту ж мить у повітрі просвистіли стріли, і перш ніж натовп встиг скрикнути з подиву і зняти галас, воїни посхоплювались з місць і зникли.

В церкві зчинилися крик і метушня, церковнослужителі з жахом повставали з своїх місць; музика замовкла. Дзвони вгорі ще дзвонили, але незабаром чутка про нещастя долетіла й на дзвіницю, де повисли, розгойдуючись на вірьовках, дзвонарі, і вони припинили свою веселу роботу.

Саме посередині церкви лежав мертвий наречений, пронизаний двома чорними стрілами. Наречена знепритомніла. Сер Деніел стояв, височіючи над натовпом, приголомшений і розгніваний, В його лівому передпліччі тремтіла довга стріла; друга стріла зачепила його лоб; з його обличчя текла кров.

Перш ніж кинулись шукати винуватців цієї трагічної події, вони прогриміли по гвинтових сходах і втекли чорним ходом.

Проте Дік і Лоулес все ще залишалися полоненими; правда, при першій тривозі вони схопились на ноги і рішуче намагались проштовхатись до дверей, але вузькі проходи між сидіннями, перелякані священики і хористи стали їм на перешкоді. Втекти не пощастило, і вони мужньо повернулися на свої місця.

Раптом білий від жаху сер Олівер підвівся і, вказуючи рукою на Діка, звернувся до сера Деніела.

– Ось Річард Шелтон! – вигукнув він. – Хай буде проклята ця година! Він винний в пролитій крові! Хапайте його! Накажіть схопити! Заради врятування всіх візьміть його і міцно зв'яжіть! Він поклявся згубити нас!

Сер Деніел був засліплений гнівом, засліплений кров'ю, що все ще текла по його обличчю.

– Де? – заревів він. – Тягніть його сюди і клянусь хрестом Холівуда, він прокляне цю годину.

Натовп розступився, і на крилас ринули воїни. Діка грубо стягли з місця і поволокли за плечі сходами олтаря вниз. Лоулес сидів у цей час тихо, як миша.

Сер Деніел, обтираючи кров з обличчя і кліпаючи очима, дивився на свого полоненого.

– Ага, – сказав він, – підлий зраднику і негіднику, нарешті ти попався в мої руки! Клянусь найстрашнішими клятвами, за кожну краплю крові, яка ось заливає мені очі, ти заплатиш нелюдськими муками. Відведіть його звідси! – додав він. – Тут не місце для нього! Тягніть його в мій дім! Я вимучу його тортурами так, що на ньому не залишиться живого місця.

Але Дік, відштовхнувши воїнів, заговорив рішучим голосом.

– Не маєте права! – вигукнув він. – Я в храмі, ви порушуєте право притулку! Сюди, отці мої! Вони хочуть витягти мене з церкви!

– З храму, який ти осквернив убивством, хлопче, – зауважив розкішно одягнений високий на зріст чоловік.

– Де докази? – закричав Дік. – Мене обвинувачують у співучасті в злочині, але не наводять жодного доказу. Я справді домагався руки цієї дівчини, і вона, візьму на себе сміливість заявити про це, прихильно ставилась до цього. Та що ж тут поганого? Кохати дівчину не є злочином, я так гадаю… і домагатися її любові теж не злочин. Ні в чому більше я не винен.

Дік так сміливо заявив про свою безневинність, що серед натовпу в церкві пішов схвальний шепіт. Але в той же час в натовпі знайшлося багато таких, що обвинувачували його. Вони кричали про те, як його знайшли минулої ночі в будинку сера Деніела, що він по-блюзнірському переодягнувся монахом. Серед цього галасу сер Олівер раптом вказав рукою на Лоулеса і вигукнув, що той теж співучасник злочину. Лоулеса

стягли з місця і поставили поруч з його командиром. Пристрасті з обох боків розгорілися і, поки одні тягли полонених туди й сюди, щоб допомогти їм втекти, інші проклинали їх і били кулаками. У Діка шуміло у вухах, голова йшла обертом, наче він потрапив у вир бурхливої річки.

Але високому на зріст джентльмену, який зробив Дікові зауваження, вдалося гучним і владним голосом втихомирити натовп і відновити порядок.

– Обшукайте їх, – наказав він, – чи немає в них зброї. Тоді ми можемо зробити висновок про їхні наміри.

У Діка не знайшли ніякої зброї, крім кинджала, і це свідчило йому на користь, поки хтось догідливо не витяг його кинджала з піхов, і не знайшов на ньому слідів, крові Раттера. Серед прихильників сера Деніела знявся страшенний галас. Високий джентльмен жестом і владним поглядом примусив їх замовкнути: Але коли черга дійшла до Лоулеса, під його сорочкою знайшли стріли, схожі на ті, якими тільки що стріляли.

– А що ви тепер скажете? – запитав високий джентльмен, несхвально дивлячись на Діка.

– Сер, – відповів Дік. – Я тут знаходжусь під захистом церкви, адже ж це так? З вашої постави, сер, я бачу, що ви людина благородна; а на вашому обличчі я читаю знаки справедливості і благочестя. Вам я здаюсь в полон разом з цим весельчаком, відмовившись від захисту цього святого місця. Краще вбийте мене своєю власною благородною рукою на цьому місці, тільки не віддавайте мене, благаю вас, в руки цього чоловіка, якого я на весь голос обвинувачую, що він убив мого батька, що він незаконно привласнив мої маєтки і прибутки. Ви своїми вухами чули, якими тортурами він погрожував мені. Це буде проти вашої власної честі, якщо ви видасте мене моєму запеклому ворогові і старому гнобителю. Судіть мене справедливо згідно з законом і, коли виявиться, що я справді винний, карайте мене милосердно.

– Мілорде, – крикнув сер Деніел, – навіщо ви слухаєте цього вовка? Закривавлений кинджал викриває його брехню.

– Ні, добрий рицарю, вислухайте мене, – відповів незнайомець. – Ваша власна гарячковість свідчить в деякій мірі проти вас.

І тут раптом наречена, яка опритомніла декілька хвилин тому і дико дивилась на цю сцену, вирвалась з рук тих, хто тримав її, і впала на коліна перед джентльменом.

– Мілорде Райзінгем, – скрикнула вона, – вислухайте мене в ім'я справедливості. Ця людина силоміць тримає тут мене, вона викрала мене з рідного дому. З того дня я ніколи не бачила ні жалю, ні співчуття, ніхто не втішив мене, ніхто, крім Річарда Шелтона, якого тепер обвинувачують і намагаються занапастити. Мілорде, якщо він і був учора ввечері у будинку сера Деніела, то це я привела його туди, він прийшов тільки заради мене і нікому не думав чинити зла. Поки сер Деніел був добрим до нього, він часто бився з ним разом проти "Чорної стріли"; але коли його підлий опікун став важити на його життя і він втік вночі, рятуючи свою душу, з цього кривавого дому, куди було йому подітись, – йому, безпомічному і без копійки грошей? І якщо він потрапив у погану компанію, кого слід винити – хлопця, з яким поступили так несправедливо, чи опікуна, який зловживав своїм обов'язком?

Маленька юна леді впала на коліна поруч з Джоанною.

– А я, мій добрий лорде і дядю, – сказала вона, – я можу засвідчити з чистим сумлінням перед лицем всіх, що ця дівчина каже правду. Я, недостойна, провела цього юнака в будинок сера Деніела.

Граф Райзінгем слухав їх, не говорячи ні слова, і коли вони кінчили, ще довго мовчав. Потім він подав Джоанні руку, щоб допомогти їй підвестися, але дівчині, яка назвала його дядею, він не подав руки.

– Сер Деніел, – сказав він, – тут дуже заплутана справа, яку я, з вашого дозволу, візьму на себе, щоб розібратися в ній і все влаштувати. Отже, будьте задоволені: ваша справа в надійних руках, а зараз йдіть негайно додому і перев'яжіть свої рани. Сьогодні холодно, і я не хотів би, щоб ви застудили їх.

Він зробив знак рукою, пильні слуги, що слідкували за його найменшим рухом, передали цей знак далі. Тієї ж миті знадвору пролунали різкі звуки фанфар, і через головний вхід у церкву ввійшли лучники і воїни, одягнені в кольори лорда Райзінгема. Вони забрали Діка і Лоулеса з рук тих, хто все ще затримував їх, і, зімкнувши ряди навколо полонених, вийшли з церкви.

Коли вони проходили повз Джоанну, вона простягнула обидві руки до Діка і крикнула: "Прощай!", а подружка нареченої, анітрохи не збентежена очевидним незадоволенням свого дяді, послала Дікові поцілунок рукою і сказала: "Не падайте духом, приборкуваче левів!"

Вперше за весь цей нещасливий ранок на обличчях людей з'явилася посмішка.

Розділ V

ГРАФ РАЙЗІНГЕМ

Незважаючи на те, що граф Райзінгем був тоді найвидатнішою особою в Шорбі, він скромно оселився в приватному будинку одного джентльмена на околиці міста. Тільки воїни, що стояли на варті біля дверей будинку, та гінці на конях, які безперервно приїжджали і від'їжджали, свідчили про те, що тут була тимчасова резиденція знатного лорда.

Через те, що в будинку не знайшлося вільного приміщення, Діка замкнули в одній кімнаті з Лоулесом.

– Ви добре говорили, мастере Річарде, – сказав бродяга. – Чудово було сказано, і я, з свого боку, від щирого серця вдячний вам. Тут ми в надійних руках; нас тепер будуть судити справедливо і, безсумнівно, сьогодні ввечері пристойно повісять разом на одному дереві.

– Авжеж, мій бідний друже, я навіть не сумніваюсь в цьому, – відповів Дік.

– Проте у нас залишається ще одна надія, – зауважив Лоулес. – Така людина, як Елліс Дакуорт, зустрічається одна на десять тисяч; ви дорогі його серцю за вашу щиру вдачу і за ім'я вашого батька. Знаючи, що ви невинні в сьогоднішньому вбивстві, він переверне землю і небо, щоб звільнити вас.

– Боюсь, що з цього нічого не вийде, – сказав Дік. – Що він може зробити? У нього тільки жменька людей. Який жаль! Коли б це весілля було призначене на завтра… Завтра вранці я зміг би побачитись з однією особою, і тоді було б зовсім інакше. А тепер вже нічим не допоможеш.

– Гаразд, – сказав Лоулес. – Якщо ви будете рішуче відстоювати мою безневинність, я відстоюватиму вашу. Це, мабуть, нам не допоможе; але якщо мене й повісять, то, у всякому разі, не за те, що я мало молився.

Дік поринув у спогади, а старий пройдисвіт, вмостившись у кутку, насунув свою чернечу відлогу на обличчя і заснув.

Незабаром він вже голосно хропів, його довге життя, сповнене труднощів і пригод, притупило в ньому почуття страху.

День майже кінчався, коли двері відчинилися і Діка повели сходами нагору в теплу кімнату, де біля вогню сидів, замисливши, граф Райзінгем.

Коли Дік увійшов до кімнати, граф Райзінгем підвівся.

– Сер, – сказав він, – я знав вашого батька. Він був благородною людиною, і це примушує мене поставитись до вас більш поблажливо. Але я не можу приховати від вас те, що над вами тяжить серйозне обвинувачення. Ви знаєтесь з убивцями і розбійниками, є очевидні докази того, що ви воювали проти короля, вас підозрюють в тому, що ви по-розбійницькому захопили корабель, вас знайшли в блюзнірському одязі схованим у будинку вашого ворога, в той же вечір була вбита людина…

– Якщо ви дозволите, мілорде, – перебив його Дік, – я відразу признаюсь в тому, в чому я винний. Я вбив цього Раттера, а на доказ цього, – сказав він, шукаючи щось за пазухою, – ось лист, який я вийняв з його торбинки.

Лорд Райзінгем взяв листа, розгорнув його і перечитав двічі.

– А ви читали його? – запитав він.

– Прочитав, – відповів Дік.

– Ви за Йорка чи за Ланкастера? – спитав лорд.

– Мілорде, зовсім недавно мені поставили таке саме питання, і я не знав, як саме відповісти на нього, – сказав Дік, – але, відповівши один раз, я відповім так само і вдруге. Мілорде, я за Йорка.

Граф схвально кивнув головою.

– Чесна відповідь, – сказав він. – Але навіщо ж тоді ви передаєте мені цього листа?

– А хіба не всі партії, мілорде, борються проти зрадників?! – вигукнув Дік.

– Я хотів би, щоб це було так, молодий джентльмене, – відповів граф. – Принаймні я схвалюю ваші слова, Я бачу, що у вас більше юнацького запалу, ніж лихих намірів. І коли б сер Деніел не був могутнім прихильником нашої партії, я б підтримав вас у вашій боротьбі з ним. Я розпитував про вас. Виявляється, що з вами справді вчинили жорстоко, і це вас виправдує. Але послухайте, сер, я перш за все вождь партії королеви, і хоч за вдачею я справедлива людина і навіть схильний до надмірного милосердя, все ж я повинен зараз діяти в інтересах моєї партії, щоб утримати в нас сера Деніела.

– Мілорде, – сказав Дік у відповідь. – Не вважайте мене зухвалим і дозвольте попередити вас. Невже ви справді розраховуєте на вірність сера Деніела? Наскільки я пам'ятаю, він дуже часто переходив з партії в партію.

– Так вже заведено в Англії. Чого ж ви хочете? – запитав граф. – Але ви несправедливі щодо танстольського рицаря. Якщо вірність взагалі властива нашому невірному поколінню, він останнім часом вірний нам, ланкастерцям. Навіть під час наших останніх невдач він не зрадив нас.

– Якщо ви побажаєте, – сказав Дік, – глянути на цього листа, то трохи зміните свою думку про нього.

І Дік вручив графу листа сера Деніела до лорда Венслідейла. Обличчя графа зразу ж змінилося; він гнівно нахмурився, як розлючений лев, і його рука мимоволі схопилася за кинджал.

– Ви це теж читали? – запитав він.

– Читав, – сказав Дік. – Він пропонує лордові Венслідейлу ваш власний маєток.

– Ваша правда, мій власний маєток! – відповів граф. – Я ваш покірний слуга за цей лист. Він показав мені лисячу нору. Наказуйте ж мені,

мастере Шелтон; я негайно віддячу вам. Я почну з того, що, незважаючи на те, йоркіст ви чи ланкас-терець, чесна людина чи злодій, повертаю вам свободу, йдіть в ім'я Діви Марії! Але не осудіть мене за те, що я затримаю і повішу вашого приятеля Лоулеса. Злочин вчинений прилюдно, і покарання має теж бути прилюдним.

– Мілорде, перше моє прохання до вас: помилуйте його теж.

– Це старий, давно вже засуджений мерзотник, злодій і бродяга, мастере Шелтон, – сказав граф. – По ньому вже давно плаче шибениця. Так чи інакше, не сьогодні-завтра йому не уникнути кари. Так чи не краще його повісити зараз?

– Ні, мілорде, його привела сюди тільки любов до мене, – відповів Дік, – і я був би жорстоким і невдячним, якби покинув його в біді.

– Мастере Шелтон, ви набридливі, – суворо відповів граф. – Ви обрали поганий шлях, щоб досягти чогось на цьому світі. Однак, щоб позбавитись вашої настирливості, я зроблю ще одну милість для вас. Я його теж звільняю, але йдіть обережно і якнайшвидше вибирайтеся з Шорбі. Бо цей сер Деніел (хай святі покарають його!) жадає вашої крові.

– Мілорде, поки що я можу тільки словами засвідчити вам мою вдячність, але сподіваюсь найближчим часом хоч частково відплатити вам послугою, – відповів Дік і вийшов з кімнати.

Розділ VI

ЗНОВУ АРБЛАСТЕР

Вже стемніло, коли Дік і Лоулес потихеньку вислизнули через чорний хід з будинку, де знаходився сер Райзінгем з своїми воїнами.

Вони зупинились біля садової стіни, щоб вирішити, яким шляхом краще вибиратись звідси. Небезпека була надзвичайно велика. Якщо хто-небудь із слуг сера Деніела побачить їх і зчинить галас, збіжаться люди і по-звірячому вб'ють їх на місці. Але небезпека загрожувала їм не тільки в самому місті Шорбі, навіть за містом, у чистому полі їх на кожному кроці могли затримати вартові. Вони йшли деякий час і помітили в полі вітряк, з поруч з ним величезну комору. Двері її були розчинені навстіж.

– А що як ми перечекаємо тут, поки не стемніє? – спитав Дік. Оскільки Лоулес не зміг запропонувати нічого кращого, вони швидко кинулись до комори й сховались там в соломі. Незабаром надійшов вечір, і місяць срібним сяйвом залив мерзлий сніг. Тепер, нарешті, вони мали можливість непомітно добратися до корчми "Козел і волинка" і змінити це зрадливе вбрання. Проте навіть зараз вони з обачності пішли манівцем околицями, обійшовши базарну площу, де їх могли впізнати і вбити.

Їм довелось іти довго. Темний і мовчазний шлях тягнувся недалеко від будинків вздовж берега. Нарешті вони прийшли в гавань. В ясному місячному світлі вони побачили, що багато кораблів уже знялися з якоря і, скориставшись тихою погодою, вийшли в море. У прибережних пивних, яскраво освітлених вогнищами і свічками, незважаючи на те, що закон забороняв запалювати вночі вогні, вже не товпилися відвідувачі, не чути було пісень моряків.

Поквапливо, майже бігом, підібравши до колін поли своїх довгих ряс, вони йшли по глибокому снігу, пробираючись через лабіринт різного мотлоху, викинутого морем. Дік і Лоулес вже пройшли майже більшу частину свого шляху через гавань, як раптом, коли вони порівнялись з однією з прибережних пивних, двері її відчинились і яскраве світло вихопило їх постаті з темряви. Вони відразу ж зупинилися і зробили вигляд, що захоплені серйозною розмовою.

Один за одним з пивної вийшли три чоловіки, останній з них причинив за собою двері. Всі вони нетвердо трималися на ногах. Схоже було на те, що вони пиячили цілий день. Вони стояли, хитаючись в світлі місяця, і, здавалося, не знали, що робити далі. Найвищий з них говорив гучним і сумним голосом.

– Сім бочок найкращого гасконського вина, яке будь-коли відкривав хоч один корчмар, найкращий корабель портмутського порту, визолочене зображення святої Діви Марії, тринадцять фунтів добрих золотих монет...

– У мене теж великі втрати, – перебив його інший. – Я теж втратив чимало. В день святого Мартіна в мене украли п'ять шилінгів і шкіряну торбинку, яка коштувала дев'ять пенсів.

Серце Діка сильно забилося, коли він почув ці слова. До цього часу він, можливо, ні разу не подумав про бідного шкіпера, який розорився, втративши "Добру Надію". В ті часи дворяни ставились дуже безтурботно до майна людей, нижчих за них своїм станом. Але ця раптова зустріч враз нагадала Дікові про те, як він свавільно заволодів судном і як нещасливо закінчилась їх сміливa спроба. Обидва – Дік і Лоулес – відвернулись, щоб їх не впізнали.

Корабельний собака якось врятувався з розбитої "Доброї Надії" і повернувся в Шорбі. Тепер він йшов услід за Арбластером і раптом, понюхавши повітря і насторживши вуха, кинувся вперед і почав шалено гавкати на двох монахів.

Його хазяїн, похитуючись, пішов за ним.

– Гей, приятелі! – гукнув він. – Чи немає у вас хоч пенні для бідного старого моряка, геть-чисто розореного піратами? Ще в четвер вранці я міг почастувати обох вас, а сьогодні, в суботу ввечері, я жебрую на пляшку пива! Запитайте мого матроса Тома, якщо не вірите мені. Сім

бочок доброго гасконського вина, мій власний корабель, що дістався мені у спадщину від мого батька, зображення святої Діви Марії з полірованого дерева з позолотою і тринадцять фунтів золотом і сріблом. Га! Що ви скажете? І до того ж вони обікрали людину, яка воювала з французами. Я справді бився з французами. На морі я перерізав французьких горлянок більше, ніж будь-який портсмутський моряк. Дайте мені пенні.

Дік і Лоулес не насмілювались озватись до нього, побоюючись, що він впізнає їх по голосу; і вони стояли безпорадні, мов кораблі на якорі, не знаючи, як вийти з цього скрутного становища.

– Ти що, німий, хлопче? – запитав шкіпер. – Друзі, – гикаючи, вів далі моряк, – вони німі. Мені не подобається така неввічливість, бо якщо навіть людина й німа, вона все ж повинна бути ввічлива і відповідати, коли з нею розмовляють.

На цей час матрос Том, чоловік великої фізичної сили, здавалося, помітив щось підозріле в цих двох мовчазних постатях. Він був тверезіший від капітана. Раптом він зробив крок вперед, грубо схопив Лоулеса за плече, і, лаючись, запитав його, через яку хворобу той тримає язик за зубами. Бродяга, вважаючи, що тепер все пропало, наніс йому у відповідь такий удар, що моряк простягся на піску, а сам, крикнувши Діку, щоб той біг за ним, помчав щодуху вздовж берега.

Все це відбулося за якусь мить. Перш ніж Дік кинувся бігти, Арбластер схопив його обома руками. Том, підповзши до них, вчепився Дікові за ногу, а третій моряк замахнувся кортиком над його головою.

Не стільки страх, скільки досада мучили молодого Шелтона. Більш за все його мучило почуття глибокого приниження. Йому пощастило уникнути рук сера Деніела, переконавши лорда Райзінгема в своїй безневинності, а тепер, потрапивши в руки п'яного матроса, він був зовсім безпорадний, і не тільки безпорадний, але, як підказувало, хоч і

трохи запізно, йому сумління, ще й винний, неспроможний боржник цієї людини, у якої він вкрав корабель і знищив його.

– Тягніть його в корчму, я хочу розглянути його обличчя, – сказав Арбластер.

– Гаразд, гаразд, – відповів Том. – Тільки спершу ми розвантажимо його гаманець, щоб інші хлопці не стали вимагати своєї долі.

Однак, обшукавши Діка з ніг до голови, вони не знайшли жодного пенні, не знайшли нічого, крім персня з печаткою лорда Фоксхема, який вони розлючено зірвали з його пальця.

– Поверніть його обличчя до місяця, – сказав шкіпер і, взявши Діка за підборіддя, боляче шарпонув угору його голову.

– Свята дівої – закричав він. – Це пірат!

– Невже?! – вигукнув Том.

– Клянусь пречистою дівою Бордоською, він самий! – повторив Арбластер. – Ну, морський злодію, потрапив мені до рук! – кричав він. – Де мій корабель? Де моє вино? Ну, тепер ти попався до мене в руки! Томе, дай-но лишень мені сюди шматок вірьовки. Я зв'яжу цьому морському злодієві руки й ноги, я зв'яжу його, як смаженого індика, ось так, а потім буду його бити! О, як я буду його бити!

Так примовляючи, він з властивою для моряків спритністю обмотував руки й ноги Діка вірьовкою, розлючено затягував її, зав'язував тугі вузли.

Нарешті в його руках хлопець перетворився в тюк, безпорадний і нерухомий, як мертвий. Шкіпер, тримаючи його на відстані простягнутої руки, голосно розсміявся і щосили вдарив його у вухо.

Потім він почав повертати Діка і оскаженіло бити ногами. Гнів, як буря, знявся в грудях юнака; гнів душив його; і він подумав, що помирає. Але, коли моряк, стомлений своєю жорстокою розвагою, кинув його на пісок і відійшов, щоб порадитись з приятелями, Дік вмить оволодів собою. Це був короткий перепочинок. Можливо, йому пощастить знайти спосіб виплутатись з цієї принизливої і несподіваної пригоди, до того як вони почнуть мучити його.

В той час, як його мучителі все ще сперечалися, що з ним зробити, Дік зібрався з духом і твердим голосом звернувся до них.

– Панове, – почав він, – невже ви зовсім з'їхали з глузду? Небо дало вам у руки можливість розбагатіти так, як ще не розбагатів жодний моряк. Ви можете тридцять раз поїхати за море, але другої такої нагоди не знайдете. А ви, клянусь небом, що ви робите? Б'єте мене? Так робить тільки розгнівана дитина. Але ж ви досвідчені моряки, які не бояться ні вогню, ні води, які люблять золото, люблять м'ясо. Хіба личить вам діяти так нерозумно?

– Ага, – сказав Том, – тепер, коли ти зв'язаний, ти хочеш морочити нам голови?

– Морочити вам голови? – перепитав Дік. – Ну що ж, коли ви справді дурні, обдурити вас неважко. Але якщо ви люди розумні, а мені здається, що ви люди розумні, ви самі ясно побачите, що вам вигідніше. Коли я захопив ваш корабель, нас було багато, ми були добре одягнені й озброєні, а тепер подумайте трохи, хто міг зібрати й спорядити такий загін? Безперечно, тільки той, хто має багато золота. І якщо він, маючи таке багатство, все ще продовжує, незважаючи на шторм, рискати по морю, шукаючи щось, подумайте ще раз гарненько, чи не схований тут де-небудь скарб?

– Що він має на увазі? – запитав один з моряків.

– Якщо ви втратили старий човен і кілька глечиків кислого вина, – вів далі Дік, – забудьте про них, бо все це мотлох, Краще приєднуйтесь до вірної справи, яка через дванадцять годин або збагатить вас, або погубить. Тільки підніміть мене, підемо куди-небудь поблизу і поговоримо за кухлем, бо мені боляче, я змерз і мій рот набитий снігом.

– Він намагається обдурити нас, – сказав Том зневажливо.

– Обдурити! Обдурити! – закричав третій моряк. – Хотів би я побачити того чоловіка, який міг би мене обдурити! Це був би справжній ошуканець! О ні, я народився не вчора і знаю, що будинок з банями – це церква. Мені здається, куме Арбластер, у словах цього хлопця є щось розумне. Може, підемо й послухаємо його, га? Ну, скажи, послухаємо?

– Я з радістю випив би кухоль міцного пива, добрий мастере Піррет, – відповів Арбластер. – Що ти скажеш на це, Томе? Але мій гаманець порожній.

– Я заплачу, – сказав Піррет. – Я заплачу. Мені дуже хочеться дізнатися, в чому тут справа. У мене таке передчуття, що тут пахне золотом.

– Ну, якщо ми знову почнемо пиячити, все пропало! – вигукнув Том.

– Куме Арбластер, ви занадто дозволяєте своєму слузі, – зауважив мастер Піррет. – Невже ви дозволите, щоб вами керувала наймана людина? Фу, фу!

– Спокійно, хлопче! – сказав Арбластер, звертаючись до Тома. – Заткни пельку! І справді, чого ти встряєш не в своє діло? Де ж це бачено, щоб матрос повчав свого шкіпера!

– Ну що ж, робіть, що хочете, – сказав Том. – Я умиваю руки.

– Поставте його на ноги, – сказав мастер Піррет. – Я знаю затишний куточок, де ми можемо випити і поговорити.

– Якщо ви хочете, щоб я йшов, друзі мої, розв'яжіть мої ноги, – сказав Дік, коли його підвели на ноги.

– Він каже правду, – засміявся Піррет. – В такому вигляді він, справді, й кроку не ступить. Розріжте вірьовку, куме, витягніть свій ніж і розріжте.

Навіть Арбластер завагався, почувши цю пропозицію. Але, оскільки його товариш продовжував наполягати, а у Діка вистачило розуму зберігати дерев'яний, байдужий вираз обличчя і тільки знизувати плечима, шкіпер кінець кінцем згодився і розрізав вірьовку, яка зв'язувала Дікові ноги. Це не тільки дало Дікові змогу пересуватись, а й взагалі ослабило всі його вірьовки. Він відчув, що його рука за спиною стала рухатись вільніше, і сподівався, що з часом йому пощастить зовсім звільнити її. Всім цим він був зобов'язаний совиній дурості і зажерливості мастера Піррета.

Цей достойний чоловік взяв на себе керівництво і привів їх в ту саму корчму, де Лоулес випивав з Арбластером під час шторму. Зараз корчма була зовсім порожня; на місці вогнища залишилась тільки купки гарячого попелу, в якому ще тліли жаринки, випромінюючи приємне тепло. Коли всі посідали і хазяїн поставив перед ними посуд з підігрітим елем, Піррет і Арбластер випростали ноги і схрестили руки, наче люди, які прийшли сюди, щоб приємно згаяти час.

Стіл, за який вони сіли, як і всі інші столи в корчмі, не був власне столом. Це була велика квадратна дошка, покладена на дві бочки. Піррет сів напроти Арбластера, а Дік – напроти матроса.

– А тепер, молодче, – сказав Піррет, – повернемося до твоєї розповіді. Здається, ти справді трохи скривдив нашого кума Арбластера, але що з

цього? Відшкодуй його збитки, вкажи йому тільки спосіб, як розбагатіти, і б'юсь об заклад, він простить тебе.

До цього часу Дік говорив більше навмання; але тепер, під поглядом трьох пар очей, необхідно було вигадати і розповісти яку-небудь дивовижну історію, і відібрати, якщо можна, такий важливий для нього перстень з печаткою лорда Фоксхема. Перш за все треба було виграти час. Чим довше вони сидітимуть тут, тим більше вип'ють, тим більше буде впевненості в успіхові, коли він спробує тікати.

Дік не вмів вигадувати, і те, що він розповідав, дуже нагадувало казку про Алі-Бабу, тільки Схід він замінив містом Шорбі й Танстольським лісом, а скарби, що знаходились у печері, були швидше перебільшені, ніж зменшені. Як відомо читачеві, це чудова історія, вона має тільки одну хибу – вона неправдоподібна. Але, оскільки ці три простодушні моряки слухали її вперше, їхні очі вилізли на лоб від подиву, а роти розкрились, наче у тріски на прилавку риботорговця.

Незабаром вони замовили ще одну порцію підігрітого еля, а поки Дік майстерно плів сітку пригод, випили й третю.

Ось в якому положенні знаходились присутні, коли історія наближалась до кінця.

Арбластер, на три чверті п'яний і на одну чверть сонний, безсило відкинувся на спинку стільця. Навіть Том був незвичайно захоплений розповіддю, і його пильність значно ослабла. Дік тим часом поступово звільнив свою праву руку від вірьовки і був готовий рискнути на щастя.

– Отже, – сказав Піррет, – ти один з них?

– Мене примусили, – відповів Дік, – проти моєї волі; але якби мені пощастило дістати мішок чи два золота, я був би справжнім дурнем, коли б залишався в тій брудній печері терпіти побої, неначе простий солдат.

Нас тут четверо. Чудово! Підемо завтра в ліс до схід сонця. Якби нам вдалося дістати осла, було б ще краще, але оскільки дістати осла ми не можемо, то доведеться нести мішки на своїх плечах. І я ручаюсь, що ми повернемось додому, хитаючись від важкої ноші.

Піррет облизнувся.

– А як же з цією магією, – сказав він, – з цим паролем, від якого розчиняється печера? Як ти називав його, друже?

– Ніхто не знає цього слова, крім трьох начальників, – відповів Дік, – але, на ваше превелике щастя якраз сьогодні я добув талісман і зможу відкрити печеру. Це річ, яка двічі на рік не знаходиться у торбинці начальника.

– Чаклунство, – сказав Арбластер, прокинувшись і косячись на Діка одним оком. – Забирайся звідси! Ніяких талісманів! Я добрий християнин. Запитай мого матроса Тома, коли не віриш.

– Що ви? Адже ж це біла магія, – сказав Дік. – Вона не має нічого спільного з дияволом. Тут всього-на-всього тільки сила чисел, трав і планет.

– Авжеж, – сказав Піррет. – Це всього-на-всього тільки біла магія, куме. Тут немає гріха, запевняю тебе. Ну, продовжуй, добрий юначе. Цей талісман… Що він являє собою?

– Я зараз вам його покажу, – відповів Дік. – У вас той перстень, який ви зняли з мого пальця? Добре! Тепер витягніть руку і тримайте перстень кінчиками пальців перед собою, так щоб на нього падало світло від жаринок. Ось так! Це й є талісман.

Швидко оглянувшись, Дік побачив, що між ним і дверима не було нікого. Він у думці помолився Богу. Потім, простягнувши руку, схопив

перстень і тієї ж миті підняв дошку з стола і кинув її просто на матроса Тома. Той, бідолашний, борсався, галасуючи, під уламками столу. І перш, ніж Арбластер зрозумів, що трапилось щось погане, а Піррет зміг зібратися з думками, Дік вибіг з корчми.

Місяць на цей час вже викотив на середину неба і залив все навколо своїм сяйвом; сліпуче білів сніг. В гавані було ясно, наче вдень; і навіть здалека легко було помітити молодого Шелтона, що біг поміж купами сміття, підбираючи рясу.

Том і Піррет з голосними криками помчали за ним. На їхній крик з кожної таверни вибігали моряки і теж приєднувались до них. Незабаром Діка вже переслідувала ціла юрба. Проте навіть в п'ятнадцятому сторіччі моряк був поганим бігуном на суші, крім того, Дік з самого початку випередив усіх, і відстань між ним і його переслідувачами дедалі збільшувалась. Добігши до якогось вузького провулка, він навіть зупинився і, сміючись, обернувся.

За ним гналися всі моряки міста Шорбі, вони розтяглися довгою стрічкою і темніли на білому снігу, як чорнильні плями.

Кожний кричав, галасував; кожний махав руками; то один, то другий падали в сніг; а коли падав один, на нього зразу падали всі ті, що бігли ззаду.

Ці несамовиті крики, що долітали майже до місяця, смішили і одночасно лякали втікача. Самої погоні він не лякався, бо він був упевнений, що жодний моряк не зможе наздогнати його. Більш за все Дік боявся того, що страшенний галас, зчинений моряками, міг розбудити всіх жителів Шорбі і викликати на вулиці всю варту, яка охороняла місто; а це вже загрожувало небезпекою. Тому, помітивши двері, що темніли в кутку, він прошмигнув туди, його незграбні переслідувачі, розчервонілі від швидкого бігу, викачані в снігу, кричачи й махаючи руками, побігли повз Діка.

Проте минуло багато часу, перш ніж ця велика навала гавані на місто закінчилась і в місті запанувала тиша. Ще довго по всіх вулицях і завулках міста чулися звуки важких ударів і крики моряків, що заблудилися.

Вони затівали сварки то між собою, то з патрулями; пішли в хід ножі, сипались удари, і чимало трупів залишилося на снігу.

Коли, годиною пізніше, останній моряк, нарікаючи, повернувся в гавань, в свою улюблену таверну, він, напевно, не зміг би сказати, якби його запитали, за ким він гнався: він вже не пам'ятав цього.

Наступного ранку по місту ходили найрізноманітніші чутки; а з часом всі жителі міста Шорбі повірили в те, що вночі вулиці їх міста відвідав чорт.

Але повернення останнього моряка ще не звільнило юного Шелтона з його холодної в'язниці біля входу в будинок.

Ще довго після цього вулицями бродили патрулі; були вислані спеціальні загони, щоб з'ясувати причину шуму і доповісти тому чи іншому знатному лордові, якого так невчасно розбудили крики моряків.

Ніч вже кінчалася, коли Дік насмілився покинути свій захисток і підійшов живий-здоровий до дверей "Козла і волинки". Все його тіло боліло від холоду і синців. Як і вимагав закон, в корчмі не горів вогонь і не світилося жодної свічки; але Дік навпомацки пробрався в куток холодної кімнати для гостей, знайшов кінець ковдри, укутав ним свої плечі, і, притулившись до якогось чоловіка, що спав найближче до нього, скоро забувся у тривожному сні.

КНИГА П'ЯТА

ГОРБАНЬ

Розділ I

КЛИЧ СУРМИ

Дік прокинувся, лиш тільки починало сіріти. Він переодягся, взяв з собою зброю, яка личила йому, як джентльмену, і вирушив до лісової схованки Лоулеса. Там, як пам'ятає читач, він залишив папери Лорда Фоксхема. А щоб встигнути взяти їх і вчасно бути на місці зустрічі з молодим герцогом Глостером, треба було вийти якнайраніше і поспішати. Мороз був лютий, як ніколи; холодне повітря щипало за обличчя. Місяць вже зійшов, але на небі ще яскраво сяяли незліченні зорі. Під ногами весело рипів сніг. Навколо панувала мертва тиша.

Дік вже майже перейшов усе поле, що лежало між Шорбі й лісом. Наблизившись до підніжжя невеликого горба, він знаходився за якихось сто метрів від хреста святої Нареченої, коли раптом передранкову тишу розітнув звук сурми. Раніше Діку не доводилося чути такого чистого, пронизливого. звуку. Сурма заграла й замовкла, знову заграла, потім почувся брязкіт зброї.

Молодий Шелтон прислухався і, вихопивши з піхов меч, побіг по схилу горба.

Через хвилину він побачив хрест; на дорозі біля хреста точилась жорстока боротьба. Нападаючих було чоловік сім або вісім, а захищався тільки один; але він захищався так спритно й сміливо, так відчайдушно кидався на своїх супротивників, так впевнено тримався на слизькому снігу, що, перш ніж Дік встиг йому на підмогу, він уже вбив одного, поранив другого, а решту примусив триматись на відстані.

І все ж здавалося дивом, що він продовжував захищатись. Найменша випадковість, – можна було тільки посковзнутись або зробити помилковий рух рукою, – коштувала б йому життя.

– Тримайтесь, сер! Я йду вам на допомогу! – вигукнув Річард і з криком: "До зброї! До зброї!" кинувся ззаду на нападаючих, забувши, що він один і що його вигук зараз недоречний.

Але нападаючі були теж хоробрі хлопці. Вони, на подив Діка, не відступили ні на крок, а навпаки, обернувшись, шалено напали на нього. Чотири проти одного, – над ними в світлі зірок виблискувала сталь; навколо розсипалися снопи іскор. Один з супротивників Діка впав – в запалі битви Дік майже не зрозумів чому; потім на голову Діка обрушився удар, сталевий шолом на голові витримав, але Дік упав на коліно, голова його пішла обертом.

Тим часом чоловік, якому він прийшов на допомогу, замість того, щоб тепер допомогти йому, відскочив убік і знову засурмив, на цей раз ще пронизливіше й гучніше. Але наступної миті вороги знову накинулись на нього, і він знову нападав, літав, підстрибував, завдавав ударів ножем, падав на коліно, користуючись то мечем і кинджалом, то ногами й руками, з тією ж непохитною хоробрістю, гарячковою енергією і швидкістю.

Та пронизливий клич сурми нарешті почули. Долинув приглушений снігом тупіт копит і, на щастя Діка, над горлом якого в цю мить вороги вже занесли свої мечі, з лісу з двох боків ринув потік озброєних вершників, закованих в залізо, з опущеними забралами, з списами і з оголеними піднятими мечами. У кожного вершника за спиною сидів лучник або слуга, які один за другим стрибали на землю.

Ті, що нападали, побачивши себе оточеними, мовчки кинули на землю зброю.

– Схопіть цих негідників! – наказав чоловік з сурмою, а коли його наказ був виконаний, він підійшов до Діка і заглянув йому в обличчя.

Дік теж подивився на нього і дуже здивувався, бо чоловік, який виявив таку силу, спритність і енергію, був юнаком, не старшим від нього за віком. Одне плече у нього було вище другого, а обличчя – бліде, виснажене і потворне.[22]

– Сер, – сказав цей юнак, – ви вчасно прийшли мені на допомогу.

– Мілорде, – відповів Дік, догадуючись, що перед ним стоїть знатний вельможа, – ви самі так дивовижно володієте мечем, що, я певен, вам удалося б справитись з ними і без мене. У всякому разі мені, безсумнівно, пощастило, що ваші люди не запізнились.

– Як ви дізнались, хто я? – спитав незнайомець.

– Навіть зараз, мілорде, – відповів Дік, – я не знаю, з ким маю честь розмовляти.

– Невже це так? – запитав юнак. – І все ж ви кинулись, ризикуючи своєю головою, у цю нерівну битву.

– Я побачив, що один чоловік хоробро б'ється проти багатьох, – відповів Дік, – і вважав би за безчестя не допомогти йому.

Підступна усмішка промайнула на губах молодого вельможі, коли він промовив:

– Відважні слова. Але скажіть, за кого ви – за Ланкастера чи за Йорка?

– Мілорде, я не роблю з цього таємниці: я виступаю за Йорка, – відповів Дік.

– Клянусь небом, – вигукнув юнак. – Вам пощастило!

І він звернувся до одного з своїх підлеглих.

– Дайте мені подивитись, – продовжував він тим самим підступним і жорстоким тоном, – дайте мені подивитись на праведний кінець цих хоробрих джентльменів. Повісьте їх!

З нападаючих лишилось тільки п'ять чоловік. Лучники схопили їх за руки, швидко відвели на узлісся, поставили кожного під деревом відповідно до їх росту і накинули їм на шиї зашморги. Потім, тримаючи в руках другий кінець вірьовки, лучники спритно залізли на дерева, і не минуло й хвилини, як п'ять чоловік вже гойдалися в повітрі. Ніхто не промовив і слова.

– А тепер вертайтесь на свої місця! – крикнув потворний ватажок. – І коли я покличу вас удруге, будьте проворнішими.

– Мілорде герцог, – сказав один з його підлеглих, – благаю вас, не залишайтеся тут самі. Візьміть з собою хоч кілька воїнів.

– Голубе, – промовив герцог, – я стримав себе і не вилаяв вас за те, що ви запізнились. А тому не заперечуйте мені. Я вірю своїй руці, незважаючи на те, що я горбатий. Коли я кликав тебе, ти барився, а зараз ти надто поспішаєш з своїми порадами. Але так уже повелося: останній в бою – перший у розмові. Хай краще буде навпаки.

І суворим, але благородним жестом він наказав воїнам їхати.

Піхотинці знов посідали на коней за спинами вершників. Загін повільно вирушив і незабаром зник у лісі.

Зорі вже почали бліднути: на сході займався день. Перші промені сонця освітили обличчя двох юнаків, які ще раз обернулись, щоб поглянути один на одного.

– Ви були свідком моєї помсти, гострої й нещадної, як і мій меч, – сказав герцог. – Але я б не хотів, – клянусь усім християнським світом, – щоб ви вважали мене невдячним. Ви прийшли мені на допомогу з славним мечем і гідною подиву відвагою; якщо ви не відчуваєте огиди до моєї потворності, обніміть мене.

І з цими словами юний ватажок розкрив обійми.

В глибині душі Дік відчував страшенний жах і щось схоже на ненависть до людини, яку врятував; але прохання було висловлено в такій формі, що було б не тільки неввічливо, а навіть жорстоко вагатись або відмовитись, і він поспішив виконати бажання герцога.

– А тепер, мілорде герцог, – сказав Дік, звільняючись від його обіймів, – чи вірна моя догадка? Ви – мілорд герцог Глостерський.

– Я – Річард Глостер, – відповів юнак. – А ви? Як вас звуть?

Дік назвав своє ім'я і подав йому перстень з печаткою лорда Фоксхема, який герцог одразу ж упізнав.

– Ви прийшли сюди раніше домовленого часу, – промовив герцог, – але чи можу я бути незадоволений? Ви схожі на мене: я теж прийшов сюди на дві години раніше і чекав. Це перший похід моєї армії, і я або загину в цьому поході, або завоюю собі славу. Там, у Шорбі залягли мої вороги під командою двох старих, досвідчених вождів – Бреклі й Райзінгема. Вони, очевидно, добре озброєні, але зараз вони затиснуті між морем, гаванню й річкою. У них немає ніякої можливості відступити. Саме тут, на мою думку, і слід завдати їм нищівного удару, і ми нападемо на них безшумно і зненацька.

– Звичайно, я теж так вважаю! – з запалом вигукнув Дік.

– Ви взяли з собою папери лорда Фоксхема? – запитав герцог.

І Дік, пояснивши йому, чому він не має зараз з собою потрібних паперів, насмілився розповісти герцогу про свої власні спостереження щодо сили й розташування ворожих військ.

– Я, мілорде герцог, – додав він, – напав би на ворога негайно, в цю ж хвилину, їх нічні дозори на світанку лягають спати, а вдень ворог не тримає ніякої охорони – хіба що тільки дозори на околиці міста. До того ж нічна варта зараз неозброєна, а решта воїнів сидить за ранковою чаркою вина – якраз слушний час напасти на них.

– Скільки, на вашу думку, у них воїнів? – запитав Глостер.

– Нема й двох тисяч, – відповів Дік.

– Тут, у лісі, у мене сімсот воїнів, – сказав герцог. – Сімсот ідуть з Кетлі й незабаром будуть тут, крім цього, за ними йдуть ще чотириста; у лорда Фоксхема п'ятсот воїнів у Холівуді, – півдня дороги, і вони будуть тут. Будемо чекати, поки вони підійдуть, чи нападемо зараз?

– Мілорде, – промовив Дік, – коли ви повісили цих п'ятьох негідників, ви самі вирішили питання. Хоч вони були людьми й незнатними, але часи зараз неспокійні, в Шорбі помітять їх відсутність, почнуть розшукувати, зніметься тривога. А тому, мілорде, коли ви хочете напасти зненацька, то, на мою думку, у вас не лишається й години на роздуми.

– Я теж так гадаю, – відповів Горбань. – Не мине й години, як ви в жорстокій битві заслужите звання рицаря. Послати спритного гінця в Холівуд з перснем лорда Фоксхема, другого – на дорогу щоб підігнав моїх тюхтіїв! Ну, Шелтоне, клянусь розп'яттям, нам поталанить!

З цими словами він знову засурмив.

На цей раз йому не довелося довго чекати. В одну мить галявина навколо хреста заповнилася пішими й кінними воїнами, Річард Глостер

сів на східцях і посилав гінця за гінцем, щоб якнайшвидше зібрати біля себе сімсот воїнів, схованих в найближчих лісах. Не минуло й чверті години, як його армія стояла перед ним. Він сам став на чолі війська, і армія вирушила вниз по схилу горба до міста Шорбі.

Його план був простий. Він вирішив захопити частину міста Шорбі, що лежала праворуч великої дороги, добре закріпитись у вузьких провулках і триматись там, доки не прийде підмога.

Якщо лорд Райзінгем захоче відступити, Річард зайде до нього в тил і поставить його між двох вогнів; якщо ж він вирішить захищати місто, то потрапить у пастку і кінець кінцем буде розбитий військом Глостера, яке переважало ланкастерців своєю кількістю.

Але Річарду Глостеру загрожувала одна велика й неминуча небезпека – сімсот воїнів Глостера могли бути розбитими вщент, в першій же сутичці з ворогом, і, щоб уникнути цього, треба було напасти на ворога якнайшвидше і зненацька.

Піхотинці знов сіли на коней ззаду вершників, а Діку випала особлива честь сидіти за спиною самого Глостера.

Поки ліс ховав їх, військо рухалось повільно, а коли ліс, що лежав по обидва боки дороги, скінчився, військо зупинилось, щоб перепочити й зробити розвідку.

Зійшло сонце, і його промені, пробиваючись крізь жовте морозне сяйво, освітили місто Шорбі, над засніженими покрівлями якого клубочилися стовпи ранкового диму.

Глостер обернувся до Діка.

– В цьому бідному містечку, – промовив він, – де мешканці зараз готують сніданок, або ви заслужите звання рицаря, а я почну життя,

сповнене великих почестей і слави, або ж ми обидва загинемо, не залишивши після себе пам'яті. Ми – два Річарди. Ну, Річарде Шелтон, про нас ще почують, про обох! Імена наші зазвучать в устах народу гучніше, ніж звуки ударів наших мечів по головах ворогів.

Дік був здивований таким палким бажанням слави, висловленим з такою великою пристрастю, але розумно і спокійно відповів, що обіцяє, в свою чергу, виконати свій обов'язок і що він не сумнівається в перемозі, якщо й решта вчинить так само.

На цей час коні вже добре відпочили. Річард Глостер підняв меч, попустив поводи, і коні, на яких сиділо по два воїни, помчали вниз схилом горба, перетинаючи вкрите снігом поле, що відділяло їх від міста Шорбі.

Розділ II

БИТВА В ШОРБІ

До міста було не більше чверті милі. Але не встигли вони виїхати з лісу, як помітили людей, що з голосними криками бігли кудись по сніжному полю. Майже тієї ж миті в місті знявся шум, який з кожною хвилиною ставав усе голоснішим. Військо не проскакало й половини дороги до найближчого будинку, як у місті задзвонили дзвони.

Юний герцог заскреготав зубами. Він боявся, що ворог встигне підготуватись до захисту. Він знав, що коли йому не пощастить закріпитися в місті, то його маленький загін буде розбитий і знищений цілком.

Проте справи ланкастерців були далеко не блискучі. Все йшло так, як сказав Дік. Нічна варта вже роззброїлась, а решта воїнів – роззута, неодягнена, непідготовлена до бою – все ще тинялася по дворах. У всьому місті не було, мабуть, і п'ятдесяти озброєних воїнів і п'ятдесяти засідланих коней.

Калатання дзвонів, перелякані крики людей, що мчали по вулицях і стукали у двері будинків, миттю підняли на ноги принаймні чоловік сорок з цих п'ятдесяти. Вони швидко скочили на коней і, не маючи жодної уяви, звідки загрожує небезпека, бігали у різних напрямках.

І коли Річард Глостер доскакав до першого будинку Шорбі, при вході у вулицю його зустріла тільки купка воїнів, яку він розігнав, як буря розганяє жайворонків.

Коли вони проскакали кроків сто містом, Дік Шелтон доторкнувся до плеча герцога; той, у відповідь, натяг поводи, приклав до рота сурму і, подавши умовлений знак, повернув праворуч. Весь його загін, як один вершник, за його командою повернув слідом за ним і промчав найближчим провулком. Тільки останні двадцять вершників стримали коней на початку вулиці. В ту ж мить піхотинці, яких вони везли на своїх конях, пострибали на землю; одні з них стали готувати луки, а інші – захоплювали будинки по обидва боки вулиці.

Здивовані цією несподіваною зміною напрямку і налякані оильною тиловою охороною Глостера, ланкастерці, спішно порадившись, поскакали у місто за підмогою.

Та частина міста, яку, за порадою Діка, захопив Річард Глостер, лежала на невеличкому підвищенні, за яким зразу ж починалося поле. Вона складалася з п'яти маленьких вуличок з бідними майже незаселеними будиночками. На всіх п'яти вулицях поставили надійну і сильну варту; резерв закріпився в центрі, куди не долітали ворожі стріли, і був готовий будь-якої хвилини подати варті допомогу.

Ця частина міста була такою бідною, що жодний з ланкастерських лордів, і навіть їх слуги, не жили тут. Мешканці цих вулиць одразу ж покинули свої будинки і порозбігались, репетуючи на все горло.

У центрі, де сходилися всі п'ять вулиць, стояла старезна обшарпана корчма з вивіскою, на якій була зображена шахівниця. Цю корчму і вибрав герцог Глостерський для своєї головної квартири на весь день.

Діку він доручив охороняти одну з п'яти вулиць.

– Ідіть, – сказав він, – заслужіть собі звання рицаря. Завоюйте мені славу. Один Річард для другого. І даю слово, якщо я піднесусь, ви піднесетесь разом зі мною. Йдіть, – додав він, потиснувши Дікові руку.

Але, як тільки Дік пішов, герцог обернувся до маленького обірваного лучника, що стояв поряд.

– Іди, Детоне, і якнайшвидше, – наказав він. – Йди за цим хлопцем. Якщо ти впевнишся у його вірності, ти головою відповідаєш за його життя. І горе тобі, коли ти повернешся без нього! Але якщо виявиться, що він зрадник, або коли ти хоч на хвилину будеш сумніватися в ньому, – заколи його ударом у спину.

Тим часом Дік поспішав укріпити свої позиції. Вулиця, яку він мав охороняти, була дуже вузька і тісно забудована. З обох боків верхні поверхи будинків нависали над бруком. Але незважаючи на те, що вулиці були вузькі й темні, вони виходили на базарну площу міста, і наслідки битви повинні були, очевидно, вирішуватись на цьому місці.

Всю базарну площу заповнила юрба городян, які бігали, не знаючи, куди тікати; аде ворога, готового до нападу, ще не було видно, і Дік вирішив, що в нього є час, щоб підготуватись до оборони.

В кінці вулиці стояли два порожніх будинки з, відчиненими навстіж дверима, бо мешканці покинули їх і втекли. Дік наказав спішно витягти звідки всі меблі і побудував з них при вході у вулицю барикаду.

В його розпорядженні було сто воїнів, більшу частину яких він розмістив у будинках, де вони могли лежати під захистом стін і стріляти з вікон. Сам Дік з рештою воїнів засів за барикадою.

Між тим у місті все ще панувало повне безладдя. Квапливе калатання дзвонів, звуки сурм, кінні загони, що скакали в різні боки, вигуки командирів, крики жінок, – все це зливалось в загальний нестерпний шум. Нарешті гомін почав потроху вщухати; незабаром воїни почали збиратися на базарній площі і шикуватися в бойовий порядок.

Більшість з них була одягнена в темно-червоний і синій одяг, а в рицарі на коні, який шикував ряди воїнів, Дік впізнав сера Деніела Бреклі.

Потім настало довге затишшя, і раптом одночасно з усіх чотирьох кінців міста долинули звуки сурм. П'ята сурма відповіла їм з базарної площі. І зразу ж ряди війська заворушились. Через барикаду полетіла злива стріл і впала на стіни обох укріплених будинків.

Почалася атака. За загальним сигналом вороже військо напало на всі п'ять вулиць. Глостер був оточений з усіх боків, і Дік зрозумів, що може розраховувати тільки на своїх сто воїнів.

На барикаду один за одним обрушились сім залпів. У самий розпал стрілянини хтось торкнув Діка за руку. Він оглянувся і побачив пажа, який простягав йому шкіряну куртку, з нашитими на ній металевими пластинками для захисту від стріл.

– Це від лорда Глостера, – промовив паж. Він помітив, що у вас, сер Річард, немає лат.

Дік, задоволений тим, що його назвали сером, підвівся і з допомогою пажа надів захисну куртку.

І одразу ж дві стріли з силою вдарились об металеві пластини, не завдавши йому ніякої шкоди, а третя влучила в пажа, і той, смертельно поранений, впав до ніг Діка.

Тим часом все вороже військо вперто йшло в наступ, дедалі ближче підходячи до базарної площі. Ворог вже був так близько, що Дік теж наказав стріляти. Негайно ж з-за барикади і з вікон будинків на ворога полетіла смертельна злива стріл. Але ланкастерці, наче вони чекали на якийсь сигнал, у відповідь тільки закричали і продовжували наближатись до барикади. Вершники з опущеними забралами все ще стояли й не брали участі в бою.

Незабаром почалась вперта смертельна боротьба. Ішов рукопашний бій. Нападаючі, тримаючи в одній руці меч, намагались другою зруйнувати барикаду. Але захисники, в свою чергу, боролись, мов божевільні. Деякий час боротьба точилася мовчки, люди падали один на одного. Але руйнувати завжди легше, і коли сигнал сурми подав ланкастерцям команду припинити безнадійну спробу зруйнувати барикаду і відступити, барикада була вже напівзруйнована. Вона наполовину осіла і загрожувала завалитись зовсім.

Піхота ланкастерців спішно відступила, щоб дати дорогу кінноті. Вершники, що стояли, вишикувавшись у два ряди, раптом обернулись і перетворили свій фланг в авангард. І довгою, закованою в сталь колоною, швидкою, як поранена гадюка, вони кинулись на майже зруйновану барикаду.

Один з перших двох вершників упав разом з, конем, і його товариш проскакав по ньому. Другий вискочив просто на вершину барикади, проткнувши лучника списом. Майже тієї ж самої миті його і самого стягли з сідла, а коня вбили. Навальний натиск ворога відкинув захисників і барикади. Воїни ланкастерців, перелазячи через трупи своїх товаришів, шаленою атакою прорвали лінію оборони захисників і з ревом, мов потік, що прорвав греблю, ринули у вулицю.

Але битва на цьому не скінчилась. У вузькому проході вулиці Дік і кілька воїнів, що лишилися живими, працювали алебардами як лісоруби, і незабаром на всю ширину вулиці було збудоване нове, вище і надійніше укріплення з забитих воїнів і поранених коней, які билися в передсмертній агонії.

Зустрівшись з цією новою перешкодою, кіннота ланкастерців відступила назад, і в цю ж мить на них з вікон полетіла така злива стріл, що відступ перетворився на втечу.

Майже одночасно ті вершники., що прорвали барикаду і вискочили на вулицю, домчали до дверей корчми з вивіскою у вигляді шахової дошки. Тут їх зустрів грізний Горбань і всі резервні сили йоркістів. Вершники в повному безладді і паніці кинулися назад.

Дік з своїми людьми зустрів їх коло барикади; з будинків з свіжими силами вискакували воїни, які ще це брали участі в рукопашному бою; на втікачів посипався град стріл.

Через якусь хвилину на вулиці не лишилось жодного живого ланкастерця.

І тільки тоді Дік підняв свій закривавлений меч і закричав "ура".

Глостер зліз з коня і оглянув місце бою. Його обличчя було бліде, як полотно, але очі сяяли, наче самоцвіти, його голос, збуджений битвою і перемогою, був хрипкий і грубий. Він поглянув на укріплення, до якого не могли підійти ні друг, ні ворог: так несамовито бились там в передсмертній агонії коні. Глянувши на це криваве побоїще, він криво посміхнувся.

– Добийте коней, – наказав він. – Вони заважають вам. Річарде Шелтон, – додав він, – я задоволений вами. Станьте на коліно.

Ланкастерці знову почали стріляти, і стріли густою зливою падали на вулицю; але герцог, не звертаючи на них уваги, вийняв свій меч і тут же, на місці, посвятив Річарда в рицарі

– А тепер, сер Річард, – сказав він, – коли ви побачите лорда Райзінгема, негайно пришліть гінця за мною. Навіть, якщо це буде ваш останній воїн, пришліть його до мене негайно. Краще втратити свої позиції, ніж нагоду зустрітися з графом Райзінгемом у бою. І запам'ятайте ви всі, – додав він, підвищуючи голос, – якщо граф Райзінгем загине не від моєї руки, я буду вважати цю перемогу поразкою.

– Мілорде герцог, – сказав один з тих, що супроводили його, – невже ваша милість ще не втомилася, піддаючи небезпеці своє дорогоцінне життя? Для чого ми тоді марнуємо тут свій час?

– Кетсбі, – відповів герцог, – наслідки битви вирішуються тут. Решта сутичок не має ніякого значення. Ми повинні тут перемогти. Що ж до небезпек, то якби ви були бридким горбанем і діти дражнили вас на вулицях, ви б дешевше оцінювали своє життя. А година слави варта життя. У всякому разі, коли ви хочете, їдьмо і огляньмо інші позиції. Сер Річард, мій тезко буде й далі утримувати залиту кров'ю вулицю. На нього можна покластися. Але пам'ятайте, сер Річард, не все ще закінчено. Найгірше попереду. Не спіть.

Він підійшов до молодого Шелтона, поглянув йому у вічі і, взявши обома руками його руку, так міцно стиснув її, що у Діка ледве не виступила з-під нігтів кров. Дік не витримав його погляду. Божевільне збудження, відвага й жорстокість, які він прочитав у цих очах, сповнили його страхом за майбутнє, Цей молодий герцог був справді хоробрий, він завжди боровся в перших рядах під час рійни, але й після війни, в дні миру, серед своїх щирих друзів, він, здавалось, буде продовжувати сіяти смерть.

Розділ III

БИТВА В ШОРБІ

(закінчення)

Знову Дік залишився сам. Він оглядівся навколо: стріли летіли вже не так густо, як раніше. Ворог скрізь відстудав, більша частина площі була вже порожня. Сніг на ній місцями перетворився на грязюку жовтуватого кольору, місцями на ньому були плями закипілої крові. Скрізь на площі, густо вкритій опереними стрілами, наче щетиною, валялися убиті люди й коні.

Втрати у Діка були величезні. У вході у вуличку і на зруйнованій барикаді лежали купи убитих і тяжко поранених. З сотні воїнів, здатних тримати зброю, що були в нього на початку битви, залишилось не більше сімдесяти.

А час минав. Кожної хвилини до Діка могло прибути підкріплення. Ланкастерці ж, знесилені своєю шаленою, але марною атакою, значною мірою занепали духом, щоб зважитись на новий наступ.

На стіні одного з крайніх будинків був сонячний годинник, в ясному світлі морозяного зимового дня він показував десяту годину.

Дік обернувся до лучника, маленького непоказного на вигляд чоловіка, що стояв поряд з ним і перев'язував рану на руці, і промовив:

– Непогана була битва. Слово честі, їм більше не захочеться напасти на нас.

– Сер, – відповів маленький лучник, – ви добре билися за йоркський дім, а за себе ще краще. Ніколи нікому ще не поталанило домогтися прихильності герцога так швидко, як вам. Просто диво, що він доручив

таке діло людині, якої зовсім не знав. Але бережіть свою голову, сер Річард! Якщо вас переможуть, якщо ви відступите хоч на крок – вас чекає сокира або вірьовка. Скажу вам одверто, я приставлений до вас для того, щоб стежити за вами і встромити вам у спину кинджал, якщо ваша поведінка здасться підозрілою.

Дік здивовано глянув на маленького лучника.

– Мені! – вигукнув він. – У спину?

– Цілком вірно, – відповів лучник, – і через те, що таке доручення мені не подобається, я розказав вам про нього. Ви повинні служити віддано і виправдати сподівання герцога. О, наш Горбань хоробрий хлопець і добрий воїн, але він хоче, щоб усі робили так, як йому треба. Тих, хто не виконує його наказів, убивають.

– О Господи! – вигукнув Дік. – Невже це правда? І люди йдуть за таким вождем?

– Ідуть з радістю, – відповів стрілець, – Він суворо карає, але й щедро винагороджує. Він не шкодує чужої крові й поту, та не шкодує і себе; в битві він у перших рядах, а спати лягає останнім. Він далеко піде, цей Горбань, Дік Глостер!

Молодий рицар, який і раніше був сміливим і уважним, став тепер ще хоробрішим і спостережливішим. Він розумів, що раптова прихильність герцога несла в собі і приховану небезпеку. Одвернувшись від стрільця, Дік ще раз тривожно оглянув площу. Як і перше, вона була порожня.

– Не подобається мені цей спокій, – сказав він. – Нам, безперечно, готують якусь несподіванку.

І наче у відповідь на ці слова лучники знову почали наступ, і на барикаду густо посипались стріли. Але в цій атаці відчувалась якась нерішучість. Лучники ніби чекали чогось.

Дік занепокоєно дивився навколо, силкуючись зрозуміти, звідки його воїнам загрожує небезпека. Раптом з вікон і дверей будинку, що стояв у центрі вулиці ринув потік ланкастерських лучників. Вискочивши звідти, вони швидко вишикувались в бойовий порядок, і на загін Діка ззаду полетіла хмара стріл.

І одразу ж лучники, що нападали на Діка з боку базарної площі, стали стріляти частіше, рішуче наближаючись до барикади.

Дік негайно викликав з будинків усіх своїх воїнів, поставив їх по боках барикади, сказав їм кілька підбадьорливих слів, і загін почав відстрілюватися, хоч на барикаду тепер падала злива ворожих стріл. Тим часом і в інших будинках раз у раз відчинялися двері й вікна, звідти з переможними криками вибігали з дверей й вистрибували з вікон ланкастерські солдати, і нарешті в тилу Діка їх стало майже стільки, скільки було спереду. І тут Дік зрозумів, що барикаду йому не втримати, більше того, якби він і втримав її, це однаково нічого б не дало. Тепер уся армія йоркістів опинилась в безпорадному становищі і була на грані цілковитої поразки.

Вороги в тилу Діка буди слабші за тих, що нападали спереду, і Дік, зібравши своїх воїнів, кинувся на ворогів, що повибігали з будинків. Напад був такий шалений, що ланкастерські лучники одразу ж відступили і, розладнавши ряди, почали тікати в будинки, з яких нещодавно вилізли з таким переможним виглядом.

Враз ворожі воїни, що наступали з боку базарної площі, кинулись через барикаду, яку тепер ніхто не захищав, і напали на Діка ззаду. І він мусив знову повернути своїх людей, щоб відігнати їх. Хоробрість його

воїнів знов узяла гору, і вони миттю очистили вулицю, та в цей час ланкастерці знов вибігли з будинків і втретє напали на них.

Воїнів у Діка ставало дедалі менше. Кілька разів він опинявся один серед ворогів, і йому доводилось скажено рубати мечем, щоб врятувати своє життя, кілька разів він відчув, що удари ворогів вразили його. Тим часом битва тривала, і неможливо було зрозуміти, хто перемагає.

Раптом Дік почув, як на околицях міста гучно заспівали сурми. Бойовий клич йоркістів полинув до неба, підхоплювався силою радісних голосів. Тієї ж миті ворог почав швидко відступати з вулиці на базарну площу. Хтось голосно крикнув: "Тікаймо!" Шалено гриміли сурми. Одні з них наказували відступати, інші кликали в атаку. Було ясно, що на ланкастерців упав важкий удар, який викликав серед них цілковите сум'яття і навіть паніку.

Потім, як у театрі, розігралась остання дія битви за Шорбі. Воїни, що були перед Річардом, повернулись, наче собаки, яких покликали додому, і побігли з швидкістю вітру. Навздогін їм через базарну площу промчав ураган вершників. Ланкастерці, обертаючись, відбивались мечами, йоркісти кололи їх списами.

В самій гущі битви Дік побачив Горбаня. Він врізувався у ворожі ряди з лютою відвагою і надзвичайною майстерністю, які згодом, через кілька років, у битві під Босвортом, і ще пізніше, коли він уже був заплямований злочинами, допомагали йому виграти битву і змінити долю англійського трону. Ухиляючись від ударів, рубаючи мечем, топчучи тих, хто впав під ударами, він так майстерно правив своїм конем, так спритно захищався, так щедро посилав смерть своїм ворогам, що опинився далеко попереду своїх рицарів, пробиваючи закривавленим мечем шлях до лорда Райзінгема, який зібрав навколо себе найхоробріших ланкастерців. Ще мить – і вони зустрілись: високий на зріст, блискучий і уславлений воїн і потворний, хворобливий хлопець.

Однак Шелтон не сумнівався, хто буде переможцем у двобої. Коли через хвилину ряди воїнів порідшали навколо, Дік побачив, що граф зник, а Горбань, розмахуючи мечем, знов жене свого коня в гущавину битви.

Отже через хоробрість Шелтона, який утримав вхід у вулицю при першій атаці, та вчасно прибувше підкріплення з семисот воїнів, юнак, якому судилося залишитись в пам'яті нащадків під проклятим ім'ям Річарда III, виграв свою першу значну битву.

Розділ IV

РОЗГРОМ ШОРБІ

Вороги відступили, і Дік, з сумом оглядаючи рештки свого хороброго війська, почав підраховувати, скільки коштувала йому перемога. Тепер, коли небезпеки не стало, він відчув себе таким побитим і стомленим, що, здавалось, був уже нездатний на нове зусилля.

Але час відпочинку ще не настав. Шорбі було узяте штурмом, і хоч місто було беззахисне і не могло вчинити ніякого опору, було ясно, що грубі воїни будуть такими ж грубими і після закінчення битви і що найжахливіше попереду. Річард Глостер був не з тих полководців, що захищають городян від розлютованих солдатів; навіть якби він захотів це зробити – невідомо, чи зміг би.

Ось чому Дік повинен був розшукати й захистити Джоанну. Думаючи про неї, він уважно придивлявся до облич своїх воїнів. Трьох чи чотирьох з них, які здалися Діку слухнянішими й тверезішими за інших, він відвів набік і, пообіцявши щедро винагородити їх і розповісти про них герцогові, повів їх через базарну площу, що була зараз безлюдна, в протилежну частину міста.

На вулицях там і тут ще билися маленькі купки воїнів, там і тут штурмували будинки, і обложені кидали на голови своїх ворогів стільці й

столи. На снігу валялося багато зброї і трупів, але якщо не зважати на окремі сутички, вулиці були безлюдні.

Деякі будинки були пограбовані, інші стояли з зачиненими віконницями й замкненими дверима; з більшості димарів не курилося.

Дік, не встряючи в сутички, швидко вів своїх воїнів до монастирської церкви, але коли підійшов до Головної вулиці, з його вуст вихопився крик жаху. Великий будинок сера Деніела був узятий штурмом. Розбиті ворота ледве трималися на завісах, і воїни, яких було, наче мошви, входили й виходили з них, тягнучи здобич. Проте на горішніх поверхах грабіжники ще наштовхувались на опір. Саме в ту хвилину, як Дік підійшов до будинку, вгорі відчинилося вікно і на вулицю викинули якогось бідолаху, одягненого в темно-червоне й голубе, що кричав і опирався.

Діка охопили найстрашніші передчуття. Наче, божевільний, він кинувся в будинок, розштовхуючи зустрічних, і одним духом влетів у кімнату на четвертому поверсі, де він востаннє бачив Джоанну. В кімнаті був розгардіяш: меблі перекинуті, шафи відчинені, килим, зірваний з стіни, лежав одним кінцем на жаринках, що лишилися в каміні, і починав тліти. Дік, майже несвідомо, затоптав килим і зупинився в відчаї. Сер Деніел, сер Олівер, Джоанна – всі зникли, але хто міг сказати, вбиті вони чи щасливо втекли з Шорбі?

Він схопив за плащ лучника, що проходив повз нього.

– Чоловіче, – спитав він, – ти був тут, коли брали будинок?

– Пусти, – відповів стрілець, – пусти, щоб ти здох, а то вдарю.

– Я теж можу вдарити, – промовив Дік. – Стій і розказуй.

Але стрілець, розгарячений вином і битвою, однією рукою вдарив Діка в плече, а другою вирвав плащ. Тут молодий рицар спаленів. Він схопив

стрільця в свої могутні обійми і з нелюдською силою притис до своїх закованих в панцир грудей. Потім, поставивши стрільця перед себе, наказав йому говорити, коли тому дороге життя.

– Пощадіть! – прохрипів, задихаючись, стрілець. – Я був би обачнішим і не перечив би вам, якби знав, що ви такі сердиті. Коли брали будинок, я був тут.

– Чи знаєш ти сера Деніела? – спитав Дік.

– Дуже добре знаю, – відповів стрілець.

– Він був у будинку?

– Так, був, – сказав стрілець. – Але як тільки ми вдерлися в двір, він утік через сад.

– Сам? – вигукнув Дік.

– Ні, з ним було близько двадцяти воїнів.

– Воїнів? – перепитав Шелтон. – А жінок не було?

– Слово честі, жінок я не бачив, – відповів стрілець. – В будинку їх не було.

– Дякую, – сказав Дік, – ось тобі монета за клопіт. – Але, порившися в гаманці, Дік нічого не знайшов. – Розшукай мене завтра, – додав він. – Спитаєш Річарда Шел… сера Річарда Шелтона, – поправився Дік. – Я щедро тебе винагороджу.

Раптом в голові Діка промайнула здогадка. Він квапливо спустився в двір і щодуху побіг через сад до головного входу в церкву. Двері були

відчинені навстіж; всередині купчились городяни з своїми сім'ями, що принесли з собою найбільш коштовні речі, а в головному вівтарі священики в повному уборі благали Бога про ласку. І в ту мить, коли Дік увійшов у церкву, під склепінням лунко загримів хор.

Він поспішно розштовхав утікачів і підійшов до сходів, що вели на дзвіницю. Але тут до нього ступив високий на зріст священик і зупинив його.

– Куди ти, сину мій? – суворо спитав він.

– Отче мій, – відповів Дік, – мене послали сюди в дуже важливій справі. Не затримуйте мене. Я розпоряджаюсь тут для мілорда Глостера.

– Мілорда Глостера? – перепитав священик. – Невже битва закінчилась так сумно?

– Так, отче мій, битва закінчилась, ланкастерці розгромлені, мілорд Райзінгем, упокій, Господи, його душу, залишився на полі битви. А тепер, з вашого ласкавого дозволу, я буду робити те, для чого прийшов сюди.

І, відсторонивши священика, приголомшеного новинами, Дік штовхнув двері й побіг угору, стрибаючи одразу через чотири східці.

З дзвіниці було видно, як на долоні, не тільки місто Шорбі, але й поле, що оточувало його, і море. Було близько дванадцятої години, день видався ясний, і сніг блищав проти сонця. Подивившись навколо, Дік побачив наслідки битви.

Глухий невиразний шум долинав до Діка з вулиць, час від часу дзвеніла сталь. В гавані не залишилось ні одного корабля, ні одного човна. Але у відкритому морі біліли вітрила і чорніли цяточки човнів, набитих втікачами. А на суші по засипаних снігом лугах скакали купки вершників. Одні з них намагалися проскочити до лісу, інші, безперечно,

йоркісти, сміливо перехоплювали їх і гнали назад у місто. Погляд скрізь наштовхувався на безліч людських і кінських трупів, що чорніли на снігу.

На довершення картини, ті з піхотинців, які не знайшли місця на кораблях, все ще відстрілювались у порту під захистом прибережних шинків. Там горіло кілька будинків, дим валував у ясне сонячне небо і хмарою летів у бік моря.

Увагу молодого спостерігача на дзвініці привернула купка вершників, що мчали в напрямку Холівуда. Вона вже наближалась до лісу. Вершників скакало чимало – ніде, скільки сягало око, не було більше такого великого загону ланкастерців, і вони залишали на снігу широкий слід. Цей слід показав Діку шлях, яким загін виїхав з міста.

Поки Дік спостерігав за вершниками, вони без перешкод досягли узлісся і повернули на північ. І на тлі темного лісу Дік побачив колір їхнього одягу, добре освітленого сонцем.

– Темно-червоний і голубий! – вигукнув він. – Клянусь, темно-червоний і голубий! Наступної миті він уже мчав униз. Перш за все треба було розшукати герцога Глостера, тому що в цьому безладді тільки він міг дати йому достатню кількість воїнів. Битва в центрі міста по суті вже закінчилась. На вулицях було повнісінько солдатів, що вештались без діла. Одні з них тягли на собі стільки здобичі, що в них аж ноги підгинались, інші, п'яні, горлали пісні. Але, скільки Дік не бігав по місту і не питав у солдатів, де герцог, ніхто з них не мав про це найменшого уявлення. І тільки випадково Дік наштовхнувся на герцога, коли той, сидячи на коні, давав наказ вибити лучників з порту.

– Сер Річард Шелтон, – сказав він, – ви прийшли вчасно. Я зобов'язаний вам тим, що ціную не дуже дорого – своїм життям, і ще тим, за що я довіку буду перед вами в боргу – перемогою. Кетсбі, коли б у мене було десять таких командирів, як сер Річард, я міг би через два тижні рушити на Лондон. А тепер, сер, якої винагороди ви хочете?

– Дайте мені, мілорде, – сказав Дік, – п'ятдесят вершників. Вони потрібні мені для того, щоб наздогнати чоловіка, якого я ненавиджу, і звільнити дівчину, яку він забрав з собою. Зробіть мені таку ласку, більше нічого не попрошу.

– А як звуть того чоловіка? – спитав герцог.

– Сер Деніел Бреклі, – відповів Дік Річард.

– Ловіть його, зрадника! – крикнув Глостер. – Це не винагорода, сер Річард. Ви робите мені нову послугу; якщо ви принесете його голову, мій борг вам тільки збільшиться. Кетсбі, дай йому солдатів. А ви, сер, поки подумайте, що я міг би для вас зробити, щоб віддячити вам.

В цей час йоркісти оволоділи одним з портових шинків, кинувшись на нього з трьох боків, і взяли в полон його захисників. Дік Горбань був дуже задоволений цим і, під'їхавши ближче, звелів показати йому полонених.

Їх було четверо. Двоє – слуги мілорда Шор, один – слуга лорда Райзінгема і, нарешті, четвертим і останнім, але не останнім в очах Діка, був високий на зріст старий сивий моряк. Він був трохи напідпитку і ледве волік ноги; слідом за ним, скиглячи й підстрибуючи, біг собака. Молодий герцог суворо глянув полонених.

– Повісити! – наказав він і одвернувся, щоб спостерігати за ходом битви.

– Мілорде, – промовив Дік, – тепер я знаю, якої винагороди попросити. Подаруйте життя і волю цьому старому моряку.

Глостер обернувся й подивився Дікові в обличчя.

– Сер Річард, – відповів він, – я воюю не павиними перами, а гострими мечами, і безжально убиваю своїх ворогів. У кожного з моїх прибічників у роздертому на шматки англійському королівстві є брат або друг у ворожому таборі. І якби я почав роздавати помилування, то мені довелось би всунути меч у піхви.

– Можливо, це так, мілорде, – сказав Дік, – але я, ризикуючи позбавитись вашої ласки, буду зухвалим і нагадаю вам про обіцянку.

Річард Глостер спалахнув.

– Запам'ятайте гарненько, – сказав він, – що я не люблю ні милосердя, ні тих, хто ним торгує. Сьогодні ви поклали початок блискучої кар'єри. Я виконаю свою обіцянку, якщо ви будете наполягати на цьому. Але, клянусь небесною силою, мої милості до вас на цьому закінчаться.

– Беру на себе всі збитки, – проказав Дік.

– Дайте йому цього моряка, – промовив герцог і, смикнувши поводи, повернувся спиною до молодого Шелтона.

Дік не почував ні радості, ні смутку. Він надто добре знав герцога, щоб надавати великого значення його прихильності, бо виникала вона дуже швидко й легко і тому не викликала довіри. Він тільки побоювався, що мстивий полководець відмовиться дати солдатів. Та Дік був хибної думки про честь герцога, якою б вона не була, і, головне, про твердість його рішень. Крім того, герцог вирішив, що Дік збирається переслідувати сера Деніела, тому не міняв свого рішення. Голосно наказавши Кетсбі поспішити, герцог нагадав, що рицар чекає.

Тим часом Дік обернувся до старого моряка, який, здавалося, був байдужий і до страти, що загрожувала йому, і до несподіваного звільнення.

– Арбластере, – сказав Дік, – я заподіяв тобі багато лиха, але тепер, клянусь розп'яттям, я віддячив тобі.

Та старий моряк тільки мовчки байдуже глянув на нього.

– Життя все ж таки життя, старий буркотуне, – вів далі Дік, – і коштує воно більше за кораблі й вина. Скажи ж, що прощаєш мені. Хоч твоє життя для тебе нічого не варте, але мені воно коштувало всього мого майбутнього. Я заплатив за нього страшенно дорого. Ну, не треба бути таким жорстоким.

– Коли б у мене був корабель, – сказав Арбластер, – я був би в безпеці у відкритому морі разом зі своїм матросом Томом. Але ти забрав у мене корабель, куме, і я жебрак. А мого матроса Тома застрілив якийсь негідник. "Щоб ти здох!" – промовив Том, коли вмирав, і більше ніколи не скаже ні слова, і нещасна душа його покинула тіло. Ніколи вже я не буду плавати разом з бідолашним Томом.

Дік відчув каяття і жалість. Він хотів узяти моряка за руку, але той відсмикнув її.

– Ні, – сказав він, – облиш. Ти ж обдурив мене і розорив, тож будь задоволений цим.

Слова завмерли на вустах Діка. Він бачив крізь сльози, що набігли йому на очі, як нещасний старий, прибитий горем, схиливши голову, побрів по снігу, не помічаючи собаки, що скиглив біля його ніг. І тут Дік вперше зрозумів, яку безнадійну гру ми ведемо в житті і що зробленого неможливо ні змінити, ні виправити каяттям.

Але в нього не було часу віддаватися сумним думкам. Кетсбі зібрав вершників, під'їхав до Діка і, зіскочивши на землю, запропонував йому свого коня.

– Сьогодні вранці, – сказав він, – я трохи заздрив вашому успіху, але він виявився нетривким. Зараз, сер Річард, я від щирого серця пропоную вам цього коня, щоб ви виїхали на ньому з цього місця.

– Поясніть мені, – попросив Дік, – що викликало цей успіх.

– Ваше ім'я, – відповів Кетсбі. – Мілорд ставиться до цього дуже уважно. Якби моє ім'я було Річард, я завтра був би графом.

– Дуже вдячний вам, сер, – сказав Дік. – Я зовсім не вірю, що коли-небудь мені знов пощастить завоювати нові милості герцога, тому дозвольте попрощатися з вами. Влада й багатство непогані, звичайно, речі, але, між нами кажучи, ваш герцог – страшна людина.

Кетсбі засміявся.

– Ваша правда, – промовив він, – але той, хто їде за Річардом Горбанем, може далеко заїхати. Ну, хай боронить вас Бог від усякого лиха! Бажаю вам найкращого!

Дік став на чолі свого загону і, наказавши воїнам їхати слідом за ним, рушив уперед. Він проїхав через місто, гадаючи, що цим шляхом їхав сер Деніел, і шукаючи ознак, які могли б підтвердити цю думку. Скрізь на вулицях валялися убиті й поранені, І в таку холоднечу теж були приречені на смерть. Ватаги переможців ходили з будинку в будинок, грабуючи, вбиваючи і горлаючи пісні. З усіх боків до Діка долинали крики пограбованих і скривджених, часом він чув стук в чиї-небудь замкнуті двері, гіркий плач жінок.

Серце Діка після випадку з Арбластером прокинулось. Він вперше побачив жорстокі наслідки своїх вчинків, і думка про нещастя, що впали на місто Шорбі, сповнила його відчаєм.

Нарешті він досяг околиць міста і знайшов той широкий слід на снігу, який помітив з дзвіниці. Він поскакав швидше, уважно придивляючись до трупів людей і коней, що лежали обабіч сліду. Багато хто з убитих був одягнений в кольори сера Деніела. Тих, що лежали горілиць, Дік навіть пізнавав.

Між мостом і лісом на загін сера Деніела, очевидно, напали лучники, бо тут скрізь валялись трупи, з яких стирчали стріли. Серед них Дік помітив молодого хлопця, обличчя якого здалось йому дуже знайомим.

Він зупинився, зліз з коня і трохи підняв хлопця. Від цього руху з його голови впала шапка, і густе довте волосся розсипалося по плечах. Хлопець розплющив очі.

– А, приборкуваче левів! – промовив він кволим голосим. – Вона поїхала. Скачіть швидше!

І нещасна дівчина знову знепритомніла.

У одного з воїнів Діка була фляжка з якимсь міцним напоєм, і з його допомогою Дікові вдалось привести її до пам'яті. Він посадив подругу Джоанни до себе в сідло і знов поскакав у напрямку лісу.

– Нащо ви взяли мене з собою? – аитала Алісія Райзінгем. – Адже я вас тільки затримую.

– Зовсім ні, – відповів Дік. – А в Шорбі кров, п'яні солдати, вбивства. Там дуже небезпечно, тож не слід бути невдоволеною, що їдете зі мною.

– Я не хочу бути зобов'язаною нікому з прибічників Йорка, – вигукнула вона. – Пустіть мене!

– Мадам, – сказав Дік, – ви самі не знаєте, що говорите. Ви поранені.

– Зовсім ні, – відповіла дівчина, – підо мною тільки вбили коня.

– Все одно я не можу кинути вас саму в полі, серед ворогів, – промовив Дік. – Хочете ви цього чи не хочете, але я візьму вас з собою. Я щасливий, що мені трапилась нагода бути корисним вам, і я можу заплатити вам хоч частку свого боргу.

Вона нічого не відповіла, а через кілька хвилин раптом спитала:

– А що з моїм дядьком?

– З мілордом Райзінгемом? – перепитав Дік. – Мені дуже б хотілося принести вам добру звістку, мадам, але в мене її немає. Тільки один раз я бачив його, під час битви. Будемо сподіватися на краще.

Розділ V

НІЧ У ЛІСІ. АЛІСІЯ РАЙЗІНГЕМ

Очевидно, сер Деніел їхав до Танстольського замку, але було ясно, що через глибокий сніг, пізній час, необхідність уникати доріг і продиратись крізь ліс він не зможе дістатись туди раніше наступного ранку.

Перед Діком був вибір: або йти по сліду рицаря і, якщо трапиться нагода, напасти на нього цієї ж ночі, коли він стане табором, або вибрати іншу дорогу і піти серу Деніелу навперейми.

Обидва плани мали серйозні хиби, і Дік, який боявся піддати Джоанну небезпекам битви, вже майже доїхав до узлісся, але так нічого й не вирішив.

В цьому місці сер Деніел повернув ліворуч і заглибився в хащу, йому довелось розтягнути свій загін вузькою стрічкою, щоб легше було просуватися поміж дерев та кущів, і слід на снігу став значно глибшим. Скільки можна було сягнути оком, цей слід звивався поміж дубів, що сплітали над ним своє вузлувате гілля. Стояла мертва тиша, не чути було ні людини, ні звіра, ні птаха; промені сонця золотили сніг і кидали на нього візерунок тіней.

– Як на твою думку, – спитав Дік одного з воїнів, – їхати нам слідом чи, може, краще піти навперейми?

– Сер Річард, – відповів воїн, – я слідкував би за ними, поки вони не роз'їдуться в різні боки.

– Ти, ніде правди діти, маєш рацію, – сказав Дік, – але ми зібрались у дорогу похапцем, не підготувавшись. Тут немає будинків, і до завтрашнього ранку нам доведеться мерзнути і терпіти голод. Що ви скажете, хлопці? Згодні ви трохи постраждати чи хочете повернутися в Холівуд, щоб повечеряти там? Я трохи сумніваюсь в успіху, і тому не хочу нікого примушувати, але я вибрав би перше.

Воїни в один голос відповіли, що вони поїдуть за сером Річардом куди завгодно.

І Дік, стиснувши коня острогами, поїхав далі. Сніг був утоптаний, і переслідувачам їхати було значно легше.

Загін Діка мчав чвалом; під мовчазним склепінням крон дерев було чути стук копит і брязкіт зброї.

Нарешті широкий слід вивів їх на второвану дорогу, що йшла з Холівуда, і тут згубився. Трохи далі слід появився знову, і Дік здивовано помітив, що він був вужчий і сніг на ньому менш притоптаний. Юнак

зрозумів, що сер Деніел, скориставшись з дороги, розділив свій загін на дві частини.

Оскільки Дік не знав, куди поїхав сер Деніел – по дорозі чи по снігу, він рушив по сліду. Через якусь годину він уже був у самісінькій гущавині лісу. Тут широкий слід раптом розсипався на два десятки окремих стежечок, що йшли на всі боки.

У відчаї Дік зупинив коня. Короткий зимовий день кінчався. Невеселе, темно-червоне сонце повільно сідало за голим віттям дерев, тіні ставали нескінченно довгими, мороз боляче кусав кінчики пальців, над кіньми і людьми хмарами здіймалась пара.

– Нас перехитрили, – признався Дік. – Доведеться, кінець кінцем, їхати в Холівуд. Звідси, судячи по сонцю, до Холівуда ближче, ніж до Танстола.

Вони повернули ліворуч, так, що червоне сонце світило їм у спини, і рушили до абатства. Але тепер під копитами їхніх коней не було сліду, утоптаного ворогами. Вони мусили повільно просуватися по глибокому снігу, загрузаючи в кучугурах і весь час зупиняючись, щоб вирішити, куди їхати далі. Нарешті сонце зовсім сховалось за обрієм, західна частина неба померкла, і тепер вони блукали по темному лісі; над ними сяяли тільки зорі.

Через якийсь час мав зійти місяць і освітити горби, а доти на кожному кроці вони могли збитися з дороги. Загонові не залишалося більш нічого робити, як стати табором і чекати, поки зійде місяць.

Дік розставив вартових, воїни очистили від снігу невеличку площадку і після кількох невдалих спроб розвели багаття. Потім вони посідали навколо нього, поділились залишками їжі і пустили по колу пляшку вина. Дік вибрав найкращі шматки з несмачної і грубої їжі й поніс їх племінниці лорда Райзінгема, яка вмостилась під деревом осторонь солдатів.

Дівчина сиділа на одній попоні, загорнувшись в іншу і, не відриваючись, дивилася на вогонь. Коли Дік запропонував їй поїсти, вона здригнулась, наче її розбудили, і мовчки відвернулась від хлопця.

– Мадам, – сказав Дік, – благаю, не карайте мене так жорстоко. Я нічим не образив вас. Правда, я забрав вас силою, але без лихих намірів: вам доводиться ночувати в лісі, але я поспішаю так тому, що треба врятувати іншу дівчину, таку ж безпорадну й беззахисну, як і ви. До того ж не слід карати й себе, тож з'їжте що-небудь. Навіть коли ви не голодні, ви повинні поїсти, щоб у вас були сили йти далі.

– Я не візьму їжі з рук, які вбили мого дядька, – відказала дівчина.

– Мадам! – вигукнув Дік. – Клянусь розп'яттям, я навіть не доторкнувся до нього!

– Покляніться, що він живий, – сказала вона.

– Я не хочу говорити неправду, – відповів Дік. – Співчуття змушує мене засмутити вас. У глибині душі я вважаю, що він загинув.

– Як же ви смієте пропонувати мені їжу! – вигукнула дівчина. – І вас ще називають сером! Ви вбили мого доброго дядечка, і за це вас посвятили в рицарі. Якби я не була дурепою і зрадницею, якби не врятувала вас тоді у будинку вашого ворога, то загинули б ви, а не він, який вартий десятка таких, як ви!

– Я робив усе для своєї партії, так само, як ваш дядько для своєї, – відповів Дік. – Якби він був живий, – бачить Бог, як я хотів би цього, він похвалив би, а не осуджував мене.

– Сер Деніел говорив мені, – сказала дівчина, – що бачив вас на барикаді. Він твердить, що коли б ви не втрутились, то ваша партія була б розгромлена. Це ви виграли битву, отже ви й убили мого доброго

дядечка лорда Райзінгема. І після цього ви, навіть не помивши рук, пропонуєте мені їсти разом з вами? Сер Деніел поклявся помститися вам. Він віддячить за мене!

Бідолашний Дік важко задумався. Він згадав Арбластера і голосно застогнав.

– І ви вважаєте, що в цьому моя вина? – спитав він. – Ви, колишній мій оборонець і подруга Джоанни?

– Нащо ви втручалися в битву? – спитала дівчина. – Ви ж не належите ні до однієї з партій, ви ж всього-на-всього тільки хлопчик, самі ноги й тулуб якими не керує розум! Для чого ви встряли в бійку? Я певна, що тільки з любові до насильства!

– Я й сам не знаю, для чого я бився! – вигукнув Дік. – Але ж ви знаєте, в англійському королівстві так повелося, що коли бідний джентльмен не б'ється на одному боці, він мусить битися на протилежному. Він не може не битися. Це неприродно.

– Той, у кого нема власних переконань, не повинен виймати меч, – сказала вона. – Ви взяли участь у битві випадково, то хіба ви не різник? Війну облагороджує тільки мета, а ви, піднявши зброю невідомо для чого, зганьбили її.

– Мадам, – відповів нещасний Дік, – я розумію свою помилку. Я надто поспішив і діяв необачно. Я украв корабель, гадаючи, що роблю добре, і цим самим загубив багато невинних людей і завдав горя одному нещасному старому. Сьогодні я зустрів його, і моє серце облилося кров'ю. Я прагнув слави й перемоги тільки для того, щоб одружитися. Але ось чого я добувся! Через мене загинув ваш родич, який ставився до мене так добре! Не знаю навіть, що я ще накоїв. Можливо, я став причиною того, що на троні опиниться Йорк, а це, мабуть, завдасть Англії тільки лиха! О мадам, я бачу, скільки на мені гріхів! Для світського життя

я не гожусь. Як тільки все закінчиться, я піду в монастир і буду молитися й каятись до кінця своїх днів. Я відмовлюсь від Джоанни, відмовлюсь од військового ремесла. Я буду монахом і день і ніч молитимусь за душу вашого нещасного дядечка.

Раптом Діку, який справді шкодував, що накоїв стільки лиха, почулося, ніби дівчина засміялася.

– Мадам! – вигукнув він, гадаючи, що помилився, хоч вираз її обличчя давав йому право гадати, що він пом'якшив її серце. – Мадам, хіба вам мало цього? Я відмовлюсь од усіх радощів життя, щоб виправити те лихо, якого завдав, і своїми молитвами я вимолю рай лорду Райзінгему. Все це я готовий зробити сьогодні, в день, коли мене посвятили в рицарі, коли я вважаю себе найщасливішим молодим джентльменом у світі!

– Який ви хлопчик, – сказала вона. – Милий хлопчик!

І на превелике здивування Діка, молода леді ніжно витерла сльози з його щік, а потім, наче скоряючись внутрішньому пориву, охопила руками його шию, притягла до себе й поцілувала. Дік вкрай зніяковів.

– Ви тут начальник, – сказала вона веселим голосом, – і повинні їсти. Чому ви не вечеряєте?

– Дорога леді Райзінгем, – відповів Дік, – я хочу, щоб моя полонянка повечеряла першою. Казати правду, каяття не дозволяє мені навіть дивитись на їжу. Мені краще постити й молитись.

– Звіть мене Алісією, – сказала дівчина. – Ми ж з вами давні друзі. Давайте їсти разом: я шматок і ви шматок, я ковток і ви ковток. Якщо ви нічого не будете їсти, то й я не буду, а якщо ви з'їсте багато, то й я наїмся, як селянин.

Сказавши це, вона почала їсти, і Дік, в якого був чудовий апетит, наслідував її приклад. Спочатку він їв повільно й неохоче, але дедалі швидше й старанніше. Кінець кінцем він навіть забув слідкувати за тією, яка була йому за приклад, і добряче винагородив себе за клопіт і хвилювання, які випали на його долю цього дня.

– Приборкуваче левів, – нарешті порушила мовчання дівчина, – хіба вам не подобаються дівчата в чоловічому вбранні?

Місяць на цей час зійшов. Тепер тільки чекали, щоб відпочили коні. В світлі місяця Річард, який все ще розкаювався, помітив, що дівчина дивиться на нього майже кокетливо.

– Мадам… – пробурмотів він, здивований такою зміною.

– Нічого відмовлятися, – перебила вона. – Джоанна все мені розповіла. Лишень гляньте на мене, сер, приборкуваче левів, хіба я така вже погана? Га?

І вона повела очима.

– Ви не дуже високі на зріст… – почав було Дік. Дівчина голосно засміялась, зовсім спантеличивши й збентеживши його.

– Я – не дуже висока! – вигукнула вона. – Ні, будьте такі ж відверті, як сміливі; я карлиця, може, трохи більша за карлицю. Але признайтесь, хіба я не досить гарна, щоб мене кохали? Кажіть.

– О мадам, ви надзвичайно гарні, – відповів багатостраждальний рицар, силкуючись здаватися спокійним.

– І будь-який чоловік був би радий одружитися зі мною? – допитувала вона далі.

– О мадам, звичайно, – погодився Дік.

– Звіть мене Алісією, – сказала дівчина.

– Алісія! – повторив сер Річард.

– Ну гаразд, приборкуваче левів, – вела вона далі, – оскільки ви вбили мого дядечка і лишили мене без підтримки, то, безумовно, повинні якось відшкодувати це, чи не так?

– Звичайно, мадам, – промовив Дік. – Але кажучи правду, я вважаю винним себе тільки частково.

– Ви що, хочете відкрутитися від мене? – вигукнула дівчина.

– Ні, мадам, я вже казав вам, що готовий стати навіть монахом, коли ви цього бажаєте, – відповів Річард.

– Отже, по честі, ви належите мені? – вирішила вона.

– По честі, пані, я вважаю… – почав юнак.

– Годі хитрувати! – перебила вона. – Хіба, по щирості, ви не належите мені доти поки не поправите того лиха, що накоїли?

– Цілком з вами погоджуюсь, – сказав Дік.

– Тоді слухайте, – продовжувала вона, – мені здається, з вас був би поганий монах, а оскільки у мене є право порядкувати вами, як захочу, то я візьму вас собі за чоловіка. Мовчіть! – вигукнула вона. – Слова вам не допоможуть. Ви позбавили мене домівки, і ви повинні створити замість неї іншу. А щодо Джоанни, то вона першою вітатиме це. Зрештою, ми з

нею такі великі друзі, що немає ніякісінької різниці, з котрою з нас ви одружитесь!

– Мадам, – відповів Дік, – якщо ви мені накажете, я піду в монастир, але ні з примусу, ні з бажання догодити дамі я ні з ким в світі не одружуся, крім Джоанни Седлі. Пробачте мені за таку відвертість, та коли дівчина сміліва, чоловік мусить бути ще сміливішим.

– Діку, – сказала вона, – милий хлопче, ви повинні підійти й поцілувати мене за ці слова. Ні, не бійтесь, ви поцілуєте мене заради Джоанни, а коли ми зустрінемось з нею, я поверну їй поцілунок і скажу, що вкрала його в неї. А щодо вашого боргу мені, дорогий простачок, то, на мій погляд, не тільки ви брали участь у цій великій битві. І навіть коли на троні буде Йорк, то не ви посадили його туди. У вас хороше, чесне серце, Діку, і якби я могла позаздрити в чомусь Джоанні, то я позаздрила б тільки вашому коханню до неї.

Розділ VI

НІЧ У ЛІСІ. ДІК І ДЖОАННА

(закінчення)

Поки Дік розмовляв з Алісією, коні з'їли залишки вівса і добре відпочили. За наказом Діка багаття засипали снігом; поки воїни стомлено сідали на коней, він, трохи пізно згадавши про лісові пересторо ги, спритно виліз на високий дуб. Звідси він міг оглянути на далеку відстань залитий місячним сяйвом і засипаний снігом ліс. На південному заході темнів на обрії порослий вереском горб, де Діка й Джоанну колись так налякав прокажений. І там, на схилі цього горба, Дік помітив маленьку яскраву цяточку.

Він вилаяв себе за те, що так пізно догадався вилізти на дерево. Якщо це багаття в таборі сера Деніела, то він давно міг помітити його і

підійти до нього. Але найгірше те, що Дік, мабуть, виявив свою присутність у лісі, теж запаливши вогонь. Не можна було більше гаяти ані хвилини.

До горба навпростець було близько двох миль, але шлях перетинав глибокий яр, через який не змогли б пройти коні. І Дік вирішив, що пішки вони дійдуть значно швидше.

Десятьох воїнів залишили стерегти коней, умовились про сигнал, з допомогою якого можна було б встановити зв'язок в разі потреби, і Дік вирушив уперед на чолі загону. Поряд з ним відважно йшла Алісія Райзінгем.

Для того щоб було легше йти, воїни познімали важкі тиляги[23] й не взяли з собою списів. Вони бадьоро йшли по замерзлому снігу, освітлені місячним сяйвом. Мовчки, дотримуючись порядку, вони спустилися по стрімкому схилу яру, на дні якого крізь сніг і льод проривався струмок, і зупинились на протилежному схилі, щоб відсапагтись перед атакою. Тепер вони були не далі як за півмилі від того місця, де Дік бачив відблиски багаття.

В тиші величезного лісу можна було здалека почути найменший звук. Алісія, яка мала чудовий слух, застережливо підвела вгору палець і зупинилась, прислухаючись. Всі теж прислухались, але, крім глухого дзюркотіння струмка на дні яру та віддаленого гавкоту лисиці, Дік нічого не почув.

– Тепер я певна, що чула брязкіт зброї, – прошепотіла Алісія.

– Мадам, – відповів Дік, який боявся цієї молодої леді більше, ніж десятьох дужих воїнів, – я не хочу сказати, що ви помилилися, але брязкати зброєю могли і в нашому таборі.

– Він долинув не з боку вашого табору, а із заходу, – наполягала дівчина.

– Будь що буде, – сказав Дік. – Нема чого багато розмірковувати, ходім швидше і подивимось, в чому річ. Вперед, друзі, годі відпочивати!

В міру того, як вони просувались вперед, в снігу дедалі частіше траплялись сліди кінських копит. Було ясно, що вони наближались до великого табору. Незабаром всі побачили за деревами освітлений полум'ям червонуватий дим і яскраві іскри.

За наказом Діка воїни почали оточувати ворожий табір, нечутно пробираючись крізь кущі. Він сам, залишивши Алісію під величезним дубом, крадькома пішов просто на багатая.

Нарешті ліс порідшав, і Дік побачив увесь табір. На порослому вереском горбочку, оточеному з трьох боків хащею, яскраво палахкотіло велике багаття. Навколо вогнища, загорнувшись у плащі, сиділо близько дванадцяти чоловік. Але хоч сніг навколо був утоптаний так, наче тут стояв кінний полк, Дік ніде не побачив коней, і в нього виникла жахлива підозра, що його перехитрили. Тієї ж хвилини у високій на зріст людині в сталевому шоломі, яка простягала руки над вогнем, він пізнав свого старого друга, а зараз ворога, Беннета Хетча, а в двох інших, що сиділи за Бенкетом – Джоанну Седлі й дружину сера Деніела, вони були одягнуті в чоловічий одяг.

"Ну що ж, – подумав Дік, – хай я втрачу коней, але здобуду Джоанну, і більше мені нічого не треба".

Раптом з протилежного боку табору долинув свист. Це воїни повідомляли Діка, що табір оточено.

Почувши свист, Беннет схопився на ноги, але раніш ніж він встиг простягнути руки до зброї, Дік гукнув:

– Беннете, Беннете, старий друже, здається, ти тільки марно проллєш людську кров, якщо чинитимеш опір.

– Клянусь святою Барбарою, це Річард Шелтон! – вигукнув Хетч. – Здаватися? Ви вимагаєте неможливого. Які у вас сили?

– Кажу тобі, Беннете, що нас більше, ніж вас, і ви оточені, – відповів Дік. – Навіть Цезар і Карл Великий в такому становищі благали б про пощаду. У мене сорок воїнів, і я можу вмить перестріляти вас усіх.

– Мастере Діку, – сказав Беннет, – я мушу виконати свій обов'язок, хоч це й не дуже мені подобається. Хай поможуть вам святі!

З цими словами він підніс до рота ріг і засурмив.

Поки Дік, побоюючись за дам, вагався, чи давати команду стріляти, воїни Хетча схопили зброю і стали колом, готові до опору. Під час цих готувань Джоанна зірвалася з свого місця і, наче стріла, полетіла до свого коханого.

– Я тут, Діку, – вигукнула вона, схопивши його за руку.

Але Дік все ще вагався. Він був молодий, не звик ще до жорстокої необхідності на війні, і думка про стару леді Бреклі не дала злетіти словам команди. Воїни його занепокоїлись. Дехто з них почав гукати Діка на ім'я, інші почали стріляти, не дочекавшись наказу. Першим же пострілом був убитий Беннет Хетч. Дік схаменувся.

– Вперед! – закричав він. – Стріляйте, хлопці, і не вилазьте з кущів! Англія і Йорк!

Але цієї миті в нічній тиші раптом почувся глухий тупіт численних кінських копит. Тупіт наближався з неймовірною швидкістю і ставав

дедалі голоснішим. У ворожому загоні засурмили в роги, відповідаючи на поклик Хетча.

– До мене! До мене! – закричав Дік. – Швидше до мене, якщо вам дороге життя!

Але його піші воїни, які розраховували на легку перемогу, розгубились і не слухались його. Одні з них стояли, не знаючи, що робити, інші кинулись тікати. І коли перші вершники шалено врізались в кущі, їм пощастило затоптати й заколоти всього лише кількох воїнів, що відстали. Більша ж частина загону Діка просто зникла серед кущів і дерев.

Якусь хвилину Дік стояв, з жалем спостерігаючи, до чого призвела його необачна й нерозумна відвага. Сер Деніел весь час бачив вогонь і тепер рушив на нього з своїми головними силами, щоб атакувати переслідувачів або налетіти на них з тилу, якщо вони наважаться напасти на табір. Він діяв, як мудрий полководець, а Дік – як запальний хлопчик. І тепер молодий рицар залишився сам з своєю коханою, яка міцно тримала його за руку; в нього більше не було ні коней, ні воїнів: усі розбіглись і загубились у лісі, наче голка в сіні.

"Хай поможуть мені святі, – подумав він. – Добре, що мене посвятили в рицарі за вранішню битву, бо ця не робить мені честі".

І, тримаючи Джоанну за руку, він кинувся бігти.

Нічну тишу порушували крики воїнів сера Деніела, які нишпорили по лісу, полюючи на втікачів. Дік хоробро розсовував кущі і біг, наче олень. Сріблясте місячне сяйво заливало вкриті снігом галявини, і від цього в хащах, здавалося було ще темніше. Переможені розбіглися по всьому лісу й повели за собою переслідувачів. Через деякий час Дік і Джоанна зупинилися в густих кущах, прислухаючись до голосів, що поступово замовкали вдалині.

– Якби я залишив собі резерв, – гірко вигукнув Дік, – я міг би перемогти! Так вчить нас життя. Клянусь розп'яттям, іншим разом я все зроблю як слід.

– Та хіба не все одно, коли ми знову разом? – спитала Джоанна.

Він глянув на неї. Знову, як і колись, вона була в чоловічій одежі. Але тепер він знав, що перед ним дівчина, хоч і була вона в куртці. Вона посміхнулась йому, і в її посмішці було стільки любові, що серце його сповнилося радістю.

– Люба, – сказав він, – якщо ти вибачаєш мені цю помилку, то мені більше нікого не треба. Ходім просто в Холівуд; там зупинився твій опікун і мій найкращий друг, лорд Фоксхем. Там ми і повінчаємось, а хіба не все одно, бідний я чи багатий, прославлений чи невідомий? Сьогодні, моя люба, мене посвятили в рицарі. Великі люди відзначили мене за хоробрість, і я почав вважати себе найкращим воїном у цілій Англії. Та ось: спочатку я втратив прихильність великої людини, а потім був розгромлений і втратив усіх своїх воїнів. Для честолюбної людини це могло б бути нещастям! Але я не побиваюсь, люба. Якщо ти все ще кохаєш мене, якщо ти згодна обвінчатися зі мною, то я готовий відмовитися і від рицарського звання!

– Мій Діку! – вигукнула вона. – Невже тебе посвятили в рицарі?

– Люба моя, тепер ти міледі, – ніжно промовив він. – Вірніше, ти завтра станеш міледі. Хочеш?

– Хочу, Діку, від щирого серця хочу, – відповіла вона.

– Стривайте, сер, мені чомусь здавалось, що ви збиралися бути монахом! – почули вони чийсь голос.

– Алісія! – вигукнула Джоанна.

– Так, Алісія, – сказала, наближаючись, молода леді. – Та сама Алісія, яку ви кинули на дорозі, вважаючи мертвою, і яку знайшов твій приборкувач левів, повернув до життя і залицявся до неї, якщо хочеш знати.

– Я не вірю цьому! – скрикнула Джоанна. – Діку!

– Діку! – перекривила Алісія. – Звичайно, Діку. І як тільки вам, прекрасний сер, не соромно кидати нещасних дівчат у біді, – вела вона далі, обертаючись до молодого рицаря. – Ви лишили мене під дубами й зникли. Мабуть, правду кажуть, що часи рицарства минули.

– Мадам, – у відчаї вигукнув Дік, – клянусь своєю душею, я зовсім забув про вас! Мадам, пробачте мені. Ви бачите, – я тільки що знайшов Джоанну!

– Не думаю, що ви зробили це навмисне, – відповіла вона, – але я все одно жорстоко помщусь. Я відкрию таємницю міледі Шелтон, тобто майбутній міледі Шелтон, – додала вона, роблячи реверанс. – Джоанно, – вела вона далі, – я вірю, клянусь душею, що твій коханий хоробрий у битві, але він, дозволь мені сказати, найбільш м'якосердий простак у всій Англії. Можеш милуватися ним! А тепер, дурні діти, поцілуйте мене, це принесе вам щастя й мир, а потім цілуйте одне одного, та не більше хвилини. Нам треба якнайшвидше йти в Холівуд, бо в цих лісах дуже небезпечно і страшенно холодно.

– Невже мій Дік залицявся до тебе? – спитала Джоанна, пригортаючись до свого коханого.

– Та ні, дурне дівчисько, – перервала Алісія, – це я залицялась до нього. Я запропонувала йому одружитися зі мною, але він попросив мене вийти заміж за кого-небудь іншого, Це його власні слова. Я сказала б, що він скоріше відвертий, ніж люб'язний. А зараз, діти, будьте розважливі,

ходімте. Чи будемо ми знову перебиратися через яр, чи рушимо просто в Холівуд?

– Непогано було б дістати коней, – сказав Дік. – За останні дні мене стільки били й товкли, що моє тіло суцільний синець. Що тепер, на вашу думку, нам робити? Якщо воїни, які стояли біля коней, втекли, почувши шум битви, то ми тільки марно згаємо час. Навпростець до Холівуда близько трьох миль. Дзвін ще не пробив дев'ятої години, сніг твердий, місяць світить яскраво. Чи не піти нам пішки?

– Згода, – закричала Алісія, а Джоанна тільки міцніше притисла до себе руку Діка.

І вони рушили через голі гаї, по вкритих снігом галявинах, залитих блідим світлом зимового місяця. Дік і Джоанна, тримаючись за руки, ішли, не чуючи під собою ніг від щастя, а їхня легковажна супутниця, зовсім забувши про свою тяжку втрату, йшла слідом за ними і то сміялася, то малювала їм щасливі картини їхнього майбутнього подружнього життя.

Далеко в лісі ще було чути вигуки танстольських воїнів, що підганяли коней, переслідуючи втікачів, і час від часу – крики або брязкіт сталі; очевидно, сутичка все ще не припинилась. Але в трьох молодих людях, що виросли серед тривог війни і які щойно уникли стількох небезпек, важко було розбудити страх або жалість. Задоволені тим, що звуки погоні віддаляються, вони цілком оддалися своїй радісній прогулянці, яку Алісія назвала весільною, і ні сувора безлюдність лісу, ні зимовий холод не могли порушити чи затьмарити їхнього щастя.

Нарешті з пагорба вони побачили долину Холівуда. У великих вікнах лісового абатства яскраво світились смолоскипи й свічки, високі башточки й шпилі мовчки тягнулися вгору, і на найвищому шпилі у сяйві місяця блистіло розп'яття. Навколо абатства на широких галявинах

палахкотіли табірні багаття і купчились халупки; в долині простяглась звивиста стрічка замерзлої річки.

– Клянусь небом, – сказав Річард, – тут ще й досі стоїть військо лорда Фоксхема. Той гонець, видно, сюди так і не доїхав. Що ж, тим краще. Є з чим зустріти сера Деніела.

Але військо лорда Фоксхема стояло в долині зовсім з іншої причини, ніж гадав Дік. Воно вже рушило на Шорбі, але на півдорозі до нього підскакав другий гонець, який передав їм наказ повернутися туди, де вони стояли вранці, щоб перепинити шлях ланкастерцям, які відступали, і бути якнайближче до головної армії йоркістів. Річард Глостер, вигравши битву і винищивши своїх ворогів у цій окрузі, уже йшов на з'єднання із своїм братом. І незабаром після того, як військо мілорда Фоксхема повернулося в Холівуд, сам Горбань зупинив коня перед дверима абатства. Ось на честь якого вельможного гостя світились вікна вогнями. Коли Дік разом з своєю коханою та її подругою з'явився в Холівуді, всіх наближених герцога частували в трапезній з пишністю, гідною такого могутнього і багатого монастиря.

Діка, який не дуже бажав цього, привели в трапезну. Глостер, вкрай стомлений, сидів за столом, підперши рукою бліде, страшне обличчя. Лорд Фоксхем, рана якого майже загоїлась, сидів на почесному місці зліва від нього.

– Ну як, сер, – спитав Річард Глостер, – чи принесли ви мені голову сера Деніела?

– Мілорде герцог, – відповів Дік досить сміливо, але з неспокійним серцем, – мені не пощастило навіть повернутися з своїм загоном. Мене, якщо дозволить ваша милість, розгромили.

Глостер глянув на нього й грізно нахмурився.

– А я ж дав вам п'ятдесят вершників і п'ятдесят піхотинців, сер, – промовив він.

– Мілорде герцог, у мене було тільки п'ятдесят вершників, – відповів молодий рицар.

– Як це так? – сказав Глостер. – Він же просив у мене і кінноту, і піхоту.

– Якщо дозволить ваша милість, – вкрадливо відповів Кетсбі, – ми дали йому для переслідування тільки вершників.

– Гаразд, – промовив Глостер. – Шелтоне, ви можете йти, – додав він.

– Стривайте! – сказав лорд Фоксхем. – Цей молодий чоловік мав доручення і від мене. Може, він виконав його краще. Скажіть, мастере Шелтон, ви знайшли дівчину?

– Хвалити Бога, мілорде, – відповів Дік, – вона в цьому будинку.

– Навіть так? У такому разі, мілорде герцог, – вів лорд Фоксхем, – з вашого дозволу, завтра, до того як армія вирушить в похід, я пропоную справити весілля. Цей молодий сквайр…

– Молодий рицар, – перебив Кетсбі.

– Ви кажете на нього рицар, сер Вільям? – вигукнув лорд Фоксхем.

– Я сам посвятив його в рицарі за добру службу, – сказав Глостер. – Він двічі хоробро послужив мені. Йому не бракує відваги, йому бракує залізної чоловічої твердості. Він не піднесеться, лорд Фоксхем. Цей чоловік буде хоробро битися в рукопашній сутичці, але в нього серце

каплуна. Та і як би там не було, якщо він збирається одружитися, одружіть його, в ім'я Пресвятої Діви, і край!

– Він хоробрий хлопець, мені це відомо, – сказав лорд Фоксхем. – Радійте, сер Річард: я уладнав справу з мастером Хемлі, і завтра ви з Джоанною повінчаєтесь.

Дік зрозумів, що тепер найкраще за все піти з трапезної, але не встиг він підійти до дверей, коли якийсь чоловік, зіскочивши коло воріт з коня, одним стрибком влетів на ганок, розштовхав слуг і кинувся на коліно перед герцогом.

– Перемога, мілорде! – вигукнув він.

І раніше, ніж Дік добрався до кімнати, яку дали йому як гостеві лорда Фоксхема, навколо багать у долині почулись радісні крики: цього самого дня, за якісь двадцять миль звідси, могутності ланкастерців завдали другого нищівного удару.

Розділ VII

ПОМСТА ДІКА

Наступного ранку Дік встав ще до схід сонця. Скориставшись гардеробом лорда Фоксхема, він гарно одягся і, довідавшись, що з Джоанною все гаразд, пішов прогулятися, щоб вгамувати свою нетерплячку.

Деякий час він бродив серед воїнів, що у зимових сутінках готувалися в похід, а потім, чекаючи сходу сонця, вийшов у поле, проминув сторожові пости і попрямував до замерзлого лісу.

Дік був щасливий, і думки його плинули спокійно. Він не шкодував за втраченими милостями герцога, бо розумів, що з такою дружиною, як

Джоанна, і з таким захисником, як лорд Фоксхем, він може радісно дивитися в майбутнє. За минулим він не тужив.

Поки він прогулювався, поринувши в роздуми, майже зовсім розвиднілось і на сході спалахнула заграва. Знявся легкий вітрець і погнав попід його ногами морозяний пил. Дік уже повернув назад, щрб іти в абатство як раптом помітив за деревом якогось чоловіка.

– Стій! – крикнув Дік. – Хто йде? Чоловік вийшов з-за дерева і змахнув рукою, наче німий. І хоч на ньому був одяг пілігрима, а обличчя закривала відлога, Дік одразу впізнав сера Деніела.

Дік ступив до нього, оголюючи меч, а рицар, сунувши руку за пазуху, наче для того, щоб вихопити сховану там зброю, спокійно чекав наближання юнака.

– Ну, Діконе, як ти гадаєш учинити? – спитав сер Деніел. – Невже ти шукатимеш смерті переможеного?

– Я ніколи не шукав вашої смерті, – відповів юнак. – Я був вашим щирим другом, поки ви не захотіли убити мене. А як палко ви цього хотіли!

– Це був самозахист, – промовив рицар. – А тепер, хлопче, звістка про останню битву і присутність того горбатого диявола в моєму лісі остаточно зломили мене. Я йду в Холівуд, в цьому святому місці ніхто не зачепить мене. Потім, взявши з собою, що можна, поїду за море, і почну нове життя в Бургундії або Франції.

– Ви не підете в Холівуд, – сказав Дік.

– Як ти сказав? Не піду? – спитав рицар.

– Послухайте, сер Деніел, сьогодні – моє весілля, – сказав Дік, – і сонце, що зараз зійде над світом, осяє мій найщасливіший день. Вашим життям ви повинні заплатити, двічі заплатити, за убивство мого батька і за спроби вбити мене. Але я сам зробив чимало поганого, я став причиною смерті багатьох людей, і в цей щасливий день я не хочу бути ні суддею, ні катом. Навіть коли б ви були дияволом, я не зняв би на вас руки, а дозволив би вам іти своєю дорогою. Просіть прощення в Бога, а я вам прощаю. Але в Холівуд я вас не пущу. Я стою на боці Йорка і не дозволю шпигунові пролізти в наш табір. Запевняю вас, що коли ви зробите хоч один крок до Холівуда, я гукну найближчу сторожу, щоб вас схопили.

– Ти знущаєшся з мене, – сказав сер Деніел. – Тільки в Холівуді я можу бути в безпеці.

– Це мене не обходить, – відказав Річард. – Ідіть на схід, на захід або на південь, але на північ я вас не пущу. Холівуд для вас закритий. Ідіть і не спробуйте повернутись, бо, як тільки ви підете, я попереджу всі сторожові пости, і вони так пильно стежитимуть за всіма пілігримами, що навіть коли б ви були самим дияволом, вам не пощастило б прослизнути в Холівуд.

– Ти прирікаєш мене на загибель, – похмуро сказав сер Деніел.

– Я не прирікаю вас, – відповів Річард. – Якщо ви хочете помірятись зі мною відвагою – викликайте мене, і я радо прийму виклик, хоч, можливо, це буде зрадою щодо моєї партії. Я битимусь з вами сам і нікого не покличу на допомогу. Таким чином з чистим сумлінням я помщуся за свого батька.

– Е, ні, – сказав сер Деніел – У тебе довжелезний меч, а в мене кинджал.

– Я покладаюсь на ласку неба, – промовив Дік, шпурнувши меч у сніг позад себе. – А тепер, якщо лиха доля наказує вам, – виходьте, і коли буде Господня ласка, я нагодую вашим м'ясом вовків.

– Я тільки перевіряв тебе, Діконе, – відповів рицар, невдало прикидаючись, що сміється. – Я не хочу проливати твою кров.

– Ну, тоді йдіть звідси, поки не пізно, – сказав Шелтон. – Через п'ять хвилин я покличу сторожу. Я й так занадто терплячий. Якби ви були на моєму місці, то я був би вже зв'язаний.

– Добре, Діконе, я піду звідси, – промовив сер Деніел. – Коли ми зустрінемось іншим разом, ти пошкодуєш, що вчинив зі мною так жорстоко.

З цими словами рицар повернувся й пішов у глибину лісу. Дік із змішаним почуттям жалю й ненависті дивився, як він швидко й обережно віддалявся, раз у раз кидаючи люті погляди на юнака, який пощадив його і якому він, проте, не довіряв.

Ось рицар підійшов до купки дерев, так густо обплетених плющем, що навіть взимку за їх стіною нічого не було видно. Раптом звідти почувся мелодійний звук спущеної тятиви, у повітрі промайнула стріла і з криком болю й люті танстольський рицар упав обличчям у сніг.

Дік підбіг і підняв його. Обличчя сера Деніела спотворилось, по тілу пробігали судороги.

– Стріла чорна? – прохрипів він.

– Чорна, – урочисто промовив Дік.

Більше Дік не встиг нічого сказати. Сер Деніел скорчився в руках хлопця від болю, по тілу пробігла агонія, і душа його відлетіла.

Юнак обережно поклав мертвого на сніг і почав молитися за душу грішника, що не встиг покаятись.

Поки він молився, зійшло сонце, і в заростях плюща защебетали берестянки.

Закінчивши молитися, Дік підвівся з колін і побачив, що за кілька кроків позаду нього стоїть на колінах і молиться ще якийсь чоловік. Юнак, не покриваючи голови, чекав, поки незнайомець закінчить молитися. Незнайомець, похиливши голову і затуливши обличчя руками, молився довго й гаряче. Здавалось, він був у великому розпачі й горі. Поряд з ним лежав лук, і Дік зрозумів, що це стрілець, який убив сера Деніела.

Нарешті він підвівся, і Дік упізнав Елліса Дакуорта.

– Річарде, – промовив він дуже урочисто, – я чув вашу розмову. Ти вчинив краще і простив, я вчинив гірше, і ось передо мною лежить мій ворог, уже мертвий. Молись за мене.

І він потис Дікові руку.

– Сер, – сказав Річард, – я молитимусь за вас, але не знаю, чи допоможуть вам мої молитви. Якщо помста, якої ви так палко бажали, тепер засмучує вас, то подумайте, чи не краще простити інших? Хетч, бідолаха, убитий, хоч я зовсім не хотів цього, сер Деніел, – ось він. Дуже прошу, не чіпайте хоч священика.

В очах Елліса Дакуорта з'явився вогник.

– Диявол у мені ще сильний, – сказав він, – але будьте спокійні, чорна стріла ніколи більше не проспіває в повітрі; наше братство вже не існує. Ті, кого ми не вбили, спокійно закінчать своє життя у визначений небом

час. А ти йди туди, куди кличе твоя щаслива доля, і не думай більше про Елліса.

ЕПІЛОГ

Близько дев'ятої години ранку лорд Фоксхем вів свою вихованку, знов убрану так, як належало її статі, в холівудську церкву. Джоанну супроводжувала Алісія Райзінгем. У цю хвилину їм перейшов дорогу Річард Горбатий з нахмуреним від турбот чолом.

– Це й є та дівчина? – спитав він, і коли лорд Фоксхем ствердно відповів, сказав: – Люба, підведіть голівку, я хочу вас краще роздивитися.

Якусь мить він похмуро дивився на неї.

– Ви прекрасні, – промовив він нарешті, – і, як мені казали, багаті. Що б ви сказали, якби я запропонував вам інший шлюб, що більше підходив би до вашої вроди й походження?

– Мілорде герцог, – відповіла Джоанна, – якщо дозволить ваша милість, я хотіла б повінчатися з сером Річардом.

– Чому? – різко спитав він. – Одружіться з чоловіком, якого я вам назву, і він сьогодні ж стане мілордом, а ви – міледі. А сер Річард, скажу вам одверто, так і помре сером Річардом.

– Я прошу в неба тільки однієї ласки, мілорде, – відказала Джоанна, – умерти дружиною сера Річарда.

– Подивіться, мілорде, – сказав Глостер, обертаючись до лорда Фоксхема, – ну й парочка. Юнак, коли я запропонував вибрати йому нагороду за добру службу, попросив помилувати старого п'яного моряка… Я застерігав його, але він упертий в своїй дурості… "На цьому

кінчаються мої милості", – сказав я, а він відповів зухвало й самовпевнено: "Беру на себе всі збитки. Що ж, хай так і буде".

– Так він і сказав? вигукнула Алісія. – Ніде правди діти, добре сказано!

– А це хто? – спитав герцог.

– Полонянка сера Річарда, – відповів лорд Фоксхем, – пані Алісія Райзінгем.

– Одружіть її з надійною людиною, – промовив герцог.

– З дозволу вашої милості в мене на прикметі мій родич Хемлі, – відповів лорд Фоксхем. – Він добре послужив нашій справі.

– Мені подобається ваш вибір, – сказав Глостер. – Хай вони негайно повінчаються. Скажіть, чарівна дівчино, ви хочете вийти заміж?

– Мілорде герцог, – відповіла Алісія, – якщо цей чоловік ставний...

Тут дівчина розгубилася від страху й замовкла.

– Він ставний, пані, – спокійно промовив Річард. – Я єдиний горбань у всій нашій армії, всі інші ставні. Леді й мілорде, – раптом сказав він з похмурою люб'язністю, – не осудіть мене за нечемність, якщо я залишу вас. У воєнний час полководець не може марнувати час, як йому забажається.

І елегантно вклонившись, він пішов у супроводі свого почту.

– Я загинула! – вигукнула Алісія.

– Ви його не знаєте, – сказав лорд Фоксхем. – Це дрібниці. Він уже забув ваші слова.

– В такому разі він окраса рицарства, – сказала Алісія.

– Та він думає зовсім про інші речі, – заперечив лорд Фоксхем. – Ну, не будемо гаяти часу.

У церкві їх чекав Дік разом з кількома юнаками. Там їх з Джоанною й повінчали. Коли вони, щасливі й замислені, знову вийшли на мороз і на сонце, військо вже рушило по звивистій дорозі, і попереду загону вже маяв прапор герцога Глостера. Ззаду, оточений закованими в панцирі рицарями, їхав назустріч своєму короткому царюванню і вічній ганьбі сміливий, жорстокий і честолюбний Горбань. А ті, хто був у церкві, перейшли двір і весело сіли за трапезний стіл. Отець-економ старався догодити молодим і сів за стіл разом з ними. Хемлі, забувши про ревнощі, почав упадати коло Алісії, яка дуже прихильно ставилась до цього. І під звуки сурм, під брязкіт зброї, під тупіт коней Дік і Джоанна сиділи поряд, ніжно тримаючись за руки і закохано дивлячись одне одному в вічі.

Відтоді бруд і кров тієї неспокійної доби текли повз них. Вони жили далеко від тривог, в тому зеленому лісі, де почалося їхнє кохання.

А в хуторі Танстол в достатку й спокої, може, надто зловживаючи елем і вином, жило на утриманні Діка двоє дідів. Один з них був усе своє життя моряком і до кінця побивався за матросом Томом. Другий, що був на своєму віку ким завгодно, під кінець життя став дуже релігійним і під ім'ям брата Ганестуса, благочестиво помер в сусідньому абатстві.

Так здійснилося бажання Лоулеса: він помер монахом.

Примітки

1

Мастер – звертання до сина знатної особи.

2

Дік – скорочене від Річард.

3

Генріх V.

4

Сигнал, щоб гасити вогні.

5

Вірші в перекладі Л.Солонька.

6

Фартинг – найдрібніша англійська монета.

7

В ті часи за деякі злочини обрізували злочинцям вуха.

8

Ave Maria – "Маріє, радуйся", – початок католицької молитви. (Лат.)

9

Автор має на думці Жанну Д'арк, або Орлеанську Діву (близько 1412–1431 років) – селянську дівчину, яка очолила французьке військо і завдала англійцям поразки. Орлеанською дівою її прозвали за перемогу біля м. Орлеана. Англійці взяли її в полон, об'явили відьмою і спалили на вогнищі.

10

Сарацин – мусульманин.

11

Річард Уорвік відіграв важливу роль у боротьбі між ланкастерцями і йоркістами. Він був прибічником Йорка.

12

Кабельтов – морська міра довжини, яка дорівнює 185,2 м.

13

Фелюга – невеличке дво— або трищоглове парусне судно.

14

Люгер – невеличке парусне судно.

15

Ванти – снасті, які симетрично, з двох боків, укріплюють щоглу на судні.

16

Шпігат – отвір або жолоб на палубі корабля для спуску води.

17

В той час, коли відбувались події, про які розповідається в повісті, Річард Горбань ще не був герцогом Глостерським, але ми, з дозволу читача, для зручності будемо його так називати. (Прим. автора). Цікавий факт, в примітці автор помилявся, адже Річард в повісті вже дорослий, командує військами, і він не міг "ще не бути герцогом", тому що титул герцога Глостерського був ним отриманий в дев'ять років.

18

Pax vobiscum! – Мир з вами! (Лат.)

19

Раттер (ratter) – пройдисвіт, зрадник (дослівно – щуролов). (Англ.)

20

Портал – головний вхід особливо великої будівлі.

21

Меса – обідня у католиків.

22

Річард Горбань в дійсності був у цей час значно молодший. (Прим. автора)

23

Тиляги – лати із металевих пластин, нашитих на сукні або шкірі.